

Co-funded by
the European Union

Priručnik o integraciji nematerijalne kulturne baštine

InThrace 2023-1-RO01-KA220-HED-000156121

Predgovor

Projekt InThrace (2023-1-RO01-KA220-HED-000156121) projekt je partnerstva za suradnju u visokom obrazovanju Erasmus+ KA220-HED. Šest partnera odgovorni su za sve materijale proizvedene u ovom projektu. Priručnik projekta o integraciji nematerijalne baštine ima za cilj pružiti sveobuhvatan teorijski i praktični okvir za razumijevanje, očuvanje, upravljanje i promicanje nematerijalne kulturne baštine (NKB). Podržava učenike i praktičare u integraciji NKB-a u turizam i razvoj zajednice na odgovoran i održiv način, istovremeno jačajući kulturni identitet i uključivost zajednice. Financira Europska unija. Međutim, izraženi stavovi i mišljenja isključivo su stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove Europske unije ili ANPCDEFP-a. Ni Europska unija ni ANPCDEFP ne mogu se smatrati odgovornima za njih. Za dodatne resurse i materijale za obuku korisnici se pozivaju da pristupe projektnoj platformi: <https://intrace.unitbv.ro/index.php/training-platform/>

Index

Uvod	3
Poglavlje 1. Pregled i razumijevanje ICH-a	17
Poglavlje 2. Zakonodavstvo i propisi na lokalnoj, nacionalnoj i razini EU	44
Poglavlje 3. Vrste nematerijalne baštine – kategorizacija nematerijalne baštine	61
Poglavlje 4. Objašnjavanje vrijednosti turističke baštine i utjecaja na kulturu, gospodarstvo i društvo	74
Poglavlje 5. Upravljanje očuvanjem i zaštitom	88
Poglavlje 6. Održive turističke prakse: Uloga nematerijalne kulturne baštine i uključivanje zajednice	103
Poglavlje 7. Marketing i metode promicanja nematerijalne kulturne baštine	118
Poglavlje 8. Značaj očuvanja nematerijalne kulturne baštine, razumijevanja i promicanja procesa integracije u EU	128
Poglavlje 9..	137
Poglavlje 10. Etička razmatranja u nematerijalnoj kulturnoj baštini: vlasništvo, suglasnost, reprezentacija i kulturna osjetljivost	148
Poglavlje 11. Financiranje i mobilizacija resursa	15961
Zaključci	174

Introduction

Ovaj priručnik ima za cilj pružiti čitateljima vrijedne informacije o upravljanju nematerijalnom kulturnom baštinom (NKB). Slijedi 11 poglavlja koja ističu značajne točke vezane uz bolje razumijevanje NKB.

Poglavlje 1: Pregled i razumijevanje nematerijalne kulturne baštine i njezine važnosti u očuvanju kolektivnih identiteta i kulturne raznolikosti. Definicija iz Konvencije o očuvanju nematerijalne kulturne baštine (UNESCO, 2003.) naglašava njezin dinamičan i živ karakter, različit od materijalne baštine, budući da je zajednice neprestano prenose i ponovno stvaraju. Evolucija koncepta baštine prati se od prvih međunarodnih konvencija, kao što su Međunarodna povelja iz Venecije (1964.) i Konvencija o svjetskoj baštini (1972.), do usvajanja Konvencije iz Fara (2005.), koja prepoznaje ulogu baštine u društvenoj koheziji i održivom razvoju. Poglavlje također istražuje interakciju između nematerijalne baštine i kolektivnog identiteta, analizirajući kako kulturne tradicije i izražavanja doprinose lokalnim, regionalnim i europskim identitetima. Predstavljene su inicijative UNESCO-a, Europske unije i Vijeća Europe za zaštitu nematerijalne baštine. Na kraju, ističe se potreba za participativnim strategijama očuvanja koje uključuju zajednice u zaštitu i revitalizaciju nematerijalne baštine suočene s izazovima globalizacije i digitalizacije. Kao što UNESCO (2003.) s pravom navodi, nematerijalna baština "važan je čimbenik u održavanju kulturne raznolikosti suočene s rastućom globalizacijom", a njezino prenošenje "zajednicama pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta". U integriranoj Europi to znači da obilježavanje žive

baštine jednih drugih – i osiguravanje njezina opstanka – može ojačati i regionalni ponos i širu europsku solidarnost. U tom smislu nematerijalna baština postaje prostor za pregovaranje o identitetu, u kojem se prošlost ponovno tumači kako bi zadovoljila potrebe sadašnjosti. Kirshenblatt-Gimblett (2004.) primjećuje da je nematerijalna baština u suštini fenomen koji ovisi o priznanju, a na to priznanje uvijek utječu politički, ekonomski i kulturni čimbenici. Stoga ne postaje svaka tradicija baština, a proces odabira neizbježno uključuje izbore i isključenja. Nematerijalna baština, u suštini, duša je kulture: čuvajući je, ne čuvamo samo pjesme, recepte ili obrede, već i sam identitet naroda, održavajući prošlost Europe živom u njezinoj sadašnjosti i budućnosti. Nematerijalna kulturna baština igra ključnu ulogu u jačanju tog europskog identiteta jer pruža simbolički prostor pripadnosti, nadilazeći nacionalne granice i promičući kulturnu raznolikost unutar zajedničkog okvira. Usmene tradicije, festivali i kulturne prakse koje se dijele između različitih regija Europe doprinose izgradnji kolektivne svijesti i nadnacionalnog identiteta. Nematerijalna baština stoga postaje ne samo nasljeđe prošlosti, već i aktivan vektor europske kohezije, pružajući okvir unutar kojeg se europsko državljanstvo može živjeti i doživjeti izvan njegove pravne dimenzije.

Poglavlje 2: Zakonodavstvo i propisi na lokalnoj, nacionalnoj i razini EU

Pojam 'kulturna baština' znatno je promijenio svoj sadržaj posljednjih desetljeća te sada uključuje i usmene tradicije, izvedbene umjetnosti, društvene prakse, rituale, svečane događaje, znanja i prakse koje se odnose na prirodu i svemir ili znanja i vještine za izradu tradicionalne umjetničke obrte. Definirana Konvencijom UNESCO-a iz 2003. godine, nematerijalna kulturna baština naglašava žive tradicije koje se prenose s generacije na generaciju, pružajući zajednicama osjećaj identiteta i kontinuiteta. Očuvanje nematerijalne kulturne baštine složen, vrlo osjetljiv i težak proces. Zahtijeva sveobuhvatne pravne i institucionalne okvire koji djeluju na lokalnoj,

nacionalnoj i međunarodnoj razini, kao i iznimno aktivan stav društva. Zajednički elementi nematerijalne kulturne baštine (NKB) koje dijeli nekoliko zemalja, a koji su priznati na razini EU, bacaju novo svjetlo na nepoznate aspekte kontakata, odnosa, utjecaja i razumijevanja u zajedničkom povijesnom razvoju europskih naroda. Očuvanje nematerijalne kulturne baštine (NKB) unutar Europske unije odražava složenu međuigru između lokalnih, nacionalnih i nadnacionalnih okvira. Svaka država članica – od Grčke do Rumunjske, Hrvatske, Poljske i Portugala – jedinstveno doprinosi ovom zajedničkom naporu, oslanjajući se na stoljećima stare tradicije, istovremeno se prilagođavajući suvremenim stvarnostima. Konvencija UNESCO-a iz 2003. služi kao temeljni vodič za usklađivanje tih napora u različitim kulturnim krajolicima. Značaj nematerijalne kulturne baštine (NKB) nadilazi njezinu kulturnu važnost. Ona je sredstvo za poticanje društvene kohezije, održavanje regionalnih identiteta i promicanje održivog razvoja. Na primjer, ples Čalușarii u Rumunjskoj i glazba fado u Portugalu ne samo da čuvaju umjetničke izraze, već pružaju i gospodarske mogućnosti kroz kulturni turizam. Slično tome, zajednički elementi baštine, poput mediteranske prehrane, pokazuju potencijal nematerijalne kulturne baštine da premosti kulturne i geografske podjele unutar EU. Međutim, očuvanje nematerijalne kulturne baštine nije bez izazova. Globalizacija, urbanizacija i demografske promjene ugrožavaju prenošenje tradicije na buduće generacije. U ruralnim područjima odseljivanje mlađeg stanovništva dodatno pogoršava opadanje tradicionalnih praksi. Štoviše, nedostatno financiranje i nedostatak javne svijesti često ometaju učinkovite mjere zaštite. Kako bi se odgovorilo na te izazove, potrebno je staviti veći naglasak na obrazovanje, uključivanje zajednice i prekograničnu suradnju. Digitalne platforme nude inovativna rješenja za dokumentiranje i širenje nematerijalne kulturne baštine, osiguravajući joj dostupnost široj publici. Programi EU-a poput Kreativne Europe i Horizont Europe mogu dodatno podržati te napore osiguravanjem

financijskih sredstava i poticanjem suradnje među državama članicama. Gledajući u budućnost, uloga nematerijalne kulturne baštine u poticanju europskog identiteta i jedinstva ne može se precijeniti. Dok se EU snalazi u sve povezanijem svijetu, njezina kulturna raznolikost ostaje izvor snage i otpornosti. Prioritetiziranjem očuvanja nematerijalne kulturne baštine, EU ne samo da čuva svoju prošlost, već i gradi temelje za inkluzivniju i održiviju budućnost. U tom kontekstu, rumunjske tradicije tkanja, grčka rebetiko glazba, poljska šopkarstvo, portugalska proizvodnja pluta i hrvatsko pjevanje ojkanje predstavljaju više od kulturnih artefakata – oni utjelovljuju živi duh europske baštine, povezujući zajednice kroz generacije i granice. U konačnici, očuvanje nematerijalne kulturne baštine (NKB) zahtijeva uravnotežen pristup koji poštuje lokalne posebnosti, istovremeno potičući zajednički osjećaj odgovornosti. Iskustva država članica EU-a pokazuju da se uz koordinirane napore, inovativne strategije i održiva ulaganja, bogata raznolikost europske nematerijalne baštine može nastaviti razvijati, nadahnjujući buduće generacije.

Treće poglavlje: Vrste nematerijalne kulturne baštine – kategorizacija

ističe niz nedavnih pristupa kategorizaciji nematerijalne kulturne baštine. Poglavlje je strukturirano u četiri dijela. Prvi dio predstavlja definiciju koju je UNESCO dao u strateškom dokumentu "Konvencija o očuvanju nematerijalne kulturne baštine" (2003.), u kojem su naznačene dimenzije i smjernice za očuvanje i korištenje ove vrste baštine. Drugi dio razmatra nedavne doprinose studija koje predlažu kritičke analize koncepta kulturne baštine i nastoje obuhvatiti raznolikost i složenost oblika baštine. Naglašava se teorijski model koji integrira opipljive i neopipljive oblike kulturne baštine. Treći dio bavi se važnosti korištenja i integracije tehnologije u očuvanju i promicanju nematerijalne kulturne baštine, pokazujući da je digitalizacija postala ključan alat u tom nastojanju. Posljednji dio raspravlja o konceptima

mapiranja i kategorizacije nematerijalne kulturne baštine, uz reference na novije teorije i istraživanja u tom području. Poglavlje također sadrži dvije studije slučaja, jednu o digitalizaciji tradicionalne zanatlije u Kini, a drugu o projektu mapiranja nematerijalne baštine u području s dobro utemeljenim etnografskim identitetom u Rumunjskoj.

4. poglavlje: "Objašnjavanje vrijednosti turističke baštine i utjecaja na kulturu, gospodarstvo i društvo" bavi se različitim aspektima baštine: materijalne, nematerijalne, pokretne i nepokretne. Pokazuje koliko su ti aspekti važni za ljudsku povijest, kulturu i identitet. Materijalna baština uključuje spomenike, utvrde i gradove. Nematerijalna baština obuhvaća običaje, rituale i jezik. Zajedno oblikuju kulturnu memoriju. Pojavljuju se i artefakti koji povezuju ta područja, pokazujući kako se tradicije i predmeti kreću između zajednica i kroz vrijeme. Ti elementi stvaraju zajedničko globalno naslijeđe. Naglašavaju potrebu za njegovom zaštitom od uništenja, zapostavljanja i modernih izazova. Tekst ističe i prirodnu i kulturnu baštinu, kako ih prepoznaje Konvencija UNESCO-a iz 1972. godine. Naglašava da krajolici i lokaliteti često nadilaze nacionalne granice, što otežava njihovu zaštitu. Prijetnje uključuju ratove, prirodne katastrofe, oštećenja okoliša i klimatske promjene. Masovni turizam je velik problem. Donosi gospodarske koristi, ali također uzrokuje prenapučenost, ekološki stres i kulturna narušavanja, kao što se vidi na mjestima poput Venecije i Machu Picchua. Održivo upravljanje mora pronaći pažljivu ravnotežu između očuvanja i gospodarskih i društvenih interesa. Poglavlje naglašava važnost timskog rada među stručnjacima, donositeljima politika, lokalnim zajednicama i javnošću. Zaštita baštine ne može se oslanjati samo na formalno priznanje UNESCO-a. Potrebni su otvoreni dijalog, zajednička odgovornost i pravedno zastupanje različitih interesa. Odgovorni turizam, koji poštuje lokalne tradicije i minimizira ekološki utjecaj, predlaže se kao način zadovoljavanja potražnje

posjetitelja uz očuvanje baštine. Studija slučaja iz Hrvatske ilustrira te ideje u praksi. Ona opisuje višegodišnja istraživanja i terenski rad u poslijeratnim područjima s ekonomskim poteškoćama gdje je baština često bila zapostavljena. Autor iznosi izazove povezivanja akademskog istraživanja, konzervatorskih tijela i lokalnih zajednica, ističući opasnosti od političkog i financijskog lošeg upravljanja. Unatoč nedaćama, lokalne inicijative bile su ključne za stvaranje održivih projekata baštine, kao što su arheološki parkovi i centri za interpretaciju. Uspješni su napori povezali zaštitu baštine s razvojem zajednice, obrazovanjem, turizmom i radnim mjestima, pomažući u izgradnji osjećaja vlasništva i otpornosti. Na kraju, poglavlje postavlja pitanje: baština za koga i u koju svrhu? Odgovor se usredotočuje na prvenstveno služenje lokalnim zajednicama, uz osiguravanje da baština ostane živ i inkluzivan resurs. Očuvanje zahtijeva stalnu predanost, suradnju između različitih područja i integraciju istraživanja u razvojne planove. Postavljanjem baštine u središte identiteta i dobrobiti zajednice, ona se može zaštititi i dinamično reinterpretirati za buduće generacije.

Poglavlje 5: Upravljanje očuvanjem i zaštitom nematerijalne kulturne baštine (ICH) raspravlja o zaštiti nematerijalne kulturne baštine (ICH) kako je definirano UNESCO-ovom Konvencijom iz 2003. godine. Nematerijalna kulturna baština (ICH) uključuje prakse, znanja, vještine i kulturne izraze koji se prenose s generacije na generaciju. Ti elementi zajednicama daju osjećaj identiteta i kontinuiteta. Nematerijalna kulturna baština (ICH) pojavljuje se u usmenim tradicijama, izvedbenim umjetnostima, društvenim praksama i ritualima, znanju o prirodi i svemiru te tradicionalnom obrtništvu. To se često naziva "živa baština". Zaštita nematerijalne kulturne baštine (NKB) temelji se na međunarodnim sporazumima, uglavnom na UNESCO-ovoj Konvenciji iz 2003. godine, Faroškoj konvenciji (2005.) i smjernicama ICOMOS-a iz 2024. godine. Očuvanje uključuje niz aktivnosti, uključujući identificiranje,

dokumentiranje i istraživanje baštine, kao i njezinu zaštitu, promicanje i revitalizaciju. Poglavlje naglašava da je očuvanje zajednička odgovornost državnih tijela, kulturnih organizacija, znanstvenika, a osobito zajednica i izvođača koji održavaju tu baštinu. Ključne mjere za očuvanje uključuju: - Identifikacija i inventarizacija: To znači opisivanje i popisivanje elemenata baštine na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. U taj se proces često uključuju članovi zajednice i istraživači. Dokumentacija tekstovima, audiovizualnim materijalima i digitalnim zbirkama ključna je za čuvanje i pristupanje baštini. - Prijenos i revitalizacija: To osigurava kontinuitet kroz učenje među generacijama, i neformalno (unutar obitelji i zajednica) i formalno (u školama, na sveučilištima i u strukovnim programima). Revitalizacija je ključna za prakse koje su ugrožene. To uključuje podizanje svijesti, obrazovanje i stvaranje okruženja koja podržavaju održive prakse. - Registracija: Nacionalni registri, poput onog u Hrvatskoj uspostavljenog 1999. godine, dokumentiraju nematerijalnu kulturnu baštinu (ICH) i često služe kao nužni koraci za nominacije UNESCO-u. Hrvatska se u Europi ističe s više od 200 nacionalnih prijava i 18 na UNESCO-ovoj Reprezentativnoj listi. Proces upisa uključuje stručne odbore, suglasnost zajednice i planove zaštite. Poglavlje također razmatra izazove u zaštiti, kao što su prijetnja pretjerane komercijalizacije, turistička eksploatacija, depopulacija ruralnih područja i nedostatak interesa mlađih generacija. Međutim, upis i inventarizacija mogu potaknuti projekte očuvanja i povećati svijest, čak i za elemente koji nisu formalno priznati. Podizanje svijesti i obrazovanje ističu se kao ključne strategije. Mediji, kulturne institucije i škole imaju važnu ulogu u informiranju javnosti i uključivanju nematerijalne kulturne baštine (NKB) u formalno, neformalno i neformalno obrazovanje. To pomaže osigurati kontinuitet među generacijama. Okviri cjeloživotnog učenja osobito su korisni za očuvanje NKB-a. Na kraju, financiranje i održivost navode se kao hitne probleme. To zahtijeva potporu državnih, regionalnih i lokalnih programa,

zajedno s podrškom iz EU i međunarodnih okvira. Učinkovito očuvanje ovisi o uključivom sudjelovanju, suradnji među disciplinama i uklapanju nematerijalne kulturne baštine u razvoj zajednice i strategije kulturne raznolikosti. Zaključno, očuvanje nematerijalne kulturne baštine ne odnosi se samo na očuvanje. Ono također uključuje poticanje kreativnosti, jačanje identiteta i povezivanje baštine sa održivim razvojem. Svi dijelimo odgovornost da osiguramo kako tradicije ostanu žive prakse koje obogaćuju kulturnu raznolikost za buduće generacije.

Poglavlje 6: Prakse održivog turizma u vezi s nematerijalnom kulturom i sudjelovanjem zajednice. Održiv turizam (OT) igra ključnu ulogu u očuvanju nematerijalne kulturne baštine (NKB) integriranjem perspektive ekonomske, sociokulturne i ekološke vrijednosti. UNESCO definira NKB kao tradicije, izraze, znanja i vještine koje zajednice prepoznaju kao središnje za svoj kulturni identitet. Prijenosom s generacije na generaciju, ove su prakse ključne za održavanje kulturne raznolikosti i otpornosti. Održivi turizam (OT) ima ključnu ulogu u očuvanju nematerijalne kulturne baštine (NKB) integriranjem perspektive ekonomske, sociokulturne i ekološke vrijednosti. UNESCO definira NKB kao tradicije, izraze, znanja i vještine koje zajednice prepoznaju kao središnje za svoj kulturni identitet. Sudjelovanje zajednice je temeljno, osnažujući lokalno stanovništvo da planira i upravlja turističkim inicijativama koje štite njihovu baštinu, istovremeno ostvarujući ekonomske koristi. Usklađivanjem turizma s kulturnim vrijednostima, zajednice poboljšavaju svoju društvenu dobrobit i čuvaju tradicije. Održivi turizam također osigurava pravedne ekonomske koristi od NKB-a. Ključni princip održivog turizma je poštovanje kulturnog identiteta. To uključuje očuvanje lokalnih tradicija i sprječavanje njihove komodifikacije ili eksploatacije. Potiču se autentične razmjene između posjetitelja i zajednica, promičući uzajamno poštovanje i održavajući integritet kulturnih praksi. Sudjelovanje zajednice je

temeljno, osnažujući lokalno stanovništvo da planira i upravlja turističkim inicijativama koje štite njihovu baštinu, istovremeno ostvarujući ekonomske koristi. Usklađivanjem turizma s kulturnim vrijednostima, zajednice poboljšavaju svoju društvenu dobrobit i čuvaju tradicije. ST također osigurava pravedne ekonomske koristi od aktivnosti povezanih s nematerijalnom kulturom, podržavajući načine života i potičući očuvanje baštine. Ovaj pristup održava nematerijalnu kulturu za buduće generacije kroz dokumentiranje, promicanje i revitalizaciju kulturnih praksi. Edukacija posjetitelja potiče dublje poštovanje prema NEM-u, obogaćujući njihovo iskustvo i štiteći tradicije. ST služi kao ključan mehanizam za očuvanje NEM-a pružajući strukturiran pristup očuvanju tradicija, praksi i znanja koji su temelj kulturnog identiteta. Kroz autentične kulturne razmjene, promicanje lokalnih sredstava za život i olakšavanje prijenosa znanja među generacijama, ST osigurava da NEM ostane dinamičan i sastavni dio života zajednice. Osim toga, ST naglašava važnost uključivog sudjelovanja, osnažujući zajednice da aktivno upravljaju turističkim inicijativama koje odražavaju i poštuju njihove kulturne vrijednosti. Međutim, izazovi poput komercijalizacije kulture, degradacije okoliša i erozije autentičnosti zahtijevaju hitne i koordinirane odgovore. Od donositelja politika, istraživača i praktičara traži se da daju prioritet integraciji nematerijalne kulturne baštine u turističku politiku, razvijaju inicijative za jačanje kapaciteta za lokalne dionike i primjenjuju participativne pristupe planiranju. Te su radnje ključne za poticanje održive budućnosti u kojoj nematerijalna kulturna baština i odgovorni turizam koegzistiraju, osiguravajući dugoročne koristi i za očuvanje kulture i za socioekonomski razvoj.

Poglavlje 7: Marketing i metode promicanja nematerijalne kulturne baštine (NKB). Važnost nematerijalne kulturne baštine (NKB) ne odnosi se na sam kulturni događaj, već je povezana s bogatstvom znanja i vještina koje se

kroz njega prenose s jedne generacije na drugu. Društvena i ekonomska vrijednost tog prijenosa znanja unutar države može se povezati i s manjinama i s glavnim društvenim skupinama te je jednako ključna za razvijajuće kao i za razvijene države (<https://www.intechopen.com/chapters/1175796>). Upravljanje kulturom koristi koncepte iz marketinga koji se temelje na promidžbi proizvoda i usluga i odnose se na 4 P (proizvod, mjesto, promocija, cijena). Ovo poglavlje ispituje čimbenike povezane s upravljanjem nematerijalnom kulturom (ICH), oslanjajući se na koncepte opisane u marketinškoj teoriji za 4 P. Ti se osnovni koncepti zatim ispituju i povezuju s nematerijalnom kulturom. Ovo poglavlje naglašava važnost marketinških tehnika i metoda za promicanje lokalnih kulturnih izraza (LCC) na održiv i etičan način u digitalnom i fizičkom okruženju, koristeći tradicionalne i nove tehnologije.

Poglavlje 8: Značaj očuvanja nematerijalne kulturne baštine, razumijevanja i promicanja procesa integracije u EU. Nematerijalna kulturna baština (NKB) sastavni je dio kulturne tkanine čovječanstva, a obuhvaća usmene tradicije, izvedbene umjetnosti, društvene prakse, rituale, svečane događaje te tradicionalno znanje i vještine. Očuvanje NKB-a postalo je hitna globalna briga, osobito unutar Europske unije (EU), gdje kulturna raznolikost i zajednička baština služe kao temeljni principi za integraciju. Očuvanje nematerijalne kulturne baštine ne osigurava samo kontinuitet kulturnih praksi, već potiče i međusobno razumijevanje, poštovanje i suradnju među državama članicama EU-a. Ovo poglavlje istražuje zašto je očuvanje nematerijalne kulturne baštine važno, dostupne mehanizme za njezinu zaštitu, njihovu učinkovitost te načine na koje ti napori doprinose procesima integracije EU-a. Očuvanje nematerijalne kulturne baštine nije tek kulturni pothvat, već ključna komponenta procesa integracije Europske unije. Očuvanjem nematerijalne kulturne baštine EU štiti svoju kulturnu

raznolikost, promiče jedinstvo i potiče održivi razvoj. Mehanizmi kao što su Konvencija UNESCO-a, nacionalno zakonodavstvo i inicijative temeljene na zajednici pružaju ključne alate za taj zadatak, iako njihov uspjeh ovisi o adekvatnim resursima, sudjelovanju zajednice i usklađenosti s politikama. U kontekstu integracije u EU, očuvanje NIM-a doprinosi zajedničkom identitetu, međusobnom poštovanju i prekograničnoj suradnji. Naglašava važnost kulturnog naslijeđa u oblikovanju ujedinjene Europe, uz poštovanje jedinstvenih tradicija njezinih država članica. Kako globalizacija i modernizacija nastavljaju izazivati tradicionalne prakse, EU mora dati prioritet očuvanju NIM-a kao sredstvu za izgradnju inkluzivnije, kohezivnije i kulturno življe budućnosti.

Poglavlje 9: Suvremene izazove i rješenja za upravljanje nematerijalnom

kulturom raspravlja o suvremenim izazovima i rješenjima za upravljanje nematerijalnom kulturom (NKN), ističući pitanja poput multikulturalizma, kriza poput pandemija i prirodnih katastrofa te važnosti NKN-a u suvremenom društvu. Nematerijalna kulturna baština obuhvaća različite oblike kulturnog izražavanja, uključujući usmene tradicije i izvedbene umjetnosti, a UNESCO-ova Konvencija iz 2003. o njezinom očuvanju i promicanju prepoznaje je kao takvu. Poglavlje iznosi ključne izazove s kojima se suočava upravljanje NEM-om, osobito u multikulturalnim okruženjima gdje različita tumačenja mogu dovesti do sukoba oko vlasništva i reprezentacije. Globalizacija često razrjeđuje lokalne običaje, što zahtijeva ravnotežu između lokalnih i globalnih kulturnih utjecaja. Krize poput bolesti COVID-19 poremetile su tradicionalni prijenos NEM-a, dok prirodne katastrofe ugrožavaju uništenje i materijalne i nematerijalne kulturne baštine, što dovodi do emocionalnih i psiholoških posljedica za zajednice. Učinkovite metodologije upravljanja uključuju pristupe usmjerene na zajednicu koji podrazumijevaju sudjelovanje lokalnog stanovništva u

dokumentiranju i očuvanju nematerijalne kulturne baštine, korištenje digitalne tehnologije za očuvanje te uspostavu čvrstih institucionalnih okvira i politika. Digitalizacija služi za dokumentiranje i poboljšanje dostupnosti, istovremeno promičući revitalizaciju jezika i obrazovanje. Nadalje, NIM značajno doprinosi održivom razvoju kroz turizam i lokalne gospodarske inicijative, naglašavajući potrebu za uključenošću zajednice i turističkim autoritetima koji su usklađeni s kulturnim vrijednostima. Spremnost na krize i strategije odgovora ključne su za ublažavanje utjecaja katastrofa i osiguravanje otpornosti u očuvanju NIM-a.

Poglavlje 10: Etička razmatranja u ICH-u: vlasništvo, suglasnost, reprezentacija i kulturna osjetljivost. ICH, kako je prethodno definirano, bogat je mozaik koji uključuje usmene tradicije, izvedbene umjetnosti, društvene običaje, rituale, svečane proslave i tradicionalno znanje o lokalnom okruženju. Stoga ICH igra ključnu ulogu u njegovanju identiteta i kontinuiteta zajednice, istovremeno potičući cijenjenje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti u različitim društvima. Međutim, očuvanje i dokumentiranje NID-a donose sa sobom složene etičke dileme, osobito u pogledu kulturnog vlasništva i prava intelektualnog vlasništva. Budući da mnoge od tih tradicija i sustava znanja pripadaju cjelokupnim zajednicama, a ne pojedincima, oni dovode u pitanje konvencionalne pravne okvire koji su izgrađeni oko osobnog vlasništva. Taj kolektivni aspekt kulturnog nasljeđa često je u sukobu s postojećim sustavima intelektualnog vlasništva koji daju prednost pojedinačnim pravima nad zajedničkim upravljanjem kulturnim znanjem. Ovo poglavlje usredotočuje se na različite aspekte povezivanja živog kulturnog nasljeđa i etike, počevši od definicije etike i prelazeći na perspektive i zabrinutosti koje su se tijekom godina iznijele u ovom području, a koje se mogu pronaći u literaturi. Prepoznavanje da živo kulturno nasljeđe može evoluirati bez gubitka svoje suštine pruža put prema uključivijem i

prilagodljivijem kulturnom krajoliku koji odražava višestruku prirodu ljudskog iskustva. Dihotomija između očuvanja i evolucije ICH-a naglašava potrebu za rješavanjem ključnih pitanja o ravnoteži između očuvanja baštine i poticanja inovacija, što predstavlja izazov zajednicama, donositeljima politika i znanstvenicima da se snađu u složenoj međuigri između kulturnog kontinuiteta i transformacije u modernom kontekstu. Postoji hitna potreba za okvirom skrbništva koji naglašava kolektivno vlasništvo i upravljanje kulturnim dobrima, čime se priznaju posebni odnosi između lokalnih zajednica i njihove baštine, uz nastojanje da se riješe povijesne nepravde povezane s prisvajanjem kulture. Odgovornim upravljanjem možemo osigurati da kulturna baština ostane živa, značajna i održiva za buduće generacije. Vrijeme za djelovanje je sada – zaštititi, očuvati i promicati nematerijalnu kulturnu baštinu na načine koji odaju počast njezinim stvaraocima, poštuju njezine čuvare i koriste čovječanstvu.

Poglavlje 11: Financiranje i mobilizacija resursa za nematerijalnu kulturnu baštinu: naglašava njezinu ključnu ulogu u identitetu zajednice usred rizika globalizacije i urbanizacije. Iznosi strategije za financiranje očuvanja NKB-a putem međunarodnih instrumenata, posebice Konvencije UNESCO-a iz 2003. godine, koja nalaže sudjelovanje države u zaštiti NKB-a, potiče sudjelovanje zajednice i naglašava potrebu za nacionalnim inventarima i mjerama očuvanja. Istaknuti ključni resursi uključuju niz internetskih obrazovnih alata, tematskih materijala za obuku i alata za održivi razvoj za jačanje inicijativa za očuvanje nematerijalne kulturne baštine. Istražuju se mehanizmi za pronalaženje sredstava, osobito putem UNESCO-ova Programa sudjelovanja, europskih fondova kao što je Kreativna Europa i programa poput Erasmus+, koji podržavaju obrazovne inicijative vezane uz nematerijalnu kulturnu baštinu. Ministarstvo inovacija i rasta u Bugarskoj također dodjeljuje bespovratna sredstva malim i srednjim poduzećima (MSP)

koristeći različite mehanizme financiranja EU-a, uključujući Plan oporavka i otpornosti. Naglašava se suradnja s nevladinim organizacijama (NVO) i aktivno sudjelovanje zajednice kao ključno za održivo očuvanje nematerijalne kulturne baštine, budući da one imaju značajnu ulogu u uključivanju lokalnih nositelja baštine.

Overview and Understanding of Intangible Cultural Heritage

Chapter 1

Arabela Briciu, dr. sc.

Victor-Alexandru Briciu, dr. sc.

Sveučilište Transilvanija u Braşovu, Rumunjska

1. Definicija i važnost nematerijalne kulturne baštine

Globalizacija i brze promjene u našim društvenim sustavima utječu na naše kulturne identitete, percepciju drugih skupina i kulturnu raznolikost. Kulturna baština funkcionira kao ključan mehanizam za očuvanje i prenošenje naših lokalnih, regionalnih, nacionalnih, europskih i etničkih identiteta putem veza između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Postoji u dva različita oblika, a to su materijalna ili opipljiva baština i nematerijalna ili neopipljiva baština.

Iako je manje opipljiva od materijalne kulture, nematerijalna kulturna baština (NKB) opipljiva je manifestacija kulturnih izraza, tradicija, praksi, znanja i vještina koje se prenose s generacije na generaciju. Ovu baštinu UNESCO definira u Konvenciji o očuvanju nematerijalne kulturne baštine (UNESCO, 2003.) kao: "prakse, predstave, izraze, znanja i vještine – kao i instrumente, predmete, artefakte i kulturne prostore povezane s njima – koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima, pojedinci prepoznaju kao dio svoje kulturne baštine". Ti se elementi izražavaju u usmenim praksama i tradicijama, obrtima, izvedbenim umjetnostima te znanju o prirodnom svijetu i svemiru. Munjeri (2004.) uspoređuje nematerijalnu i materijalnu baštinu i objašnjava da nematerijalna kulturna baština nije ostatak prošlosti, već blago znanja koje se naziva "živi fenomen". Međutim, smatra se krhkim i podložnim

promjenama tijekom razvoja društva. To je važno u procesu identificiranja nematerijalne baštine jer proklamira da značaj resursa nije u njegovoj materijalnosti, već u njegovoj nematerijalnosti (Ruggles & Silverman, 2009).

Dvije vrste baštine dijele brojne zajedničke aspekte unatoč svojim različitim karakteristikama. Ta dva elementa održavaju ovisan odnos jer spomenici nose nematerijalna značenja koja podupiru tradicije kojima su potrebne fizičke lokacije, kao što su crkve za obožavanje i obrede (Salomon i Peters, 2009). Oba tipa baštine igraju ulogu u izgradnji i jačanju grupnih identiteta, prema Munjeri (2004.), dok globalizacija i urbanizacija utječu na očuvanje materijalne i nematerijalne baštine, čime se nameću jedinstvene strategije zaštite za kulturnu održivost (Lenzerini, 2011). Politike očuvanja moraju štiti prakse zajednice uz znanje i izraze, osim povijesnih predmeta i lokaliteta.

Ruggles i Silverman (2009.) navode da nematerijalna kulturna baština zahtijeva razumijevanje zajednica koje je i prakticiraju i prenose. Slično tome, Kirshenblatt-Gimblett (2004.) je primijetila da nematerijalna kulturna baština sastoji se od više od samih praksi i tradicija jer funkcionira kao metakulturni fenomen koji proizlazi iz refleksivne svijesti zajednica o svojoj baštini. Proces postajanja nematerijalne kulturne baštine ovisi i o prijenosu s generacije na generaciju i o priznavanju njezine vrijednosti od strane izvođača i njihovih zajednica. Postajanje svjesnim baštine ne događa se automatski jer zahtijeva aktivno sudjelovanje, koje se oblikuje kroz socioekonomske promjene, kulturne politike i želju zajednica da održe kontinuitet svog identiteta.

Stoga se nematerijalna kulturna baština ne može razumjeti bez pozivanja na pojam zajednice i njezino sudjelovanje. Ona im nudi referencu za identitet, način čuvanja i prenošenja njihovih vrijednosti i tradicija (Harrison i Rose, 2010.). Te se prakse također izvode u sadašnjosti kao odgovor na suvremeno okruženje i povijesnu pozadinu zajednica kako bi se stvorio osjećaj identiteta i kontinuiteta kroz vrijeme. Zapravo, UNESCO (2003., str. 4) ističe da nematerijalna baština "doprinosi društvenoj koheziji, potičući osjećaj identiteta... koji pomaže pojedincima da se osjećaju kao dio jedne ili više zajednica". Nematerijalna kulturna baština je očuvanje posebnih tradicija i vrijednosti radi stvaranja jedinstvenog identiteta na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj pa čak i europskoj razini.

UNESCO-ova (2003.) definicija obuhvaća širok spektar kulturnih izraza koji spadaju u pet različitih kategorija:

- Usmene tradicije i izražavanja, temeljene na jeziku kao promotoru nematerijalne kulturne baštine, čuvaju priče, legende, poslovice i pjesme koje održavaju kulturnu baštinu zajednice. Romski jezik (*Svjetski dan romskog jezika*, 2025.) stoji kao primjer među ostalima, uključujući Tsiattista Poetic Duelling i program Zemlja legendi za regiju Kronoberg u Švedskoj (*Tsiattista Poetic Duelling – nematerijalna kulturna baština UNESCO-a*, b.d.) i *program Zemlja legendi za promicanje i revitalizaciju umjetnosti pripovijedanja u regiji Kronoberg – UNESCO nematerijalna kulturna baština*, b.d.).
- Izvedbene umjetnosti – tradicionalna glazba, narodni plesovi i narodno kazalište. Flamenko u Španjolskoj (*Flamenko – nematerijalna kulturna baština UNESCO-a*, b.d.) ili ples mladića u Rumunjskoj (*Ples mladića u Rumunjskoj – nematerijalna kulturna baština UNESCO-a*, b.d.), neki su primjeri koji su uključeni na *Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva*;
- Društvene prakse, rituali i svečani događaji – poput tradicija i obreda specifičnih za različite zajednice, kao što su karneval u Bincheu, Belgija (*Karneval u Bincheu – nematerijalna kulturna baština UNESCO-a*, b.d.), ili zimske svečanosti, karneval u Podencu (*Zimske svečanosti, karneval u Podencu – nematerijalna kulturna baština UNESCO-a*, b.d.);
- Sustavi znanja o prirodi i svemiru obuhvaćaju tradicionalno razumijevanje poljoprivrednih praksi, kao i tradicionalnu medicinu i ribolovne tehnike. Kulturni prostor Kihnu u Estoniji služi kao primjer gdje žene održavaju pomorske tradicije koje prenose budućim generacijama (*Kulturni prostor Kihnu – nematerijalna kulturna baština UNESCO-a*, b.d.);
- Tradicionalni obrt – uključujući zanatske tehnike koje obuhvaćaju izradu keramike, tkanje, obradu metala i proizvodnju tradicionalnih glazbenih instrumenata. Primjeri: Tradicionalni zanat izrade zidnih tepiha u Rumunjskoj i Republici Moldaviji (*Traditional Wall-carpet Craftsmanship in Romania and the Republic of Moldova – UNESCO Intangible Cultural Heritage*, n.d.) i izrada orgulja i glazba u Njemačkoj (*Organ Craftsmanship and Music – UNESCO Intangible Cultural Heritage*, n.d.).

Kirshenblatt-Gimblett (2004.) objašnjava da baština postoji kao ljudski odabir kulturnih praksi koje dobivaju status baštine, dok druge ostaju isključene iz te klasifikacije. Kroz taj proces nematerijalna baština pretvara se u raspravu o kulturnom identitetu i očuvanju ključnih vrijednosti. Tradicije postoje u sadašnjosti jer predstavljaju kontinuirane aktivnosti koje ljudi nastavljaju razvijati i redefinirati.

Metakulturni aspekt nematerijalne baštine postoji na raskrižju praktičnih aktivnosti i refleksivnih procesa. Percepcija kulturnih izraza kao baštine pridaje im vrijednost koja nadilazi njihovu izvedbenu vrijednost (Kirshenblatt-Gimblett, 2004). Priznavanje NKB-a je važno jer omogućuje priznavanje kulturne raznolikosti. Prema Lenzeriniju (2011., str. 101), NKB funkcionira kao vodeći alat za očuvanje kulturne raznolikosti i održava bitan odnos s ljudskim pravima.

Stoga Munjeri (2004.) napominje da je, iako se na prvi pogled činila postojati oporba, priznavanje nematerijalne baštine na međunarodnoj razini bilo važno za zaštitu "žive baštine". Nematerijalna se baština smatra živom kada se prenosi s jedne generacije na drugu; stoga se ona uvijek mijenja zajedno s društvom. Omogućuje zajednicama da održe svoju jedinstvenost u sve većoj kulturnoj homogenizaciji, služeći kao referenca identiteta (González, 2008), ali i kao vrijedan resurs iz perspektive kulturnog turizma (Arcos-Pumarola, Paquin & Sitges, 2023) te je, naravno, kroz događaje, rituale i zajedničke prakse središte gravitacije koje jača osjećaj kohezije zajednice (Schreiber, 2019).

Lenzerini (2011.) identificira pet osnovnih čimbenika koji čine nematerijalnu kulturnu baštinu. To su:

1. Samoodređenje – jer baština postoji samo ako je prepoznaju zajednice koje je stvaraju i prenose. Ovaj je pogled temeljno različit od onog kod opipljive baštine jer se za određivanje njezine vrijednosti ne koriste univerzalni standardi umjetničke ili znanstvene vrijednosti (Lenzerini, 2011., str. 102)
2. Druga značajka nematerijalne baštine jest da je karakterizira neprekidna rekreacija – ne ostaje statična, već se neprestano mijenja kao odgovor na povijesne i društvene promjene u zajednicama koje je prakticiraju. Stoga

pristup očuvanju ne bi trebao biti ograničen na zaštitu baštine fiksirane u vremenu, već bi trebao stvoriti okruženje koje omogućuje njezin organski razvoj (Lenzerini, 2011., str. 109).

3. Duboka veza između nematerijalne baštine i kulturnog identiteta zajednica. UNESCO tvrdi da nematerijalna baština zajednicama daje osjećaj identiteta i kontinuiteta, što promiče i poštovanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti (UNESCO, 2003., navodi Lenzerini, 2011., str. 108). Ustvarni odnos između baštine i identiteta igra značajnu ulogu u održavanju društvene kohezije i kulturne raznolikosti u svijetu u kojem prevladavaju globalizacija i standardizacija.
4. Autentičnost – nematerijalna baština mora se očuvati u svom autentičnom obliku i ne smije biti iskrivljena bilo kakvim vanjskim utjecajima, bilo da su ekonomski, turistički ili politički (Lenzerini, 2011., str. 114)
5. Odnos između nematerijalne kulturne baštine i ljudskih prava – NKB mora biti zaštićena ne samo kao kulturni izraz, već i kao sastavni dio kulturnih prava pojedinaca i zajednica. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.) navodi da etničke, vjerske i jezične manjine imaju pravo očuvati i razvijati svoju kulturu (Lenzerini, 2011., str. 115). U tom smislu, zaštita nematerijalne baštine nije samo pitanje kulture, već i pitanje društvene pravde i pravičnosti.

Stoga nematerijalna baština nije samo baština, već i manifestacija kreativnosti čovječanstva te je dinamično uključena u stvaranje individualnih i (kolektivnih) društvenih identiteta i značenja (Vecco, 2010.). U suvremenom svijetu, u kojem se kulturna raznolikost smatra jednim od najvažnijih čimbenika društvenog obogaćivanja, nematerijalna kulturna baština služi kao ključan alat za izgradnju autentičnog međukulturalnog dijaloga između zajednica.

2. Povijest i faze u definiranju baštine

Kako bi se razumio nastanak nematerijalne baštine, potrebno je analizirati evoluciju koncepta baštine; evolucija nematerijalne baštine usko je povezana s konceptualnim proširenjem pojma baštine, koja se pomaknula od

shvaćanja usmjerenog na materijalne objekte prema onome što uključuje izvedbene, efemerne i zajedničke dimenzije kulture.

Vecco (2010.) proučavao je evoluciju definicija baštine, primijetivši da je u posljednjim desetljećima 20. stoljeća pojam "baština" karakteriziran semantičkim širenjem i konceptualnim prijenosom, postajući sve općenitiji i koristeći se umjesto drugih pojmova kao što su "spomenik" i "kulturno vlasništvo". Identificirala je nekoliko evolucijskih faza u definiciji baštine koje su dovele do promjena i u kontekstualizaciji pojma u međunarodnim direktivama, poveljama i rezolucijama.

Stoga se nekoliko ključnih trenutaka u povijesti baštine odnosi na međunarodne povelje kada je pojam baština počeo biti integriran i priznat. U nastavku smo označili te ključne trenutke preuzete iz Vecco (2010., str. 322. – 323.) i Klysner Steffensen (2024.):

1. Na Atenjskoj konferenciji 1931. godine pojam "umjetničke baštine" međunarodno je upotrijebljen po prvi put.
2. Haška konvencija (1954.), usvojena pod pokroviteljstvom UNESCO-a, služi kao prvi međunarodni sporazum koji štiti kulturnu imovinu tijekom oružanih sukoba i uvodi pojam "kulturne imovine" u takvim situacijama.
3. Međunarodna povelja iz Venecije (1964.) utvrđuje prvu definiciju baštine svojom izjavom da povijesni spomenici iz prethodnih generacija služe kao aktivni povijesni markeri koji svjedoče o njihovim trajnim tradicijama. Ljudi razvijaju sve veću svijest o jedinstvu ljudske vrijednosti kada drevne spomenike vide kao nešto što pripada cijelom čovječanstvu. Svijet prepoznaje kolektivnu dužnost očuvanja tih predmeta baštine za buduće generacije. Naša je odgovornost prenijeti te kulturne dragulje u njihovom potpuno autentičnom stanju budućim generacijama. Očuvanje i obnova drevnih građevina zahtijevaju međunarodne sporazume o vodećim načelima koja bi zemlje trebale primjenjivati unutar svojih kulturnih i tradicionalnih okvira (Venecijanska povelja – Međunarodna povelja o konzervaciji i restauraciji spomenika i spomeničkih cjelina, 1964., uvodna izjava).
4. Konvencija UNESCO-a o svjetskoj baštini (1972.) prvi je put definirala kulturnu i prirodnu baštinu kao onu s "izvanrednom univerzalnom

vrijednošću" te je uspostavila kriterije za odabir lokaliteta za Upis na popis svjetske baštine kako bi se zaštitili vrijedni lokaliteti diljem svijeta.

5. Europska povelja o arhitektonskoj baštini (1975.) usvojena je od strane Vijeća Europe 1975. godine kako bi se europska arhitektonska baština utvrdila kao nenadomjestiv simbol europskog kulturnog bogatstva i raznolikosti, istovremeno ističući zajedničku dužnost europskih država da štite tu baštinu.
6. Washingtonska povelja (1987.), poznata i kao "Međunarodna povelja o očuvanju povijesnih gradova i naselja" (ICOMOS), usredotočuje se na zaštitu i upravljanje povijesnim gradovima i urbanim područjima te pokazuje kako očuvanje treba biti integrirano u procese urbanističkog planiranja.
7. Burra povelja (ICOMOS, 1982.) zagovara zaštitu lokaliteta na temelju njihove estetske, povijesne, znanstvene ili društvene važnosti kako bi se očuvala njihova kulturna vrijednost. Stoga se mora zaštititi i opipljivo i neopipljivo naslijeđe koje priznaje određene ljudske vrijednosti.
8. Povelja iz Nare (1994.), zajedno s Deklaracijom iz San Antonija (1996.), uspostavila je nove perspektive o autentičnosti i vrijednosti baštine kroz priznavanje kulturne raznolikosti i nematerijalne baštine.
9. Krajiška povelja (2000.) uvodi nove pojmove koji za svoju definiciju uključuju "nositelja vrijednosti" i "sjećanje". Pojam sjećanja omogućuje ljudima da prepoznaju povijesne događaje i ljudske misli iz prošlih vremena.
10. Godine 2001. UNESCO je na svoj popis dodao 19 novih remek-djela svjetske baštine, koja su uključivala stavke povezane s usmenom predajom i nematerijalnom baštinom kao kulturnom dobrobiti.
11. Konvencijom o očuvanju nematerijalne kulturne baštine (2003.) UNESCO je uspostavio okvir zaštite za nematerijalnu kulturnu baštinu kroz postupke definiranja i priznavanja.

Stoga, iz navedenog možemo vidjeti promjenu perspektive i niz promjena u načinu na koji se baština promatra, od uvrštavanja predmeta na popis do sposobnosti elementa da stvori vrijednost za društvo (Vecco, 2010.). Jasno je da su novi predmeti poput industrijskih lokaliteta i krajolika dodani na međunarodni popis baštine te da dolazi do pomaka od arhitektonske baštine

prema umjetničkoj baštini, a zatim prema etnografskoj i nematerijalnoj baštini.

Ovaj razvoj događaja pomogao je u prepoznavanju dosad zanemarenog nematerijalne baštine kao bitnog aspekta kulturnog identiteta i kolektivnog sjećanja, od stroge materijalističke definicije do fleksibilnije koja obuhvaća kulturnu raznolikost. Kamen temeljac u tom prijelazu bilo je priznavanje nematerijalne baštine kao "baštine koja se nosi u životima ljudi, a ne u predmetima" (Logan, 2007., prema Ruggles & Silverman, 2009., str. 1). Ovu je viziju slijedilo usvajanje UNESCO-ove Konvencije o očuvanju nematerijalne kulturne baštine 2003. godine, koja priznaje da su tradicije, prakse i izrazi kulture središnji za identitet ljudi te stoga moraju biti zaštićeni od strane institucija.

3. Kolektivni identitet: Definicije i dimenzije

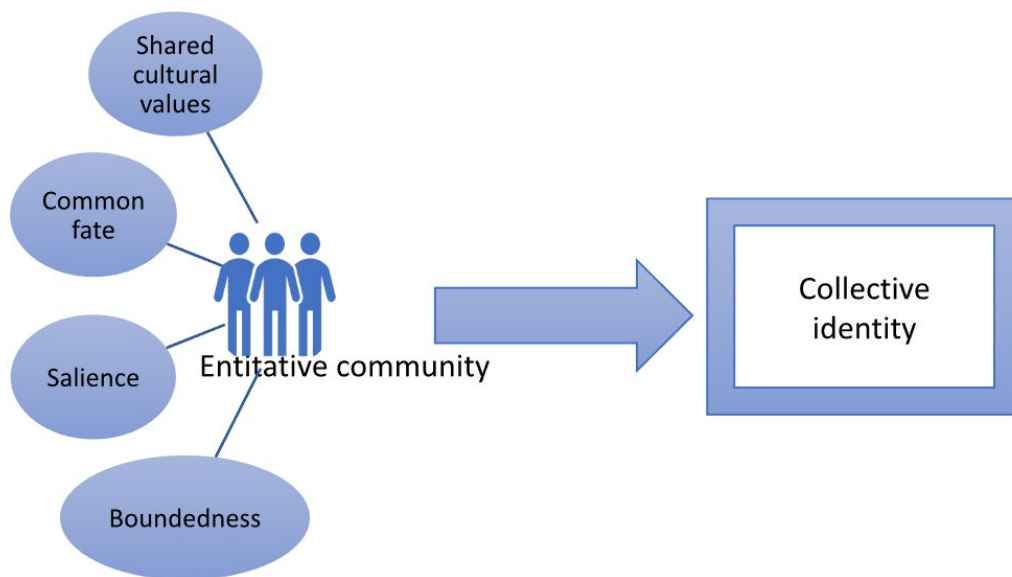
Kolektivni identitet može se definirati kao "samoopis pojedinca ili skupine, koji se emocionalno ili intelektualno temelji na predmetima identifikacije" (Brandtjen, 2023., str. 4). To je "davanje stabilnog značenja u promjenjivosti društvenih odnosa" i vitalan je aspekt društvene organizacije (Eder, 2009). Naravno, koncept zajednice je onaj na kojem se temelji kolektivni identitet.

Prema Castanu (2004.), zajednička sudbina, homogenost kulturnih vrijednosti te relevantnost i demarkacija od drugih zajednica nužni su za konsolidaciju entitativne zajednice koja generira kolektivni identitet (vidi Sliku 1). Ona ga legitimizira kroz osjećaj pripadnosti tim zajedničkim vrijednostima i zajedničkoj sudbini.

Entitativnost i identifikacija, dva društvena fenomena, doprinose formiranju i jačanju kolektivnih identiteta. Entitativnost se odnosi na prepoznavanje grupe kao nositelja posebnog i koherentnog identiteta, dok je identifikacija proces kojim pojedinci prihvaćaju taj identitet (Eder, 2009). Nematerijalna baština održava taj proces održavanjem kulturnog kontinuiteta i osjećaja zajedništva (Harrison i Rose, 2010).

Slika 1. Određujući čimbenici kolektivnog identiteta; prilagođeno prema Castanu (2004., str. 42)

Nezgrapno nasljeđe djeluje na više razina, obuhvaćajući različite vrste identiteta i zajednica. Na lokalnoj razini, ono definira zajednice kroz neformalno prenesene zajedničke običaje, zanate i tradicije (*npr.* zajednica stanovnika Viscrija u Rumunjskoj). Na regionalnoj razini, nezgrapno nasljeđe doprinosi jačanju zajedničkih identiteta unutar šireg geografskog i kulturnog prostora, često promoviranih iz povijesnih, ekonomskih ili čak etničkih razloga (*npr.* Katalonija, Španjolska; Azori, Portugal). Još širi okvir jest nacionalni, koji služi kao definirajući element nacionalnog identiteta koji legitimira postojanje nacionalne države (ali koji se ponekad politički instrumentalizira kroz koheziju i propagandu (Gonzalez, 2008) – *npr.* kroz koheziju: hrvatski identitet; kroz propagandu: identitet bivše Jugoslavije).

U kontekstu EU-a, nematerijalna baština je prekogranična, koristi se za podršku motu "Ujedinjeni u različitosti" i povezuje milijune ljudi diljem starog kontinenta. Ta baština ima ulogu u borbi protiv percepcije "deficita europskog identiteta" i jačanju solidarnosti unutar EU-a (Schreiber, 2019).

Na temelju tih dimenzija možemo definirati kolektivni identitet na nekoliko razina:

- Lokalni identitet – pripadnost zajednici ograničene veličine. Ova se vrsta identiteta može definirati geografski jer je predstavljena određenom

granicom koja čini okrug, grad, općinu ili selo. Pod utjecajem je fizičkih, društvenih, povijesnih i estetskih čimbenika.

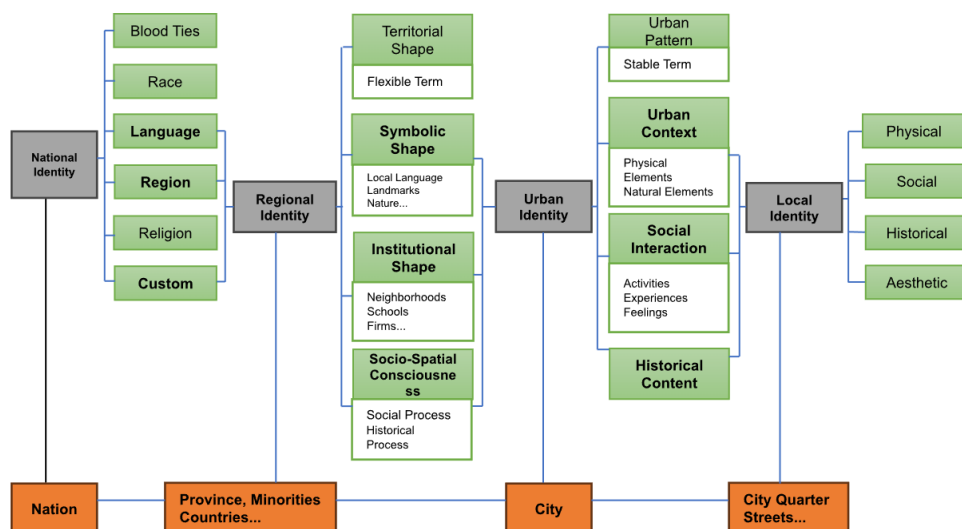
- Regionalni identitet – zajedničke kulturne i povijesne značajke koje se dijele na regionalnoj razini. Razvija se tijekom povijesne i teritorijalne socijalizacije i "mentalni" je proizvod interakcije društava s njihovim fizičkim i društvenim okruženjem te mentalni odraz prostora u umovima i sjećanjima ljudi" (Raagmaa, 2002., str. 60). Paasi (1986., prema Raagmaa, 2002., str. 58–60) opisuje formiranje regionalnog identiteta kroz četiri komponente, uključujući formiranje teritorija stvaranjem granica i provođenjem prakse te simbolički izraz regije kroz imena, jezike, spomenike i lokalne običaje, institucionalnu potporu kroz organizacije i društvene mreže i norme te socioprostornu svijest stanovništva koja se razvija iz društvenih i povijesnih procesa i očituje se kao emocionalne veze s mjestom ("duhovni prostor" ili "genius loci"). Regionalni identitet ostaje aktivan kao koncept u razvoju jer se ili transformira kroz redovita ažuriranja ili blijedi zbog teritorijalnih promjena te društvenih i administrativnih reformi.
- Nacionalni identitet odnosi se na shvaćanje da se pripada nacionalnoj državi zajedno s njezinim zajedničkim načelima (Brandtjen, 2023). Nacionalni identitet, kao pojam, usko je povezan s pojmovima poput narodnosti i nacionalizma te se gradi na zajedničkoj povijesti koja zahtijeva zajedničko vrijeme, zajedničke vrijednosti i simbole, kao i nekoliko rituala, tradicija i povijesnih događaja kako bi se oblikovao i ojačao kao kolektivni identitet. Stoga je definirana i oblikovana društvenim, političkim i povijesnim čimbenicima te je osjećaj pripadnosti naciji koji proizvodi snažne emocionalne reakcije (Lewicka, 2011). Regionalni identitet može biti ili podređen ili suprotstavljen nacionalnom identitetu, on je "zajednički osjećaj među nekoliko različitih nacija i etničkih skupina" (Brandtjen, 2023, str. 6).
- Europski identitet – osjećaj pripadnosti istom kulturnom i političkom području, koji nije jednak nacionalnom identitetu, već s njim koegzistira (Fligstein, Polyakova & Sandholtz, 2012).

U tom je pogledu relevantno prihvatiti shemu za analizu različitih razina identiteta u urbanim studijama (studiji krajolika) koju su predložili Shao i sur.

(2017., str. 28), a koja nam pomaže razumjeti formiranje identiteta na različitim razinama iz perspektive urbanog stanovanja, kao što je prikazano na

Slika 2. Različite razine identiteta u studiju krajolika – Shao i dr. (2017., str. 28).

Druga vrsta kolektivnog identiteta je etnički identitet koji je značajan na razini lokalnih, regionalnih i nacionalnih identiteta te se definira kulturnim čimbenicima i zajedničkom poviješću. Definira se kao "pripisivanje koncepta sebi i drugim pojedincima, na temelju procesa identifikacije percipiranih kulturnih razlika ili zajedničkog podrijetla" i usko je povezan s konceptom nacionalnog identiteta (Díaz-Andreu, 2001., navodi Brandtjen, 2023., str. 6). Podrazumijeva značajke poput jezika, kulture i povijesti zajednice i može odrediti osjećaj pripadnosti nacionalnom ili nadnacionalnom entitetu.

To je očito u identitetu transilvanijskih Šekela. Šekelski identitet u Rumunjskoj formirao se u povijesnom kontekstu koji je bio popraćen suprotstavljanjem procesa asimilacije u mađarski identitet i procesa integracije u rumunjsku naciju. Početkom 20. stoljeća Šekeli su bili zaseban narod unutar Kraljevine Ugarske. Ipak, od početka 19. stoljeća program mađarskog nacionalnog preporoda doveo je do integracije Šekela u mađarsku naciju. Nakon 1918., kada je Transilvanija pripojena Rumunjskoj, pokrenute su kampanje

rumunjizacije, a šekelska elita krenula je putem suradnje ili oporuke rumunjskoj državi.

Konflikt između sekelskog, mađarskog i rumunjskog identiteta traje i danas u tri županije: Harghita, Covasna i Mureș, gdje se etničke skupine promatraju u kontekstu autonomističkih zahtjeva koji su suprotstavljeni naporima rumunjskog države da stvori jedinstveni nacionalni identitet. Kontinuirana napetost proizlazi iz upotrebe mađarskog jezika zajedno sa sekelskim simbolima i mjerama regionalne autonomije. Sekleri su se suočili s administrativnim isključivanjem, kao i s unutarnjom borbom za definiranje svog identiteta između pripadnosti mađarskoj naciji i regionalne posebnosti (vidi studiju slučaja: Seklerski identitet između međietničkog sukoba i suživota – uloga nematerijalne baštine u očuvanju etničkog identiteta). Očuvanje kolektivnih identiteta uvelike ovisi o nematerijalnoj kulturnoj baštini, koja djeluje na lokalnoj, nacionalnoj i europskoj razini. Svojom prenosivošću tradicija, običaja i vrijednosti, nematerijalna kulturna baština istovremeno čuva kolektivno pamćenje i gradi solidarnost među različitim generacijama i zajednicama.

4. Europski identitet i europska nematerijalna kulturna baština

Razvoj europskog identiteta ovisi o ujedinjenju zajedničkih vrijednosti s priznavanjem kulturne raznolikosti (Fligstein i dr., 2012.). Više je istraživača pokušalo utvrditi je li moguće postojanje jedinstvenog, ujedinjenog europskog identiteta. Delanty (2004.) navodi da europski identitet postoji kao stalni razvoj, a ne kao utvrđena činjenica. Razvoj potiče proces integracije kulturnog naslijeđa između različitih zajednica (Fligstein i dr., 2012.).

Delanty (2003.) objašnjava da se europski identitet razvija kroz političko i kulturno ujedinjenje Europe, pritom ostajući dinamičan proces. Temelj europskog identiteta počiva na demokratskim vrijednostima zajedno s općim pravima i institucionalnom sudjelovanju EU-a, umjesto na etničkim i jezičnim elementima koji čine nacionalne identitete. Europski građani nisu jednolično usvojili taj identitet jer on postoji u fragmentiranim i osporavanim oblicima.

Slično tome, Lehning (2001.) definira europski identitet kao politički koncept u nastajanju koji se temelji na nadnacionalnom konsenzusu europskih građana o uvjetima njihove političke povezanosti. Za razliku od nacionalnih identiteta, koji se često grade oko zajedničke kulture, jezika ili etničke baštine, europski identitet utemeljen je na liberalno-demokratskim načelima političkih prava i sudjelovanja: "Europski identitet je sklonost pripadnika različitih nacionalnosti da sebe, svoje sunarodnjake i svoje strane su-Europljane smatraju jednakim članovima europske zajednice: odnosi se na jednaku brigu i poštovanje" (Lehning, 2001., str. 240).

Također, Brandtjen (2023., str. 7) tvrdi da europski identitet nije homogen pojam te se stoga ne može definirati samo kulturnim ili povijesnim čimbenicima. Naglašava da "europski identitet nije sinonim za EU" i da se temelji na mješavini regionalnih i političkih identiteta. Po njegovom mišljenju, Europa je povijesno bila politički, ekonomski i društveno fragmentiran prostor, a tek nakon Drugog svjetskog rata počela je dobivati oblik kao entitet utemeljen na gospodarskoj suradnji. U europskom slučaju, kolektivni identitet treba razumjeti kao proces sukreacije, u kojem različite države, regije i zajednice pregovaraju o svojim položajima unutar šireg okvira. Stoga se "europski identitet stoga treba shvatiti kao narativna mreža ugrađena u nastajuću mrežu društvenih odnosa među ljudima koji žive u Europi" (Eder, 2009., str. 427).

Odnos između europskog identiteta i europskog državljanstva usko je povezan s idejom demokratske legitimnosti i političkog sudjelovanja. Lehning (2001., str. 241) tvrdi da europsko državljanstvo treba biti više od skupa pravnih prava koja dodjeljuju države članice EU-a; ono bi trebalo biti oblik "odgovornosti, ne prema pojedinim narodima Europe, već odgovornosti prema narodu Europe u cjelini". Europsko državljanstvo trebalo bi biti aktivna građanska predanost koja njeguje zajedničke vrijednosti Europske unije.

Schreiber (2019.) proučavala je složenu vezu između europskog identiteta i Europske unije, naglašavajući ulogu nematerijalne kulturne baštine u koheziji zajednice i definiranju osjećaja europskog pripadanja. Kulturne politike EU-a koristile su europski identitet kako bi podržale svoje napore u promicanju zajedničke kulturne baštine kao odgovor na gospodarske i političke krize.

Deklaracija o europskom identitetu iz 1973. služi kao glavni primjer kako se kultura koristila za podršku europskoj integraciji tijekom gospodarskih izazova i geopolitičkih nesigurnosti. Deklaracija o Europskoj godini kulturne baštine 2018. godine poslužila je kao potez za korištenje baštine kao jedinstvenog elementa tijekom sve veće kulturne raznolikosti (Schreiber, 2019., str. 325).

Brandtjenova anketa, provedena između 2020. i 2022. godine, u kojoj je postavljeno pitanje "Osjećate li se Europljaninom?" sudionicima iz različitih regija Španjolske, Ujedinjenog Kraljevstva, Francuske, Italije, Njemačke i Ujedinjenog Kraljevstva, otkrila je da većina ispitanika u proučavanim regijama ima određenu razinu europskog identiteta: "Rezultati pokazuju da europski identitet postoji, s zanimljivim razlikama tijekom godina" (Brandtjen, 2023., str. 3). Ovi rezultati ukazuju na to da, iako postoje nacionalne i regionalne razlike, među stanovništvom postoji osjećaj pripadnosti Europi. Međutim, stupanj europske identifikacije znatno se razlikuje i treba ga analizirati iz nacionalne i regionalne perspektive.

Nematerijalna kulturna baština ključan je čimbenik u jačanju ovog europskog identiteta jer stvara simbolički prostor pripadnosti koji nadilazi nacionalne granice i promiče kulturnu raznolikost unutar zajedničkog okvira. Usmene tradicije, festivali i kulturne prakse koje se dijele diljem različitih regija Europe pomažu u stvaranju kolektivne svijesti i nadnacionalnog identiteta. Nematerijalna baština stoga postaje ne samo nasljeđe prošlosti, već i aktivan vektor europske kohezije, koji može poslužiti kao temelj za ostvarenje europskog državljanstva i kao praksa koja zajednicama omogućuje da održe i potvrde svoj identitet u kontekstu integriranog europskog prostora. Nematerijalna baština važna je za promicanje društvene kohezije i izgradnju održivog i uključivog europskog identiteta u raznolikoj Europi (Brandtjen, 2023).

Izgradnja kolektivnog identiteta nije fiksna, već dinamičan proces, gdje su "kolektivni identiteti narativne konstrukcije koje omogućuju kontrolu granica mreže aktera" (Eder, 2009., str. 427). Nematerijalna kulturna baština predstavlja zajedničku osnovu između raznolikih lokalnih, regionalnih i nacionalnih identiteta te doprinosi izgradnji kolektivnog identiteta koji se

temelji na kulturnom pluralizmu i motu Europske unije: "Ujedinjeni u različitosti". Može se tvrditi da su ta mnoštva lokalnih i nacionalnih kulturnih baština gradivni blokovi jedinstvenog europskog kulturnog prostora, a ne da su međusobno kontradiktorna. Razumijevanjem i cijenjenjem kulturne baštine različitih naroda grade se mostovi preko nacionalnih granica, doprinoseći kolektivnom europskom identitetu utemeljenom na pluralnosti i uključenosti. Nematerijalna baština nije samo izraz prošlosti, već i katalizator društvene kohezije i aktivnog europskog državljanstva, pružajući živ okvir kroz koji se vrijednosti i tradicije prenose na buduće generacije, čime se osigurava njezin kontinuitet i relevantnost u suvremenom društvu.

U praksi su mnogi stavci nematerijalne baštine transnacionalni i povezuju nekoliko europskih zajednica te simboliziraju zajedničke vrijednosti ili povijest. Na primjer, mediteranska prehrana – dodana na UNESCO-ov popis 2013. godine (<https://mediterraneandietunesco.org>) s ko-nominatorima iz Cipra, Hrvatske, Španjolske, Grčke, Italije, Maroka i Portugala – predstavlja određene stavove prema hrani.

To Europljanima omogućuje da slave te zajedničke elemente i osjećaju se dijelom veće kulturne obitelji, jer UNESCO navodi: "razumijevanje nematerijalne baštine različitih zajednica doprinosi međukulturalnom dijalogu i potiče uzajamno poštovanje prema drugim načinima života". Stoga očuvanje narodnih pjesama, usmene epike, tradicionalnih zanata ili europskih festivala ne samo da štiti nacionalne kulture, već pomaže i u stvaranju globalnog europskog identiteta temeljenog na raznolikosti i kulturnom razmjeni.

Europski identitet, kako objašnjava Castano (2004.), jest svijest o pripadnosti jedinstvenom političkom i kulturnom prostoru, s demokratskim vrijednostima i temeljnim pravima kao temeljima te s dijeljenom poviješću stvorenom procesom europske integracije. On ne briše nacionalne identitete, već s njima koegzistira kako bi stvorio nadnacionalni identitet koji se često smatra "tankim" i ovisnim o političkom i gospodarskom kontekstu.

Europsko državljanstvo je pravni okvir namijenjen jačanju ovog razvijajućeg se identiteta: državljani EU-a imaju prava i slobode koje nadilaze nacionalni kontekst. Ipak, Fligstein (2012.) naglašava da "bilo je moguće izgraditi znatnu

razinu ekonomske integracije i regulacije na razini EU-a bez odgovarajućeg razvoja dubokog europskog identiteta" (Fligstein, 2012., str. 120). Nacionalizam je i dalje raširen, a ekonomske krize i migracije pogoršale su društvene napetosti, što ometa stvaranje čvrstog europskog identiteta.

5. UNESCO-vi napori u očuvanju nematerijalne baštine

Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO) specijalizirana je agencija Ujedinjenih naroda (UN) osnovana 16. studenog 1945. s ciljem promicanja međunarodnog mira i sigurnosti kroz suradnju u područjima obrazovanja, znanosti, kulture i komunikacije, čime se odgovara na suvremene izazove kroz programe i inicijative prilagođene socioekonomskim i političkim uvjetima. Danas UNESCO ima 193 države članice i 11 pridruženih članova te koordinira međunarodne inicijative usmjerene na potporu održivom razvoju i promicanje inkluzivnog obrazovanja, zaštitu kulturne baštine i slobodan pristup znanju (UNESCO, b.d.). UNESCO je odigrao ključnu ulogu u povećanju važnosti nematerijalne baštine diljem svijeta i u Europi.

Među njegova glavna postignuća spadaju usvajanje Konvencije o svjetskoj baštini (1972.), stvaranje *Programa memorije svijeta* (1992.) i provedba *Konvencije o očuvanju nematerijalne kulturne baštine* (2003.) (UNESCO, 2024.). UNESCO je također bio pionir u postavljanju međunarodnih standarda i olakšavanju suradnje između naroda kako bi se riješila globalna pitanja poput klimatskih promjena, gubitka bioraznolikosti i nejednakosti u obrazovanju.

Osnovni principi UNESCO-a uključuju promicanje mira, ljudskih prava i kulturne raznolikosti te poticanje međunarodnog dijaloga i suradnje. Organizacija treba uspostavljati mreže država kako bi omogućila intelektualnu i moralnu solidarnost čovječanstva, koja je toliko potrebna za očuvanje mira i razvoj kao cilj (UNESCO, b.d.). Ti se principi primjenjuju na cjelokupni rad UNESCO-a u njegovim područjima nadležnosti, koja obuhvaćaju sveobuhvatnu koncepciju ljudskog razvoja i skladnog suživota naroda.

Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine (1972.) u početku se usredotočila na zaštitu opipljive baštine, no UNESCO je kasnije prepoznao potrebu uključivanja nematerijalne baštine. *Preporuka o očuvanju tradicionalne kulture i folklora* koju je UNESCO izdao 1989. godine postala je prvi međunarodni dokument koji je priznao vrijednost živih tradicija, iako joj je nedostajalo pravno utemeljenje (Ortiz & Madariaga, 2021). Program "*Remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva*" (2001.) poslužio je kao temelj za uspostavljanje definicija i promicanje nematerijalne kulturne baštine.

UNESCO je 2003. godine uspostavio *Konvenciju o očuvanju nematerijalne kulturne baštine* kako bi stvorio cjelovit pravni sustav za zaštitu nematerijalne baštine, koji je službeno priznao njezinu ulogu u održavanju kolektivnog identiteta i promicanju održivog razvoja (Duvelle, 2014). Konvencija je transformirala način na koji države postupaju s nematerijalnom kulturnom baštinom i brane je. Uspostavila je globalni sustav za zaštitu nematerijalne baštine, koji je podržao postojeće sporazume usmjerene na zaštitu materijalne baštine, uključujući spomenike i lokalitete. Konvencija utvrđuje nematerijalnu baštinu kao ključni pokretač kulturne raznolikosti koja potiče ljudsku kreativnost, ali se suočava s prijetnjama globalizacije i društvenih transformacija (UNESCO, 2024). Kroz Konvenciju države članice dobivaju poziv da lociraju i zaštite svoju nematerijalnu baštinu, pritom priznajući zajednice kao temeljne subjekte u tom procesu.

Međutim, postoje kritike o učinkovitosti provedbe konvencije, osobito u pogledu procesa upisa i stvarne sudjelovanja lokalnih zajednica u zaštiti njihove baštine (Ortiz i Madariaga, 2021.). "Konvencija iz 2003. godine značajno je proširila međunarodni diskurs o definiciji i značenju kulturne baštine" (Duvelle, 2014., str. 29), no izazovi povezani s globalizacijom, digitalizacijom i društvenim promjenama postavljaju nova pitanja u zaštiti nematerijalne baštine u 21. stoljeću.

Trenutačno UNESCO podupire zaštitu nematerijalne baštine putem mehanizama kao što su *Reprezentativna lista nematerijalne kulturne baštine čovječanstva* i *Popis nematerijalne kulturne baštine koja zahtijeva hitnu zaštitu* (UNESCO, 2024), koji do 2025. godine sadrži stotine stavki, od kojih su mnoge

iz europskih zemalja. Uključivanje na te popise često donosi vidljivost, ponos i sredstva koja pomažu u očuvanju tih tradicija.

Tijelo je također uspostavilo mrežu Centara kategorije 2, kao što su *Regionalni centar za očuvanje nematerijalne kulturne baštine na jugoistoku Europe* (RCSICH) i *Međunarodni centar za obuku o nematerijalnoj kulturnoj baštini u azijsko-pacifičkoj regiji* (CRIHAP), koji olakšavaju razmjenu najboljih praksi i istraživačkih inicijativa (UNESCO, 2024). Uz to, UNESCO promiče strategije očuvanja putem *Mehanizma međunarodne pomoći*, koji podržava zajednice u dokumentiranju i revitalizaciji ugrožene nematerijalne baštine. "Mjere očuvanja trebale bi biti usmjerene na osiguravanje održivosti nematerijalne kulturne baštine, uključujući identifikaciju, dokumentaciju, istraživanje, očuvanje, zaštitu, promicanje, unaprjeđenje, prenošenje, osobito kroz formalno i neformalno obrazovanje, kao i revitalizaciju različitih aspekata takve baštine" (UNESCO, 2003.).

Sve zemlje EU ratificirale su Konvenciju iz 2003. godine, obvezujući se na mjere kao što su dokumentacija, obrazovanje i politike za podršku nematerijalnoj kulturnoj baštini. Općenito, UNESCO je pomogao promijeniti načine razmišljanja: vlade i institucije sve više festivale, usmenu povijest, tradicionalno znanje i druge nematerijalne prakse ne vide kao simpatične relikvije, već kao vitalni kulturni kapital koji vrijedi zaštititi. To međunarodno priznanje omogućilo je lokalnim izvođačima (*npr.* narodnim umjetnicima, govornicima autohtonih jezika, obrtnicima) da se prijave za potporu za svoju baštinu i osiguralo je da je zaštita nematerijalne baštine sada dio diskurza kulturne politike diljem Europe.

Popisi UNESCO-a također su potaknuli prekograničnu suradnju, kao što su zajedničke nominacije (*npr.* mediteranska prehrana) koje ujedinjuju zemlje oko zajedničke baštine.

U Europi je UNESCO surađivao s EU-om na projektima za integraciju nematerijalne baštine u obrazovanje i održivi razvoj. Na primjer, UNESCO i Europska komisija pokrenuli su inicijativu za "promicanje učenja o nematerijalnoj kulturnoj baštini i putem nje u školama", razvijajući smjernice za podučavanje žive baštine i osposobljavanje nastavnika u nekoliko zemalja EU-a (<https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage>).

6. Napori EU u očuvanju europske nematerijalne baštine

Europska unija i Vijeće Europe prepoznale su važnost nematerijalne kulturne baštine u svojim kulturnim politikama kako bi obranile kulturnu raznolikost i istovremeno izgradile europski identitet. Prvotno je naglasak bio na materijalnoj baštini, no nematerijalna baština postala je glavni prioritet za proučavanje tijekom posljednjih nekoliko desetljeća. Ugovori o Europskoj uniji potvrđuju poštovanje prema kulturnoj raznolikosti Europe, a institucije sve više prepoznaju da je baština – materijalna i nematerijalna – ključna za društvenu koheziju i zajednički europski identitet.

Europske politike razvile su svoje razumijevanje nematerijalne kulturne baštine kroz napore u međunarodnom priznavanju baštine, čime je utvrđena njezina važnost za identitet i društvenu koheziju. *Europska konvencija o baštini* (1954.) u početku se usredotočila na zaštitu materijalne baštine, no napredak u kulturnih studija i pritisci globalizacije doveli su do preispitivanja nematerijalne baštine. Vijeće Europe i Europska unija definirali su je kao sastavni dio europske kulturne raznolikosti. *Konvencija iz Fara o vrijednosti kulturne baštine za društvo* (2005.) preusmjerila je svoj fokus s zaštite spomenika na naglašavanje pristupa temeljenih na ljudima i zajednicama. Konvencija uspostavlja prava na kulturnu baštinu za pojedince i zajednice kako bi se poboljšala vrijednost baštine, uz istovremeno promicanje društvenog jedinstva i održivog razvoja (Vijeće Europe, 2005.). Ona je ojačala položaj nematerijalne kulturne baštine u politikama uključenosti i demokratskog sudjelovanja, uspostavljajući pritom europski okvir koji podržava UNESCO-ovu konvenciju iz 2003. godine.

U skladu s *Vodičem za financiranje iz programa CulturEU* (Europska komisija, 2021.), Europska unija pruža nekoliko shema financiranja za očuvanje i promicanje nematerijalne kulturne baštine. One su integrirane u strateški okvir koji obuhvaća razne aktivnosti, od umjetničke mobilnosti do digitalizacije i gospodarskog rasta. Neki od najvažnijih programa koji su relevantni za zaštitu i promicanje nematerijalne kulturne baštine su *Kreativna Europa*, *Obzor Europa*, *Erasmus+*, *Europski korpus solidarnosti* i *Instrument za povezivanje Europe*.

Program Kreativna Europa (2021. – 2027.) glavni je europski instrument financiranja za kulturne i kreativne sektore, koji nudi potporu za mobilnost umjetnika, razvoj novih poslovnih modela u kulturnom sektoru i potporu za suradnju kulturnih organizacija koje djeluju na transnacionalnoj razini (<https://culture.ec.europa.eu/creative-europe>). Obuhvaća podprogramme *KULTURA* i *MEDIJI*, koji su usmjereni na nematerijalnu baštinu, odnosno audiovizualni sektor (Europska komisija, 2021.).

Horizon Europe, okvirni program za istraživanje i inovacije, ima klaster kulture, kreativnosti i uključivog društva (*Klaster 2*) koji podržava digitalizaciju kulturnih dobara i istraživanje očuvanja kulturne baštine (Europska komisija, 2021.).

Još jedan izvor financiranja je *Erasmus+*, koji podržava učenje i osposobljavanje za stjecanje vještina u nematerijalnoj kulturnoj baštini. *Europski korpus solidarnosti* također osigurava financiranje za volontiranje i aktivnosti socijalne uključenosti koje kroz aktivnosti zajednice dovode do očuvanja baštine. Također, *Instrument za povezivanje Europe* podržava digitalizaciju nematerijalne baštine putem platforme Europeana kako bi Europljanima omogućio besplatan pristup digitalnoj kulturnoj baštini (Europska komisija, 2021.).

Ovi programi pokazuju interes Europske unije za očuvanje i unapređenje nematerijalne kulturne baštine, nudeći financijsku pomoć i planove za njezino očuvanje i prenošenje na buduće generacije. EU fondovi za regionalni razvoj korišteni su za oživljavanje kulturnih praksi (npr. kroz promociju lokalnih rukotvorina kao dio ruralnog razvoja).

I drugi, poput Europske godine kulturne baštine (Europska komisija, 2018a), također su imali snažnu komponentu nematerijalne baštine. Ovaj je događaj naglasio važnost njezine uloge u jačanju europskog identiteta i naveo da: "Naša kulturna baština nije samo kamenje i zgrade. To je nešto živo što dijelimo, nešto što može obogatiti naše živote i pomoći nam da zajedno gradimo svoju budućnost" (Europska komisija, 2018a). Slično tome, dugogodišnji Europski dani baštine (osnovani u suradnji s Vijećem Europe) također su uključivali događaje s tradicionalnom glazbom, pripovijedanjem

priča, rukotvorinama i baštinom hrane, koji građanima omogućuju da se povežu kroz međusobne kulturne prakse.

Time EU poticanjem takvih razmjena omogućuje Europljanima da uče o razlikama, a istovremeno i o sličnostima, što je vrlo važan korak prema stvaranju jedinstvenog europskog identiteta. Ideja o *Novoj europskoj agendi za kulturu* (Europska komisija, 2018b) također naglašava važnost "povećanja kulturne participacije i prijenosa kulturne baštine na buduće generacije putem formalnog i neformalnog obrazovanja" (Europska komisija, 2018b).

Važno je da je kulturna politika EU nedavno počela gledati i prema van, kako bi proširila ideale europske baštine u inozemstvu, i prema unutra, kako bi uključila imigrantske i manjinske kulture u europsku povijest. Na primjer, zaštita tradicija europskih jezičnih manjina (katalonske, gaelske, šekelske itd.) ili baština dijaspora postala je dio inkluzivnog pristupa onome što se smatra "europskom kulturom". Kao što Schreiber (2019.) napominje, EU je pokušala iskoristiti kulturno naslijeđe kao sredstvo za jačanje solidarnosti među državama članicama i promicanje kulturne raznolikosti kao dijela zajedničkog identiteta putem inicijativa, uključujući *Europsku godinu kulturne baštine 2018*. Unatoč tome, EU se i dalje suočava s izazovima u uključivanju nematerijalne baštine u opći okvir kulturne politike, budući da je većina propisa i inicijativa i dalje usmjerena na materijalnu baštinu.

Drugi pravni mehanizam koji EU koristi jest sustav zemljopisnih oznaka (ZO) kako bi se zaštitili tradicionalni proizvodi koji su dio kulturne baštine. Prema Ubertazziju (2017.), primjena ZO pomaže državama članicama u zaštiti elemenata nematerijalne baštine ne samo na domaćem tržištu, već i na međunarodnom tržištu te tako sprječava zlouporabu ili prisvajanje kulturnih elemenata od strane vanjskih gospodarskih subjekata. Međutim, postojeći sustav zaštite GI-ja ima svoja ograničenja u pogledu proširenja na susjedne zemlje. Posebno, Ubertazzi (2017.) navodi da se zaštita GI-ja mora proširiti na svaku državu članicu pojedinačno, što rezultira problemima fragmentacije i visokih troškova za zajednice koje nastoje očuvati svoj nematerijalni kulturni naslov u međunarodnom kontekstu. Postoji i problem nedosljednosti u regulaciji zaštite nematerijalne kulturne baštine u EU-u među regijama, što

zahtijeva specifičnije zakone za rješavanje pitanja zaštite nematerijalne kulturne baštine u svim državama članicama.

Osim pravne zaštite, EU također promiče digitalizaciju nematerijalne kulturne baštine kao način očuvanja i prenošenja. Prema Wagneru i de Clippeleu (2023.), digitalizacija postavlja nova pitanja u kontekstu upravljanja kulturnom baštinom, uključujući pitanja prava intelektualnog vlasništva, pristupačnosti i etičke uporabe. Na primjer, zaštita nematerijalne kulturne baštine u digitalnom okruženju pitanje je koje postavlja pitanja o kolektivnim pravima zajednica na njihove kulturne elemente i opasnosti od pretjerane komercijalizacije baštine. Autori tvrde da je ključno da se digitalizacija provodi uz sudjelovanje zajednica kako bi se izbjegla upotreba njihovih elemenata baštine na neovlašten ili neprepoznat način.

Zaključak

Zaključno, inicijative EU-a i UNESCO-a međusobno su povezane: UNESCO nudi sredstva i međunarodnu potporu (potičući države da uzmu u obzir živu baštinu), dok politike EU-a te vrijednosti uključuju u regionalne politike i diskurs o identitetu. Stoga šalju snažnu poruku da očuvanje seoske fešte u Španjolskoj, tehnike tkanja u Latviji ili narodne pjesme u Grčkoj nije lokalno pitanje, već dio procesa očuvanja kulturne raznolikosti cijele Europe.

Reference

Arcos-Pumarola, J., Paquin, A. G., & Sitges, M. H. (2023). Korištenje nematerijalne baštine i kreativnih industrija kao turističke vrijednosti u mreži UNESCO-ovih kreativnih gradova. *Heliyon*, 9(1).

Brandtjen, R. (2023). *Europski identitet u regijama europskih identiteta* (br. 5 (srpanj 2023)). IU Discussion Papers-Business & Management, dostupno na <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/274130/1/1855080206.pdf>

Karnaval u Bincheu – nematerijalna kulturna baština UNESCO-a. (b.d.). <https://ich.unesco.org/en/RL/carnival-of-binche-00033>

Castano, E. (2004). Europski identitet: Sociopsihološka perspektiva. *Transnacionalni identiteti: Postajanje Europljanom u EU*, 1, 40-58, dostupno na: [https://www.cell.com/heliyon/pdf/S2405-8440\(23\)00313-4.pdf](https://www.cell.com/heliyon/pdf/S2405-8440(23)00313-4.pdf).

Vijeće Europe (2005.) *Okvirna konvencija o vrijednosti kulturne baštine za društvo*.
<https://rm.coe.int/1680083746>

Vijeće Europe. (2022). *Konvencija iz Fara na djelu u Europi: odabrani primjeri*.
Strasbourg: Vijeće Europe – naklada.

Delanty, G. (2004). Postoji li europski identitet?. *Global dialogue*, 5(3/4), 76-86.

Duvelle, C. (2014). Decenija provedbe Konvencije o očuvanju nematerijalne kulturne
baštine: izazovi i perspektive. *Ethnologies*, 36(1-2), 27-46,
<https://id.erudit.org/iderudit/1037598ar>

Eder, K. (2009). Teorija kolektivnog identiteta: razumijevanje rasprave o 'europskom
identitetu'. *European journal of social theory*, 12(4), 427-447, dostupno na:
[https://www.researchgate.net/profile/Klaus-](https://www.researchgate.net/profile/Klaus-Eder/publication/249709856_A_Theory_of_Collective_Identity_Making_Sense_of_the_Debate_on_a_European_Identity/links/59f9a22ca6fdcc075ec9bd17/A-Theory-of-Collective-Identity-Making-Sense-of-the-Debate-on-a-European-Identity.pdf)
[Eder/publication/249709856_A_Theory_of_Collective_Identity_Making_Sense_of_th](https://www.researchgate.net/profile/Klaus-Eder/publication/249709856_A_Theory_of_Collective_Identity_Making_Sense_of_the_Debate_on_a_European_Identity/links/59f9a22ca6fdcc075ec9bd17/A-Theory-of-Collective-Identity-Making-Sense-of-the-Debate-on-a-European-Identity.pdf)
[e_Debate_on_a_%27European_Identity%27/links/59f9a22ca6fdcc075ec9bd17/A-](https://www.researchgate.net/profile/Klaus-Eder/publication/249709856_A_Theory_of_Collective_Identity_Making_Sense_of_the_Debate_on_a_European_Identity/links/59f9a22ca6fdcc075ec9bd17/A-Theory-of-Collective-Identity-Making-Sense-of-the-Debate-on-a-European-Identity.pdf)
[Theory-of-Collective-Identity-Making-Sense-of-the-Debate-on-a-European-](https://www.researchgate.net/profile/Klaus-Eder/publication/249709856_A_Theory_of_Collective_Identity_Making_Sense_of_the_Debate_on_a_European_Identity/links/59f9a22ca6fdcc075ec9bd17/A-Theory-of-Collective-Identity-Making-Sense-of-the-Debate-on-a-European-Identity.pdf)
[Identity.pdf](https://www.researchgate.net/profile/Klaus-Eder/publication/249709856_A_Theory_of_Collective_Identity_Making_Sense_of_the_Debate_on_a_European_Identity/links/59f9a22ca6fdcc075ec9bd17/A-Theory-of-Collective-Identity-Making-Sense-of-the-Debate-on-a-European-Identity.pdf)

Europska komisija. (2018a). *Europska godina kulturne baštine: Završno izvješće*.
Preuzeto s [https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/policy/new-](https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/policy/new-narrative/documents/declaration_en.pdf)
[narrative/documents/declaration_en.pdf](https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/policy/new-narrative/documents/declaration_en.pdf)

Europska komisija. (2018b). *Nova europska agenda za kulturu – Pozadinske*
informacije. Preuzeto s [https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/2020-08/swd-](https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/2020-08/swd-2018-167-new-european-agenda-for-culture_en.pdf)
[2018-167-new-european-agenda-for-culture_en.pdf](https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/2020-08/swd-2018-167-new-european-agenda-for-culture_en.pdf)

Europska komisija. (2021.). *Vodič za financiranje CulturEU – mogućnosti financiranja iz*
EU za kulturni i kreativni sektor 2021.–2027. Luksemburg: Ured za publikacije
Europske unije, [https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/2021-11/cultureeu-](https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/2021-11/cultureeu-funding-guide.pdf)
[funding-guide.pdf](https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/2021-11/cultureeu-funding-guide.pdf)

Europska komisija. (2024.). *Program Kreativna Europa: Mogućnosti financiranja za*
projekte nematerijalne kulturne baštine. Preuzeto s
<https://ec.europa.eu/culture/creative-europe>

Flamenko – nematerijalna kulturna baština UNESCO-a. (b.d.).
<https://ich.unesco.org/en/RL/flamenco-00363>

Fligstein, N., Polyakova, A., & Sandholtz, W. (2012). Europska integracija,
nacionalizam i europski identitet, *JCSM: časopis za proučavanje zajedničkog tržišta*,
svezak 50. broj S1. str. 106-122, <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2011.02230.x>.

González, M. V. (2008). Turizam nematerijalne baštine i identitet. *Tourism management*, 29(4), 807-810, <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.07.003>

Harrison, R. i Rose, D. (2010). *Nematerijalna baština*. U: Benton, T. (ur.) *Razumijevanje baštine i sjećanja*, str. 238.–276. Manchester University Press u suradnji s Open University, dostupno na https://www.academia.edu/776665/Intangible_Heritage

Kulturni prostor Kihnu - nematerijalna kulturna baština UNESCO-a. (b.d.). <https://ich.unesco.org/en/RL/kihnu-cultural-space-00042>

Kirshenblatt-Gimblett, B. (2004). Nematerijalna baština kao metakulturalna produkcija. *Museum international*, 56(1-2), 52-65, dostupno na: <https://www.stellenboschheritage.co.za/wp-content/uploads/Intangible-Heritage.pdf>.

Klysner Steffensen, A. (2024). Od spomenika do živog naslijeđa. Ponovni osvrt na Venecijansku povelju u očuvanju novijeg industrijskog naslijeđa. *Ochrona Dziedzictwa Kulturowego*, <https://doi.org/10.35784/odk.6160>

Plesovi mladića u Rumunjskoj - nematerijalna kulturna baština UNESCO-a. (b.d.). <https://ich.unesco.org/en/RL/lads-dances-in-romania-01092>

Program Land-of-Legends, za promicanje i revitalizaciju umjetnosti pripovijedanja u regiji Kronoberg - nematerijalna kulturna baština UNESCO-a. (b.d.). <https://ich.unesco.org/en/BSP/land-of-legends-programme-for-promoting-and-revitalizing-the-art-of-storytelling-in-kronoberg-region-01392>

Lehning, P. B. (2001). Europsko državljanstvo: prema europskom identitetu?. *Pravo i filozofija*, 20(3), 239-282, dostupno na: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1023/A:1010681009751.pdf>

Lenzerini, F. (2011). Nematerijalna kulturna baština: Živa kultura naroda. *European Journal of International Law*, 22(1), 101-120, <https://doi.org/10.1093/ejil/chr006>.

Munjeri, D. (2004). Opipljivo i neopipljivo naslijeđe: Od razlike do konvergencije. *Museum international*, 56(1-2), 12-20, dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000135853>.

Ortiz, S. L., & Madariaga, C. J. (2021). Konvencija UNESCO-a o očuvanju nematerijalne kulturne baštine: Krićka analiza. *International Journal of Cultural Policy*, <https://doi.org/10.1080/10286632.2021.1941914>

Umijeće izrade orgulja i glazba - nematerijalna kulturna baština UNESCO-a. (b.d.). <https://ich.unesco.org/en/RL/organ-craftsmanship-and-music-01277>

Raagmaa, G. (2002). Regionalni identitet u regionalnom razvoju i planiranju1. *European planning studies*, 10(1), 55-76, <https://doi.org/10.1080/09654310120099263>

Ruggles, D. F., & Silverman, H. (2009). Od opipljivog do neopipljivog naslijeđa. U Ruggles, D. F., & Silverman, H. (ur.) *Utjelovljeno neopipljivo naslijeđe* (str. 1-14). Springer.

Salomon, F., & Peters, R. (2009). Upravljanje i očuvanje baštine Rapaz khipu. U: Ruggles, D. F. i Silverman, H. (ur.), *Intangible heritage embodied*, 101-125, Springer, dostupno na: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/11719/1/44.pdf.pdf#page=107> .

Schreiber, H. (2019.). Nematerijalna kulturna baština, Europa i EU: opasne veze?. U *Kulturnom naslijeđu u Europskoj uniji* (str. 324. – 364.). Brill, dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/Hanna-Schreiber/publication/333347073_Intangible_Cultural_Heritage_Europe_and_the_EU_Dangerous_Liaisons/links/61ed8ed8c5e3103375b62da9/Intangible-Cultural-Heritage-Europe-and-the-EU-Dangerous-Liaisons.pdf

Shao, Y., Lange, E., Thwaites, K., & Liu, B. (2017). Definiranje lokalnog identiteta. *Landscape Architecture Frontiers*, 5(2), 24-41. <https://eprints.whiterose.ac.uk/119661/8/2017>

Venecijanska povelja - Međunarodna povelja o konzervaciji i restauraciji spomenika i lokaliteta, (1964), https://www.charta-von-venedig.de/venice-charter_congress-of-preservation_preamble_english.html

Tradicionalni zanat izrade zidnih tepiha u Rumunjskoj i Republici Moldaviji – nematerijalna kulturna baština UNESCO-a. (b.d.). <https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-wall-carpet-craftsmanship-in-romania-and-the-republic-of-moldova-01167>

Poetski dvoboj tsiattista - nematerijalna kulturna baština UNESCO-a. (b.d.). <https://ich.unesco.org/en/RL/tsiattista-poetic-duelling-00536>

Ubertazzi, B. (2017). Geografske oznake EU i nematerijalna kulturna baština. *IIC - Međunarodni pregled intelektualnog vlasništva i prava tržišnog natjecanja*, 48(5), 562-587, <https://doi.org/10.1007/s40319-017-0603-0>

UNESCO. (2024.). Konvencija o očuvanju nematerijalne kulturne baštine. Preuzeto s <https://ich.unesco.org/en/convention>

UNESCO. (b.d.). O UNESCO-u. Preuzeto 15. siječnja 2025., s <https://www.unesco.org/en/brief>

Vecco, M. (2010). Definicija kulturnog naslijeđa: od materijalnog do nematerijalnog. *Journal of cultural heritage*, 11(3), 321-324, <https://doi.org/10.1016/j.culher.2010.01.006>.

Wagner, A., & de Clippele, M.-S. (2023). *Očuvanje kulturne baštine u digitalnom dobu – kritički izazov*. *International Journal for the Semiotics of Law*, 36, 1915–1923.

Zimski obredi, Karneval u Podenceu - nematerijalna kulturna baština UNESCO-a. (b.d.). <https://ich.unesco.org/en/RL/winter-festivities-carnival-of-podence-01463>

Svjetski dan romskog jezika. (7. travnja 2025.). UNESCO, <https://www.unesco.org/en/days/romani-language>

Legislation and regulations at local, national and EU level

Chapter 2

Diana Gergova,

Nacionalni institut za arheologiju s muzejom, Bugarska akademija znanosti (emeritus), Bugarski nacionalni odbor ICOMOS-a.

1. Uvod

Prema UNESCO-u, "pojam 'kulturna baština' znatno je promijenio svoj sadržaj posljednjih desetljeća i sada uključuje i usmene tradicije, izvedbene umjetnosti, društvene prakse, rituale, svečane događaje, znanja i prakse koje se odnose na prirodu i svemir ili znanja i vještine za izradu tradicionalnih rukotvorina." (b.d.) Definirana Konvencijom UNESCO-a iz 2003. godine, nematerijalna kulturna baština naglašava žive tradicije koje se prenose s generacije na generaciju, pružajući zajednicama osjećaj identiteta i kontinuiteta. Očuvanje nematerijalne kulturne baštine složen je, vrlo osjetljiv i težak proces. Zahtijeva sveobuhvatne pravne i institucionalne okvire koji djeluju na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini, kao i iznimno aktivan stav društva.

Zajednički elementi nematerijalne kulturne baštine (ICH) koje dijeli nekoliko zemalja, a koje je prepoznala EU, bacaju novo svjetlo na nepoznate aspekte kontakata, odnosa, utjecaja i razumijevanja u zajedničkom povijesnom razvoju europskih naroda.

2. UNESCO-ov okvir i kontekst EU-a

Konvencija UNESCO-a iz 2003. o očuvanju nematerijalne kulturne baštine ostaje kamen temeljac globalnih napora za zaštitu nematerijalne kulturne baštine. Konvencija poziva države potpisnice da unutar svoje jurisdikcije identificiraju, dokumentiraju i očuvaju nematerijalnu kulturnu baštinu. EU, kao nadnacionalno tijelo, usklađena je s tim načelima, istovremeno potičući okvir koji pomaže državama članicama u provedbi mjera očuvanja.

Kulturna politika EU-a, artikulirana kroz inicijative poput Kreativne Europe, naglašava važnost kulturne raznolikosti i baštine. Europska oznaka baštine i drugi programi imaju za cilj podići svijest o nematerijalnoj kulturnoj baštini kao ključnom dijelu zajedničkog identiteta Europe. Međutim, EU ne donosi direktne zakone o kulturnim pitanjima; umjesto toga potiče države članice da djeluju u skladu s načelom subsidiarnosti. Ta decentralizacija omogućuje zemljama da prilagode mjere zaštite nematerijalne kulturne baštine svojim jedinstvenim kulturnim krajolicima, a istovremeno ostanu usklađene s širim europskim ciljevima.

3. Nacionalni i lokalni pristupi nematerijalnoj kulturnoj baštini

Pravni i institucionalni okviri za zaštitu nematerijalne kulturne baštine znatno se razlikuju među državama članicama EU-a. S obzirom na opseg projekta, ovdje ćemo samo ukratko dotaknuti slučajeve nematerijalne kulturne baštine upisane u državama članicama konzorcija. Na temelju pruženih usporednih informacija mogu se donijeti zaključci o prirodi i sadržaju nematerijalne kulturne baštine. U tom pogledu posebna će se pozornost posvetiti ulozi UNESCO-a.

2.1. GRČKA

Grčke politike kulturne baštine usmjerene su na integraciju nematerijalne kulturne baštine u život zajednice i nacionalni identitet. Grčko Ministarstvo kulture nadzire očuvanje nematerijalne kulturne baštine, uz podršku lokalnih inicijativa, kao što su glazba rebetiko, uskršnja svečanost u Leonidiju, grčka glazba i festivali, Polifoni karavan, Trans Choros (Veliki ples) u Vlasti i festival Syrrako, Momoeria, novogodišnja proslava u osam sela područja Kozani i bizantsko pjevanje. Nadalje, Grčka također dijeli mediteransku prehranu s drugim mediteranskim zemljama (Italijom, Španjolskom, Portugalom), koja utjelovljuje tradicionalne prehrambene prakse s naglaskom na biljnu hranu – povrće, voće i cjelovite žitarice te zdrave masti poput ekstradjevičanskog maslinovog ulja.

Rebetiko glazba: Rebetiko je grčka urbana popularna pjesma, posebno najsiromašnijih, od kraja 19. stoljeća do 1950-ih. Prošla je kroz proces glazbenog sinkretizma i razvila se u prepoznatljiviji glazbeni žanr 1930-ih, služeći kao temelj za daljnji razvoj grčke popularne glazbe. Takozvano oživljavanje rebetika započelo je 1960-ih, a dalje se razvijalo od ranih 1970-ih. Kako bi se očuvalo rebetiko, organiziraju se razne inicijative, uključujući festivale i obrazovne programe. Važno je napomenuti da je rebetiko 2017. godine dodan na UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine.

Fascinantan grčki uskršnji običaj, Leonidijska uskršna ceremonija, izvodi se u Peloponezu. Ceremonija se održava u noći Uskrsnuća. Dok svećenici počinju pjevati "Christos Anesti" ("Krist je uskrsnuo"), više od 100 zračnih balona se upali i pusti u nebo, što predstavlja veličanstvenu kulminaciju ovog procesija.

Grčka je također uključila svoju glazbu i festivale, koji olakšavaju međugeneracijski prijenos kulturnih kodova kroz kolektivne prakse koje se prenose s starijih na mlađe generacije. Te kulturne prakse neformalno jačaju kulturni identitet zajednice, osiguravajući opstanak kolektivnog sjećanja kroz pjesmu, ples i pripovijedanje starih priča i priča.

Polifoni karavan upisan je na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2020. godine. Epirotsku polifonsku pjesmu izvodi skupina pjevača s dvije do četiri različite uloge, a obuhvaća gotovo svaki aspekt života, kao što su djetinjstvo, brak, smrt, povijesni događaji i pastoralni

život. Nevladina organizacija "Apiros (Polifonski karavan)" poduzela je inicijative za očuvanje i promicanje epirotskih pjesama. (Polifonska, b.d.)

Tranos Choros (Veliki ples) u Vlasti i festival Syrrako, upisani na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2022. godine, slave se u dvjema visokoplaninskim zajednicama sjeverne Grčke u spomen na Uspenje Blažene Djevice Marije. Povijesno su ti pravoslavni blagdani označavali godišnje okupljanje pastoralnih zajednica prije nego što bi se stočari s ovcima ili govedima odselili na zimske pašnjake. Glavna značajka oba festivala su ritualni plesovi.

Momoeria, novogodišnja proslava u osam sela područja Kozani u Zapadnoj Makedoniji, upisana je na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2016. godine. Od 25. prosinca do 5. siječnja plesači, glumci i glazbenici slave dolazak nove godine. Plesači Momorije predstavljaju svećenike boga smijeha i satire Momosa ili zapovjednike Aleksandra Velikog, odjevene u kacige, plisirane suknje i tradicionalne cipele te s palicama u rukama plešu pod zapovjedništvom svog vođe kako bi uvjerali sile prirode da ne ugroze egzistenciju mještana. Glavna je svrha te prakse poželjeti zajednici blagostanje, zdravu djecu, dobru žetvu i održivo upravljanje prirodnim resursima. (Brief, b.d.)

Bizantsko pjevanje, upisano na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2019. godine, još je jedna grčka nematerijalna kulturna baština. Ova isključivo vokalna glazba postoji više od 2000 godina i značajna je kulturna tradicija te sveobuhvatan glazbeni sustav koji čini dio zajedničkih glazbenih tradicija razvijenih u Bizantskom Carstvu. Usmeno prenosena s generacije na generaciju, njezine su glavne značajke ostale sačuvane kroz stoljeća. Psaltistička je umjetnost oduvijek povezana s muškim glasom, dok su ženske pjevačice uobičajene u samostanima i u određenoj mjeri sudjeluju u župama. (Bizantski, b.d.)

2.2 RUMUNJSKA

Rumunjska štiti svoj nematerijalni kulturni naslov Zakonom o zaštiti nematerijalne kulturne baštine iz 2008. – zakonodavni okvir koji je usklađen

s UNESCO-ovom Konvencijom iz 2003. Ministarstvo kulture ima ključnu ulogu u dokumentiranju i zaštiti nematerijalne kulturne baštine. Bogatu i raznoliku nematerijalnu tradiciju Rumunjske predstavljaju

Uvršten je 2008. godine na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva ples Čalușarii. Ovaj ritualni ples izvodi se u regiji Olt na jugu Rumunjske, ali je također bio dio kulturne baštine Vlaha u Bugarskoj i Srbiji. Ritual je vjerojatno nastao od drevnih obreda pročišćenja i plodnosti koji koriste simbol konja, obožavanog kao utjelovljenje sunca, i sastoji se od niza igara, skečeva, pjesama i plesova. Također uključuje inicijaciju mladića u ritual od strane majstora koji je naslijedio znanje o magijskim čarolijama i plesnim koracima od svog prethodnika. Njegovo očuvanje podržavaju lokalne kulturne institucije i godišnji festivali na Duhove i drugi folklorni festivali, što ga je pretvorilo u pravi nacionalni simbol. (Calusarii, 2014)

Godine 2012. na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva dodana je Horezu keramika, jedinstvena tradicionalna zanatlija u sjevernom dijelu županije Vâlcea, u kojoj muškarci i žene uglavnom dijele procese izrade. Muškarci odabiru i važu glinu, čiste je, režu, zalijevaju, gnječe i miješaju – pretvarajući je u glinenu masu za izradu crvene keramike. Lončari oblikuju svaki predmet posebnom tehnikom prstiju. Žene ukrašavaju predmete. Ovaj se zanat prenosi unutar obitelji, u radionicama od majstora do šegrt, te na sajmovima i izložbama. Ovaj element zajednici daje osjećaj identiteta. (Craftsmanship, n.d.)

Ritual muške skupine Colindat za vrijeme Božića upisan je na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2013. godine. Ti rituali, povezani s zimskom kratkodnevicom, objedinjuju glazbu, ples i usmene tradicije, odražavajući rumunjsku agrarnu baštinu. Svake godine prije Božića skupine mladića okupljaju se u selima diljem Rumunjske i Republike Moldavije kako bi se pripremili za ritual. Na Badnjak odlaze od kuće do kuće izvođeci svečane pjesme, a domaćini im daruju ritualne poklone i novac. Neke pjesme imaju epski sadržaj, koji se prilagođava pojedinačnim okolnostima svakog domaćina, dok su druge namijenjene neoženjenim djevojkama. (Men's, n.d.) Tradicionalno su neoženjeni mladići (juni) glavni nositelji i izvođači ovog elementa. Iskusni bivši vođe grupa (Gherman, 2022) odgovorni

su za obuku grupe. Ritualne pjesme uče se na svakodnevnom probama od osnivanja grupe do Badnje večeri.

Još jedan aspekt nematerijalne kulturne baštine Rumunjske je narodna glazba Maramureša. Područje Maramureš poznato je po svojoj snažnoj glazbi. Glazbenici sviraju violinu (ceteră), gitaru (zongoră) i bubnjeve (dobă) na velikim okupljanjima, godišnjim festivalima i manjim, susjedskim zabavama. Tradicionalni plesni susreti redovito se održavaju u kućama mještana, gdje zajedno improviziraju glazbu i cijelu noć održavaju pjesničke natjecanja. (Rumunjska, 2014.)

Tradicionalni zanat izrade zidnih tepiha u Rumunjskoj i Republici Moldaviji. Upisano na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2016. godine. Zidni tepisi s impresivnim motivima, tkani u Rumunjskoj, ali i u Republici Moldaviji, izrađivani su raznim tehnikama, a određeni uzorci također su ukazivali na podrijetlo tkalja. Kao što ističe UNESCO-ov opis, "Imao je važnu ulogu u društvenim praksama kao dio mladeženine opreme, na pogrebima gdje je simbolizirao prijelaz duše u zagrobni život itd. Tehnike su se promijenile od vertikalnih ili horizontalnih razboja koji su se koristili u nekim dijelovima, do gustog nabijanja (pređa po pređa) i drugih oblika, a tkaci sada mogu raditi od kuće. U selima djevojke uče zanat od majke ili bake, dok u gradovima centre za obrt, udruge i fakulteti, kao i muzeji, nude tečajeve." (Traditional, b.d.)

2.3 HRVATSKA

Živopisna nematerijalna kulturna baština Hrvatske odražava njezine raznolike regionalne kulture. Očuvanje dugogodišnjih tradicija od velike je važnosti za hrvatsku kulturu. Očuvanje nematerijalne baštine dobilo je pravni okvir 1999. godine Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, člankom 9., a Odjel za nematerijalnu kulturnu baštinu uspostavljen je unutar Ministarstva kulture i medija 2004. godine. Godine 2005. Hrvatski sabor ratificirao je Konvenciju o očuvanju nematerijalne kulturne baštine (2003.), nakon čega su uslijedile učinkovite mjere vezane uz zaštitu i očuvanje nematerijalne kulturne baštine. Ministarstvo kulture i medija, putem nadležnih konzervatorskih odjela raspoređenih diljem Hrvatske prema

upravnoj podjeli zemlje, osigurava izravnu komunikaciju s relevantnim osobama vezanim uz nematerijalnu kulturnu baštinu u određenim područjima. Zajednice, skupine i pojedinci educiraju se i nastavljaju prenositi svoju tradiciju kao izravan doprinos upisu u nacionalni registar, a osobito na UNESCO-ove liste. Pozitivan je trend uključivanje škola i sveučilišnih ustanova kao čimbenika identiteta pojedinaca i zajednica.

Mjere očuvanja koje provode zajednice i nositelji nematerijalne baštine upisane u Nacionalni registar obuhvaćaju širok raspon aktivnosti (izravni prijenos znanja, prezentaciju i dokumentiranje dobara, objavljivanje promotivnih i edukativnih materijala, lokalne i nacionalne strateške programe i planove, festivale, izložbe, radionice, obrazovanje u školama i na sveučilištima, osnivanje relevantnih centara nematerijalne baštine itd.

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske upisalo je više od 200 nematerijalnih kulturnih dobara u Registar kulturne imovine Republike Hrvatske, od kojih je 17 upisano na tri UNESCO-ove liste nematerijalne kulturne baštine čovječanstva: Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva (15 dobara), Popis nematerijalne baštine koja zahtijeva hitnu zaštitu (1 dobro) i Registar najboljih praksi zaštite nematerijalne baštine (1 dobro). Neke od smjernica kojima se Republika Hrvatska vodi u provođenju aktivnosti očuvanja nematerijalne baštine su dugoročni rezultati, kvalitetno planiranje, upravljanje lokalnom baštinom, međunarodna, europska i prekogranična suradnja. Posebna se pozornost posvećuje i nematerijalnoj baštini manjina u Hrvatskoj, kao i pravednom predstavljanju različitih ranjivih skupina u lokalnoj zajednici.

Među njima, u UNESCO-ov popis uvrštena je drevna dalmatinska vokalna tehnika Ojkanje, klasificirana kao baština kojoj je prijeko potrebno očuvanje. Ojkanje, dvoglasno pjevanje, izvode dva ili više pjevača (muškaraca ili žena) koristeći posebnu tehniku drhtanja glasa koju proizvode grkljanom. Svaka pjesma traje dok glavni pjevač može zadržati dah. Melodije se temelje na ograničenim, uglavnom kromatskim, tonalnim ljestvicama. Ojkanje se tradicionalno prenosi usmeno, audio i video medijima, a organizirana obuka unutar lokalnih folklornih skupina sada igra sve veću ulogu u njegovu prenošenju. (Ojkanje, b.d.)

Sarah-Jane opisuje viteški turnir u Sinju, poznat i kao Sinjska Alka. Uvršten je na UNESCO-ov popis 2010. godine. (2021) Jedinstveni konjički događaj održava se u kolovozu u gradu Sinju od 1715. godine. Događaj se sastoji od konjičkog natjecanja u kojem odjevenih jahača viteza galopira punom brzinom, naoružanih kopljem, kako bi pokušali uhvatiti metalni prsten nazvan 'Alka', koji je ovješten nekoliko metara iznad tla. (Sarah-Jane, 2021.) Sinjska Alka jedan je od rijetkih preostalih primjera srednjovjekovnih natjecanja koja su se održavala u Hrvatskoj do 19. stoljeća i bitan je dio lokalne povijesti. (Sinjska, b.d.)

Hrvatski UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine također uključuje i svečanosti poput "Slijediti križ na otoku Hvaru", gdje se u šest sela na Veliki četvrtak u 13 sati bosonogi nositelji križa nose s 18-kilogramskim križem. Članovi procesije biraju se otprilike 20 godina unaprijed putem prijave. (Za Krizen, b.d.). Godine 2009. dodana je Godišnja karnevalska povorka zvončara iz Kastva na sjeverozapadu Hrvatske. Između siječnja i Pepelnice, karneval ima za cilj prizvati plodnost i rast marširanjem muškaraca odjevenih u ovnske kože sa zvonima. Drugi vjerski nematerijalni kulturni dobici uključuju blagdan zaštitnika Dubrovnika, svetog Blaža, kroz ritual blagoslova i molitvi za nadolazeću godinu te povorku tradicionalnih pjesama i plesova. (Just, 2014) i izvode ga djevojke u proljetnoj procesiji Ljelje/Kraljice (Kraljice) iz Gorjana, uključena na UNESCO-ov popis 2009. godine.

Glazba je još jedno područje velikog doprinosa nematerijalne kulturne baštine. Višeglasno pjevanje klapa iz Dalmacije, južne Hrvatske (2012.), dvoglasno pjevanje i sviranje u istarskoj skali, međimurska popevka i pjevanje becarca, koji je humoristična vrsta narodne pjesme, sve obogaćuju popis lokalnih obrazaca izražavanja. Nijemo kolo, ples šutnje iz dalmatinskog zaleđa, uvršteno je 2011. godine. Ples, koji se izvodi bez glazbe, zatvoreni je krug u kojem muškarci vode svoje partnerice brzim i neplaniranim koracima. (Sarah-Jane, 2021)

Nadalje, Tradicionalna izrada dječjih drvenih igračaka u Hrvatskom Zagorju dodana je 2009. godine, a izrada medenjaka iz sjeverne Hrvatske, poznata kao licitarstvo, također je uvrštena na popis 2010. godine. Umijeće suhe

kamenolomije, znanje i tehnike te izrada čipke na Pagu i Hvaru također su dio hrvatskog popisa nematerijalne kulturne baštine.

I na kraju, ali ne i najmanje važno, stvoren je projekt zajednice za očuvanje žive kulture Rijeke "Ekomuzej batana" kako bi se educirala javnost o važnom dijelu pomorske baštine – brodu batana. Ovaj je projekt uključen u Registar dobrih praksi očuvanja. Mediteranska prehrana također je dio nematerijalne kulturne baštine Hrvatske.

2.4 POLJSKA

Poljski pristup nematerijalnoj kulturnoj baštini ističe međusobnu povezanost tradicije i modernosti. Nacionalni odbor za kulturnu baštinu (NHB), u sklopu Ministarstva kulture i nacionalne baštine, upravlja nematerijalnom kulturnom baštinom. NHB je odgovoran za očuvanje, podršku i upravljanje lokalnim inicijativama. Odbor održava mehanizam za uključivanje primjera nematerijalne kulturne baštine u jedinstveni popis. Od 2013. godine popis sadrži 108 zapisa koji obuhvaćaju veliku raznolikost lokalnih običaja, tradicija, obrtništva i svečanosti. Odbor također pruža prijedloge "dobrih praksi", koje su lako dostupne na njegovoj internetskoj stranici. (Narodowy, b.d.)

Među UNESCO-ovim reprezentativnim popisom nematerijalne kulturne baštine nalaze se tradicija betlehemske špilje (szopka) u Krakovu, kultura brdske pčelarstva (Bartnictwo), poloneza, tradicionalni poljski ples, splavarenje drva i sokolarstvo. Tradicija šopke u Krakovu upisana je 2018. godine na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine. To je društvena praksa koja potječe od božićnih običaja, usredotočena na izradu jaslica s prikazom betlehemske scene, na kojima su također prikazani povijesni, kulturni i suvremeni društveni događaji vezani uz život u gradu Krakovu, Poljskoj i svijetu. (Nativity, b.d.) Kulminacija se događa prvog četvrtka prosinca svake godine, kada autori predstavljaju svoje šopke na Glavnom trgu u Krakovu. Sva se djela izlažu u Povijesnom muzeju grada Krakova od prosinca do veljače.

Kultura bartništva (drvčarstva) bila je najrašireniji oblik pčelarstva na svim područjima nekadašnjeg Poljsko-litavskog Commonwealtha sve do 19.

stoljeća. Ova ekološki prihvatljiva i održiva tehnologija pčelarstva dobro je očuvana u ruralnim područjima jugoistočne Bjelorusije i u nekim zajednicama u poljskoj regiji Podlasie. "Bratsvo bosonogih drvnih pčelara" radi na nastavku starih tradicija i očuvanju kulturnog tkiva za buduće generacije. (Drvena pčelarstvo, 2020.) Drvena pčelarstvo upisano je na UNESCO-ov popis 2020. godine. (Drvena pčelarstvo, b.d.)

Veseli poljski ples u grupi, poloneza, upisan je na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine 2023. godine. Ovaj ples jedan je od najizraženijih simbola poljske kulture koji se dosljedno njeguje i prenosi na sljedeće generacije. Zbog svoje inkluzivne prirode koja omogućuje sudjelovanje od nekoliko do nekoliko stotina parova, ples potiče društvenu integraciju i pripadnost zajednici. Plesači prate putanju koju predloži prvi par, tijekom koje parovi izvode razne figure. Ples ostaje neizostavan dio naturalnih zabava i drugih proslava.

Plovidba drvenim splavovima (Flisactwo) uglavnom se prakticira u južnim dijelovima Poljske, kao i u drugim europskim zemljama poput Austrije, Češke, Njemačke, Latvije i Španjolske. Do danas se razvila zajednica koja dijeli znanje, vještine, tehnike i vrijednosti izrade i upravljanja drvenim splavovima, a tradicija i procesi izrade njeguju se generacijama. (Odluka, 2022.) Potječe iz srednjeg vijeka, kada su splavovi služili za prijevoz drva, robe i ljudi prirodnim vodnim tokovima. Danas ova tradicija, razvijena i kao turistička atrakcija, ostaje još jedna ekološki održiva praksa koja štiti vodu i privlači posjetitelje. Splavarstvo je 2022. upisano na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine.

S obzirom na to da je sokolarstvo tisućljećima stara tradicija diljem svijeta, 2021. je upisano na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine kao dio poljske kulturne baštine. Zajednica sokolarstva uključuje podržavajuće subjekte kao što su bolnice za sokole, uzgajališta, agencije za očuvanje i proizvođači tradicionalne opreme. (Sokolarstvo, b.d.)

2.5 PORTUGAL

Portugalske kulturne politike naglašavaju nematerijalnu kulturnu baštinu kao kamen temeljac nacionalnog identiteta. Portugalski zakon o kulturnoj baštini (Zakon br. 107/2001) predvidio je definiciju kulturne baštine koja je prepoznala njezinu nematerijalnu dimenziju unutar šire definicije, no s ograničenom primjenom u praksi. Nakon ratifikacije Konvencije o živom kulturnom nasljeđu 2008. godine, Zakonodavna uredba br. 139/2009 stavila je veći naglasak na posebnosti živog kulturnog nasljeđa kako bi se međunarodne norme o nasljeđu prenijele u nacionalno zakonodavstvo. Godine 2011. stvoren je Nacionalni inventar živog kulturnog nasljeđa, u formatu digitalne baze podataka – Matriz PCI. Muzeji su smatrani glavnim akterima odgovornima za očuvanje nematerijalne kulturne baštine, no kasnije promjene u institucionalnom okviru dovele su do oslabijevanja njihove uloge u politikama nematerijalne kulturne baštine. Upisano je 17 elemenata nematerijalne kulturne baštine, plus tri elementa upisana u kategoriju "hitnog očuvanja". Nadalje, 84 inventarska obrasca su u analizi. Glavni direktorat za kulturnu baštinu koordinira napore u očuvanju.

Primjeri portugalčke nematerijalne kulturne baštine obuhvaćaju sljedeće zapise. Fado, upisan na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine 2011. Zimske svečanosti tijekom karnevala u Podenceu 2019. Zajedničke svečanosti u Campu Maioru, upisane 2021. godine. Tijekom svečanosti u Campu Maioru ulice su ukrašene papirnatim cvijećem raznih oblika, boja i uzoraka. Ukrasi se čuvaju u tajnosti sve do predvečerja svečanosti, kada se grad preko noći potpuno transformira.

Nadalje, polifonsko pjevanje iz južnog Portugala, Cante Alentejano, upisano je na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2014. godine. Na listi se također nalazi zanat izrade glinenih figura iz Estremoza, upisan 2017. godine. Portugal također dijeli mediteransku prehranu i sokolarstvo s nekoliko drugih zemalja.

2.6 Bugarska

Uredba br. 1 od 8. svibnja 2013. o vođenju Registra nematerijalne kulturne baštine Republike Bugarske objavljena je u Državnom listu, broj 45 od 18. svibnja 2013. Određuje postupak vođenja registra nematerijalne kulturne

baštine zemlje od strane Ministarstva kulture. Registar se vodi kao jedinstvena elektronička baza podataka na način koji osigurava cjelovitost i zaštitu informacija od uništenja i neovlaštenih izmjena. Ministar kulture rješenjem određuje službenike koji vode registar. Muzeji i kulturni centri zajednice (Chitalishte), sa svojim praktičnim iskustvom, smatraju se glavnim institucijama odgovornima za vitalnost nematerijalne kulturne baštine zemlje.

Metodologiju i upute vezane uz unos zapisa u Nacionalni popis razvija tim Instituta za etnologiju i folklor s Etnografskim muzejem pri Bugarskoj akademiji znanosti (IEFEM pri BAS-u). Definicija "Živi ljudski dragulji pilot-programa UNESCO-a" uvedena je kao dokaz živih kulturnih tradicija građana Bugarske.

Unatoč izvanrednoj raznolikosti nematerijalne kulturne baštine na svojem području, Bugarska ima samo 7 stavki nematerijalne kulturne baštine na Reprezentativnom popisu UNESCO-a, koje su upisane između 2009. i 2021. godine. Dostupno je 19 stavki upisanih na Nacionalni reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine (2010.–2014.). Razlog se može vidjeti u nedostatku koherentnog sustava institucija s nejasnim odgovornostima za njegovo evidentiranje i zaštitu. Selo Bistrice jedno je od posljednjih područja u Bugarskoj u kojem se tradicionalna polifonija održala stoljećima. Nažalost, tradicionalna praksa višeglasnog pjevanja, jedinstvena za bugarska sela Dolen i Satovča u regiji Blagoevgrad, upisana je 2021. godine.

Godine 2009. upisana je proslava svetaca Konstantina i Jelene. Njezin vrhunac je obred plesa na vatri nestinari, kao vrhunac godišnje proslave Panagyr 3. i 4. lipnja u selu Bulgari, u regiji planine Strandža na jugoistoku Bugarske. Godine 2014. upisana je tradicija izrade tepiha u Čiprovcima, gdje žene u sjeverozapadnoj Bugarskoj izrađuju ručno tkane tepihe. Najpoznatiji oblici ornamentacije reproduciraju se u cijeloj zajednici i čak čine grb grada. U 2015. godini u regiji Pernik upisana je narodna svečanost Surva (13. – 14. siječnja). Srž proslave je popularni maskenbal. Kulturne prakse povezane s 1. ožujkom upisane su 2017. godine. Na taj su način sankcionirane drevne tradicije proslave početka proljeća. Glavna praksa sastoji se od izrade, darivanja i nošenja crveno-bijelog konopca, koji se zatim odvezuje kada se ugleda prvo

procvjetalo stablo, lastavica ili ždral. Konopci, poznati kao Martenitsa, također su cijenjeni u drugim balkanskim zemljama.

Dvije značajne institucije upisane su u Registar dobrih praksi očuvanja. Festival folklora u Koprivštici, odabran 2016. godine (Upis: 11.COM 10.c.3), i bugarsko čitalište (kulturni društveni centar) kao praktično iskustvo u očuvanju vitalnosti nematerijalne kulturne baštine 2017. godine. (Upis: 12.COM 11.e.2) Bugarska čitališta (kulturni društveni centri) ravnomjerno su raspoređena po cijelom teritoriju Bugarske. Osnivaju ih same zajednice i otvorena su za sve, bez obzira na spol, politička ili vjerska uvjerenja. Prva čitališta osnovana su 1856. godine u vezi sa jačanjem obrazovnih trendova i oslobodilačkih pokreta u zemlji pod osmanskom vlašću i od tada su priznata kao ključna organizacijska jedinica bugarskog društva. U skladu sa Zakonom o čitalištima iz 1996. godine, čitališta su nevladine samoregulativne organizacije. Zakonom su im dodijeljene kulturne i obrazovne aktivnosti usmjerene na očuvanje običaja i tradicija bugarskog naroda, osiguravanje pristupa informacijama, širenje znanja i upoznavanje zajednice s vrijednostima i postignućima znanosti, umjetnosti i kulture. Čitališta su središnja u procesu prenošenja nematerijalne kulturne baštine u zemlji, a stariji članovi igraju ključnu ulogu u poticanju mladih na uključivanje.

3. Zajednički elementi nematerijalne kulturne baštine u zemljama EU

ICH nadilazi nacionalne granice, potičući zajedničke kulturne identitete unutar EU. Ključni primjeri uključuju:

1. Mediteranska prehrana: Prepoznata kao zajedništvo Grčke, Portugala i Hrvatske, prehrana naglašava održivost i zajedničke tradicije.
2. Pčelarstvo: Tradicionalno pčelarstvo u Poljskoj i Bjelorusiji ističe brigu o okolišu i ruralnu baštinu.
3. Glazba i ples: Nematerijalna kulturna baština svake zemlje uključuje tradicionalne glazbene i plesne oblike, naglašavajući univerzalnost ekspresivnih umjetnosti. Ples Čaluşarii iz regije Olt u južnoj Rumunjskoj također je dio kulturne baštine Vlaha u Bugarskoj i Srbiji.

4. Izazovi i prilike

Očuvanje nematerijalne kulturne baštine unutar EU suočava se s nekoliko izazova, uključujući globalizaciju, urbanizaciju i opadajuće sudjelovanje zajednice. Međutim, prilike se otvaraju kroz programe financiranja EU, prekograničnu suradnju i digitalne tehnologije za dokumentaciju i širenje.

Zaključak

Očuvanje nematerijalne kulturne baštine (NKB) unutar Europske unije odražava složenu međuigru između lokalnih, nacionalnih i nadnacionalnih okvira. Svaka država članica – od Grčke do Rumunjske, Hrvatske, Poljske i Portugala – jedinstveno doprinosi ovom zajedničkom naporu, oslanjajući se na stoljećima stare tradicije, istovremeno se prilagođavajući suvremenim stvarnostima. Konvencija UNESCO-a iz 2003. služi kao temeljni vodič za usklađivanje tih napora u različitim kulturnim krajolicima.

Značaj nematerijalne kulturne baštine (NKB) nadilazi njezinu kulturnu važnost. Ona je sredstvo za poticanje društvene kohezije, održavanje regionalnih identiteta i promicanje održivog razvoja. Na primjer, ples Čalušarii iz Rumunjske i glazba fado iz Portugala ne samo da čuvaju umjetničke izraze, već pružaju i gospodarske prilike kroz kulturni turizam. Slično tome, zajednički elementi baštine, poput mediteranske prehrane, pokazuju potencijal NKB-a da premosti kulturne i geografske podjele unutar EU-a.

Međutim, očuvanje NIP-a nije bez izazova. Globalizacija, urbanizacija i demografske promjene ugrožavaju prenošenje tradicije na buduće generacije. U ruralnim područjima, iseljavanje mlađe populacije dodatno pogoršava pad tradicionalnih praksi. Štoviše, nedostatno financiranje i nedostatak javne svijesti često ometaju učinkovite mjere zaštite.

Kako bi se odgovorilo na te izazove, potrebno je staviti veći naglasak na obrazovanje, uključivanje zajednice i prekograničnu suradnju. Digitalne platforme nude inovativna rješenja za dokumentiranje i širenje nematerijalne

kulturne baštine, osiguravajući joj dostupnost široj publici. Programi EU-a kao što su Kreativna Europa i Obzor Europa mogu dodatno podržati te napore osiguravanjem financijskih sredstava i poticanjem suradnje među državama članicama.

Gledajući u budućnost, uloga nematerijalne kulturne baštine u poticanju europskog identiteta i jedinstva ne može se precijeniti. Dok se EU snalazi u sve povezanijem svijetu, njezina kulturna raznolikost ostaje izvor snage i otpornosti. Prioritetiziranjem očuvanja nematerijalne kulturne baštine, EU ne samo da čuva svoju prošlost, već i gradi temelje za inkluzivniju i održiviju budućnost. U tom kontekstu, rumunjske tradicije tkanja, grčka rebetiko glazba, poljska šopkarstvo, portugalska proizvodnja pluta i hrvatsko pjevanje ojkanje predstavljaju više od kulturnih artefakata – oni utjelovljuju živi duh europske baštine, povezujući zajednice preko generacija i granica.

U konačnici, očuvanje nematerijalne kulturne baštine (NKB) zahtijeva uravnotežen pristup koji poštuje lokalne posebnosti, istovremeno potičući zajednički osjećaj odgovornosti. Iskustva država članica EU-a pokazuju da se uz koordinirane napore, inovativne strategije i održiva ulaganja, bogata raznolikost europske nematerijalne baštine može nastaviti razvijati, nadahnjujući buduće generacije.

Reference

Kratka prezentacija elementa nematerijalne kulturne baštine (NKB) <https://ayla.culture.gr/wp-content/uploads/2016/11/momoeria.pdf>

Bizantsko pjevanje, <https://ich.unesco.org/en/RL/byzantine-chant-01508>

Calusarii – ritualni ples, 7.12.2014, Tours Romania, <https://toursromania.wordpress.com/2014/12/07/calusarii/>

Chasing the donkey kaže: Hrvatska kultura je remek-djelo!, Just Dubrovnik, 15.10.2014, <https://justdubrovnik.com/chasing-the-donkey-says-croatian-culture-is-a-masterpiece/>

Majstorstvo keramike iz Horezu, <https://ich.unesco.org/en/RL/craftsmanship-of-horezu-ceramics-00610>

Odluka Međuvladinog odbora: 17.COM 7.B.41
<https://ich.unesco.org/es/decisiones/17.COM/7.B.41>

Sokolarstvo, živa ljudska baština, <https://ich.unesco.org/en/RL/falconry-a-living-human-heritage-01708>

Gherman Naomi, Muška skupina Colindat, božićna tradicija UNESCO-a, 3Seas Europe, 13.12.2022, <https://3seaseurope.com/colindat-juni-christmas-tradition/>

Muška grupa Colindat, božićni ritual, <https://ich.unesco.org/en/RL/men-s-group-colindat-christmas-time-ritual-00865>

Narodowy Instytut Dziedzictwa, <https://niematerialne.nid.pl/>

Tradicija božićne šuplje (szopka) u Krakovu, <https://ich.unesco.org/en/RL/nativity-scene-szopka-tradition-in-krakow-01362>

Ojkanje pjevanje, UNESCO, <https://ich.unesco.org/en/USL/ojkanje-singing-00320>

Polyphonic.gr, https://www.polyphonic.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=96&Itemid=1316&lang=en

Rumunjska: Svečana glazba iz regije Maramureš, 2014, <https://folkways.si.edu/romania-festive-music-from-the-maramures-region/world/music/album/smithsonian>

Sinjska Alka, viteški turnir u Sinju, UNESCO, <https://ich.unesco.org/en/RL/sinjska-alka-a-knights-tournament-in-sinj-00357>

Sarah-Jane, UNESCO-ov nematerijalni kulturni nasljeđe u Hrvatskoj, 7.10.2021, https://www.chasingthedonkey.com/croatian-culture-unesco-intangible-cultural-heritage/#1_Ojkanje_Singing

Procesija 'Za Križen', Jelsa, <https://visitjelsa.hr/en/11918/procesija-za-krizen/>

Tradicionalni zanat izrade zidnih tepiha u Rumunjskoj i Republici Moldaviji,
<https://ich.unesco.org/en/activities/traditional-wall-carpet-craftsmanship-in-romania-and-the-republic-of-moldova-00514>

Kultura voćarskog pčelarstva <https://ich.unesco.org/en/RL/tree-beekeeping-culture-01573>

Kultura voćarskog pčelarstva na UNESCO-ovoj listi!, 28.12.2020.,
<https://bartnictwo.com/en/2020/12/28/treebeekeeping-culture-at-unesco-list/>

UNESCO (b.d.), Što je nematerijalna kulturna baština?,
<https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-0000>

Types of ICH - Categorization of intangible heritage

Chapter 3

Codrina Csesznek, doktorandica

Florina Harabagiu, doktorandica

Sveučilište Transilvanija u Braşovu, Rumunjska

1. Definicija nematerijalne kulturne baštine (NKB)

Godine 2003., prepoznajući neprocjenjivu vrijednost nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, ali istovremeno priznajući rizike njezina propadanja ili čak gubitka, UNESCO je usvojio *Konvenciju o očuvanju nematerijalne kulturne baštine*, koja je programski dokument čiji je cilj očuvati ovu vrstu kulturne baštine, osigurati poštovanje prema njoj unutar društvenih skupina i zajednica, podići svijest o njezinoj važnosti, kao i pružiti međunarodnu suradnju i pomoć (UNESCO, 2022).

Ova Konvencija definira pojam *nematerijalne kulturne baštine* na sljedeći način: "(c) društvene prakse, rituali i svečani događaji; prakse, predstave, izražavanja, znanja i vještine – kao i instrumenti, predmeti, artefakti i kulturni prostori povezani s njima – koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima, pojedinci prepoznaju kao dio svoje kulturne baštine. Ona se neprekidno prenosi s generacije na generaciju, a zajednice i skupine je neprestano ponovno stvaraju kao odgovor na svoje okruženje, svoju interakciju s prirodom i svoju povijest, te im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta, čime

se promiče poštovanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti" (UNESCO, 2022., str. 5).

Isti dokument je utvrdio pet dimenzija *nematerijalne kulturne baštine* (NKB):

"(a) usmene tradicije i izražavanja, uključujući jezik kao sredstvo nematerijalne kulturne baštine;

(b) izvedbene umjetnosti;

(c) znanja i prakse vezane uz prirodu i svemir;

(d) tradicionalna umjetnost i rukotvorine" (UNESCO, 2022., str. 5-6).

Godine 2012. prva studija UNWTO-a o turizmu i nematerijalnoj kulturnoj baštini dodala je *glazbu* dimenziji "izvedbene umjetnosti" i *kulinarske prakse* kao još jednu posebnu dimenziju nematerijalne kulturne baštine (UNWTO, 2012.).

Web-stranica UNESCO-a (2024.) sadrži mnogo korisnih informacija za razumijevanje koncepta nematerijalne kulturne baštine, kao što su objašnjenje njezine uloge i opis njezinih različitih dimenzija. U nastavku smo odabrali nekoliko njih:

"Iako je krhka, nematerijalna kulturna baština važan je čimbenik u održavanju kulturne raznolikosti suočene s rastućom globalizacijom. Razumijevanje nematerijalne kulturne baštine različitih zajednica pomaže u međukulturalnom dijalogu i potiče međusobno poštovanje prema drugim načinima života."

"Važnost nematerijalne kulturne baštine nije sama kulturna manifestacija, već bogatstvo znanja i vještina koje se putem nje prenose s jedne generacije na drugu. Društvena i ekonomska vrijednost tog prijenosa znanja relevantna je za manjinske skupine i za dominantne društvene skupine unutar države te je jednako važna za zemlje u razvoju kao i za razvijene."

Na istoj web-stranici UNESCO također ističe neke značajke ICH-a: odnosi se na tradicije, ali i na suvremene prakse; inkluzivan je, doprinoseći "socijalnoj koheziji, potičući osjećaj identiteta i odgovornosti koji pomaže pojedincima da se osjećaju dijelom jedne ili više zajednica te dijelom društva u cjelini"; reprezentativan je za povijest i kulturu zajednica; i, naposljetku, temelji se na

zajednici u smislu da ga članovi zajednice moraju prepoznati kao takvog.

2. Kategorizacija nematerijalne kulturne baštine. Pristupi i izazovi

Gireesh i Anand (2022.) raspravljaju o izazovima klasificiranja nematerijalne kulturne baštine (NKB) prema gore opisanom UNESCO-ovom shemu, koja dijeli NKB na pet kategorija: usmene tradicije i izraze, izvedbene umjetnosti, društvene prakse i rituale, znanje o prirodi i svemiru te tradicionalne vještine. Iako je ovaj okvir učinkovit na međunarodnoj razini, autori tvrde da on ne uspijeva u potpunosti obuhvatiti složenu specifičnost različitih kultura, kao što je indijsko kulturno naslijeđe koje se odlikuje iznimnom raznolikošću regionalnih oblika izražavanja, kao i bogatim naslijeđem tradicija koje se prenose s generacije na generaciju.

Iste autorice tvrde da pet kategorija koje je predložio UNESCO nije dovoljno opsežno da bi adekvatno obuhvatila složenost indijske kulture, što može ograničiti i dokumentiranje i upravljanje kulturnom baštinom. Unutar kategorije "usmene tradicije i izražavanje" predlažu podjelu po žanrovima (poezija, pjesme, balade, legende i mitovi), kao i klasifikacije temeljene na podrijetlu (mitološko ili anonimno) i načinu prenošenja (obiteljski ili kroz tradicionalne škole). Za "izvedbene umjetnosti" poput tradicionalnog plesa i glazbe, autori preporučuju daljnju klasifikaciju prema specifičnim oblicima i stilovima, uzimajući u obzir različite regionalne varijacije. Autori navode kao primjere ples Chhau, ples Kalbelia i vjersku dramu Ramlila.

Pod "društvenim praksama, ritualima i svečanim događajima", Gireesh i Anand (2022.) predlažu strukturu klasifikacije temeljenu na tipologiji (vjerski rituali, obiteljske ceremonije, festivali i prijelazni obredi) i kulturnom značaju, čime se uključuju prakse poput Kumbh Mele i Durga Puje, koje odražavaju usklađenost s poljoprivrednim ciklusom i vjerskim kalendarom. 'Znanje o prirodi i svemiru', kao što su ayurveda i tradicionalna astronomija, smatra se da zahtijevaju rigoroznu dokumentaciju, s obzirom na njihovo usmeno prenošenje i praktičnu primjenjivost za lokalne zajednice.

U području "tradicionalnih rukotvorina" isti autori predlažu sustavan pristup koji uključuje klasifikacije temeljene na korištenim tehnikama i materijalima, s primjerima kao što su obrada metala i tekstila, keramika i rezbarija u drvu. Značajan primjer je tehnika obrade mesinga i bakra zajednice Thathera u Punjabu, koja je već UNESCO-va svjetska baština.

Ovaj sveobuhvatniji sustav klasifikacije koji su predložila ta dva autora mogao bi biti alat ne samo za detaljniju dokumentaciju, već i za bolje očuvanje regionalnih specifičnosti i za povećanje dostupnosti nematerijalne kulturne baštine, čime bi se osigurala točnija prezentacija i učinkovitije upravljanje kulturnom raznolikošću.

Nematerijalna kulturna baština obuhvaća sve nematerijalne manifestacije kulture i čini raznolikost žive baštine čovječanstva, a istovremeno je i najvažnije sredstvo za promicanje kulturne raznolikosti. Unutar nje, obrt je oblik aktivne kulturne baštine, koji odražava rad i mudrost koje je narod stekao tijekom dugog društvenog razvoja. Obrtna tradicija jedan je od ključnih čimbenika koji olakšavaju prijenos kulturne baštine s jedne generacije na drugu (Li i dr., 2024.).

Prema Shi i sur. (2024.), nematerijalna kulturna baština predstavlja jedinstvenu kategoriju kulturne baštine koja ima važnu povijesnu, kulturnu i umjetničku vrijednost, a istovremeno služi kao zajedničko ljudsko blago koje prikazuje etnički identitet i pripadnost zajednici. Osnovne značajke nematerijalne kulturne baštine omogućuju njezinu prilagodbu digitalnom prostoru, gdje postaje dostupna kroz moderne formate koji dopiru do svjetske publike, a digitalizacija stvara interaktivni obrazovni resurs za proučavanje kulturne baštine budućim generacijama.

Fredheim i Khalaf (2016.) analiziraju kategorije vrijednosti baštine koje se koriste u konzervaciji i upravljanju, ističući pritom da se te kategorije primjenjuju bez potpunog razumijevanja učinaka uključivanja ili isključivanja. Autori tvrde da to dovodi do površnih procjena značaja baštine jer se odluke temelje na implicitnim, a ne na eksplicitnim prosudbama vrijednosti. Król (2021.) naglašava da procjena nematerijalne kulturne baštine ostaje izazovna, no unatoč tome ima ključnu važnost za očuvanje tradicije i prenošenje povijesti na razini svjetske baštine.

Sustav klasifikacije baštine, nazvan Stephensonov model kulturnih vrijednosti, uveli su Fredheim i Khalaf (2016.) s ciljem prilagodbe kulturnih vrijednosti kako bi uključivale opipljive i neopipljive elemente te kako bi se razumjela višestruka priroda kulturne baštine.

Sustav klasifikacije sastoji se od tri glavne kategorije: oblika, odnosa i praksi, kako bi se ponudilo sveobuhvatno razumijevanje kulturnog naslijeđa izvan konvencionalnih metoda klasifikacije.

'Oblik', prva kategorija, odražava izgled baštine zajedno s njezinim arhitektonskim elementima, povijesnim strukturama i prostornim rasporedima. Baština cijeni ljudske i prirodne komponente koje stvaraju vizualne i estetske učinke u fizičkom svijetu.

Druga kategorija, 'odnosi', usredotočuje se na smislene veze koje ljudi uspostavljaju s baštinom, uključujući identitet, kolektivna sjećanja, osjećaj pripadnosti i duhovne vrijednosti. Odnosi pokazuju kako baština utječe na zajednice i pojedince kroz emocionalne i simboličke veze koje su značajne za različite društvene skupine.

Treća kategorija, "prakse", obuhvaća tradicije, rituale i aktivnosti povezane s baštinom koje pomažu u održavanju i produbljivanju njezine relevantnosti u društvenom životu. Ljudske aktivnosti, zajedno s prirodnim procesima, dio su praksi, koje uključuju rituale i korištenje povijesnih lokaliteta i predmeta. Ova kategorija otkriva dinamičnu kvalitetu baštine kroz njezinu stalnu transformaciju zbog aktivnog korištenja.

Osim ovih kategorija, autori također uvode koncept 'dimenzija vrijednosti' kao dodatni koncept za objašnjenje koje značajke baštine postaju značajne. Baština stječe svoju vrijednost iz četiri ključne dimenzije: asocijativne vrijednosti (koja povezuje s ljudima, mjestima ili događajima), senzorne vrijednosti (koja odražava ljepotu i estetski užitak), dokazne vrijednosti (koja služi kao izvor znanja i istraživanja) i funkcionalne vrijednosti (koja dokazuje trenutnu korisnost). Autori koriste svoj klasifikacijski okvir za razvoj svestranog sustava koji podržava integrirano upravljanje baštinom, istovremeno rješavajući promjene u značenjima kulturne baštine.

Studije koje su proveli Fredheim i Khalaf (2016.) te Król (2021.) pokazuju kritičan problem u očuvanju kulturne baštine, budući da su trenutačne metode procjene površne i ograničene u opsegu. U svijetu u kojem baština nije samo zbirka fizičkih predmeta, već i mreža odnosa i praksi koje daju smisao kolektivnim identitetima, krute i pojednostavljene procjene ne mogu uhvatiti stvarnu složenost kulturne baštine. Kulturni model koji su razvili Fredheim i Khalaf, a koji objedinjuje materijalne i nematerijalne elemente baštine, pruža ključan put za unapređenje autentičnog upravljanja kulturnom baštinom. Okvir za procjenu trebao bi prepoznati višestruke vrijednosti koje zajednice pridaju baštini, kako bi procesi očuvanja i upravljanja zaštitili njezinu simboličku i društvenu suštinu.

3. Povećanje raznolikosti oblika nematerijalne kulturne baštine korištenjem tehnologije

Suvremena istraživanja naglašavaju važnost integracije tehnologije u očuvanje i prenošenje nematerijalne kulturne baštine, ističući kako digitalizacija može postati ključan alat za opstanak kulturnih identiteta u globaliziranom svijetu. Modeli dobre prakse uključuju međunarodne projekte poput UNESCO-ovih platformi posvećenih nematerijalnoj baštini, gdje internetski resursi olakšavaju pristup digitalnim dokumentacijama, pričama, tradicijama i artefaktima, obraćajući se širokoj i raznolikoj publici. Osim toga, lokalni projekti digitalizacije, provedeni uz sudjelovanje zajednica, osiguravaju ne samo očuvanje autentičnosti, već i aktivno sudjelovanje članova zajednice. Ti modeli pokazuju kako suradnja između istraživača, kulturnih institucija i zajednica doprinosi zaštiti i revitalizaciji nematerijalne kulturne baštine u digitalnom okruženju. Istraživanje i primjena postojeće tehnologije u području kulturne baštine doveli su do definiranja koncepta digitalnog dvojnika baštine (Heritage Digital Twin, HDT) (Li i dr., 2024.).

HDT je skup digitalnih informacija koje odgovaraju baštinskim entitetima, a koje uključuju njihove identifikacijske podatke i druge relevantne digitalne informacije. Digitalni dvojnici su stoga virtualna kopija stvarnog objekta ili procesa koja se ažurira u stvarnom vremenu. U slučaju nematerijalne kulturne baštine, digitalni dvojnici se stvaraju kako bi se sačuvale i promicale

tradicije, običaji, rukotvorine i drugi elementi baštine koji nemaju trajni fizički oblik.

Moderna digitalna tehnologija, uključujući 3D modele, virtualnu stvarnost (VR) i proširenu stvarnost (AR), koristi se za stvaranje "digitalnih dvojnika" elemenata kulturne baštine. Oni integriraju detaljne vizualne prikaze, priče i povijesne informacije, pružajući interaktivno i edukativno iskustvo za javnost. Takve inicijative igraju ključnu ulogu u promicanju tradicionalne kulture u pristupačnom i atraktivnom formatu, doprinoseći održivom razvoju prilagođavanjem tradicija digitalnom dobu.

Studija slučaja 1: Digitalizacija tradicionalne zanatlije

U slučaju tradicionalne zanatske vještine "Yangxin Cloth Paste", cijeli je proizvodni proces digitaliziran tako da korisnici mogu naučiti svaki korak rada. Li i sur. (2024.) opisuju kako se digitalna tehnologija koristi za očuvanje i promicanje kulturne baštine, s naglaskom na tradicionalni zanat "Yangxin Cloth Paste" u pokrajini Hubei u Kini. Digitalna platforma stvorena za ovaj zanat dokumentira sve faze proizvodnje putem digitalizacije, od odabira materijala do tehnika šivanja, omogućujući javnosti da istražuje i uči o zanatu u virtualnom okruženju.

Digitalizacijski projekti primjenjuju različite moderne tehnologije: fotogrametriju za 3D modele, renderiranje temeljeno na fizici i 5G tehnologiju za brzi prijenos podataka. Digitalna platforma uključuje sustav za trgovanje, gdje korisnici mogu kupovati ručno izrađene proizvode, promatrati proizvodni proces i komunicirati s majstorima.

Prema Li i sur. (2024.), digitalna zaštita kulturne baštine obuhvaća dva glavna smjera: restauraciju fizičkih artefakata i digitalnu rekonstrukciju povijesnih zgrada i relikvija. Virtualna restauracija uključuje 3D skeniranje i digitalno modeliranje, kao u slučaju digitalno restaurirane statue Bude replicirane 3D ispisom. Digitalna rekonstrukcija povijesnih lokaliteta, kao što je grad Zubarah u Kataru, pruža čvrstu osnovu za zaštitu baštine.

Cui i sur. (2021.) analizirali su upotrebu digitalnih igara kao inovativne metode za zaštitu i promicanje kineske nematerijalne kulturne baštine. Kako su se naponi za očuvanje kulture u Kini proširili izvan industrijske sfere, oni su postali integrirani društveni projekt, okupljajući doprinose iz različitih područja. Digitalne igre prepoznaju se kao učinkovit kanal za poticanje interesa mladih za tradicionalnu kulturu, pružajući zanimljiv način interakcije s kulturnom baštinom. Kao sveprisutan element modernog života, digitalne igre nadilaze zabavu i utječu na područja poput politike, ekonomije i obrazovanja. S obzirom na ogromnu popularnost tržišta mobilnih igara u Kini, autori naglašavaju da te platforme mogu revitalizirati interes mladih za kineske kulturne tradicije i vrijednosti.

Cui i sur. (2021.) ističu primjere uspješnih igara koje su integrirale autentične kulturne elemente, kao što su Xuanyuan Sword i Legend of Sword and Fairy, koje sadrže povijesne prizore i klasične kineske tekstove. Te igre ne samo da privlače igrače svojom estetikom, već pružaju i obrazovno iskustvo povezano s kineskom poviješću i književnošću.

Igra Hang-Shi-Ji Restaurant, simulacija tradicionalnog restorana, primjer je primjene ove metode. Igra uključuje elemente kulinarske kulture Hangzhoua, a okruženja, likovi i prikazana jela nadahnuti su razdobljem dinastije Song, pružajući igračima imerzivno i autentično iskustvo.

Cui i sur. (2021.) preporučuju državnu potporu za razvoj igara s kulturnom tematikom, tvrdeći da bi takav pristup mogao pretvoriti tradicionalnu kulturu u konkurentnu industriju, s koristima za turizam i lokalno gospodarstvo. Isti autori također sugeriraju da bi programeri igara trebali integrirati autentične kulturne vrijednosti, a ne samo estetske elemente, kako bi stvorili edukativne i kulturno relevantne igre. Ovaj pristup može pomoći u promicanju kineske kulturne baštine i izgradnji zdrave "kulture igara".

Stoga i mi vjerujemo da izrada igara koje istinski odražavaju kulturu može potaknuti veće cijenjenje i poštovanje prema kulturnom naslijeđu, čime se doprinosi njegovom dugoročnom očuvanju.

4. Kartiranje i klasifikacija kulturne baštine

Posljednjih godina neki autori naglašavaju važnost sustavnog proučavanja nematerijalne kulturne baštine zajednica i regija metodom mapiranja. Mapiranje nematerijalne kulturne baštine dio je šireg procesa *kulturnog mapiranja*, koji se definira na sljedeći način: "kulturno mapiranje smatra se sustavnim alatom za uključivanje zajednica u identifikaciju i bilježenje lokalnih kulturnih dobara, uz implikaciju da će se to znanje zatim koristiti za informiranje kolektivnih strategija, procesa planiranja ili drugih inicijativa" (Duxbury i dr., 2015., str. 2). Stoga kartiranje ove vrste baštine uključuje sudjelovanje zajednice i ima za cilj iskoristiti kulturne resurse za razvoj zajednice. Prema Sorei (2009.), kartiranje nematerijalne kulturne baštine također znači povećanje svijesti o karakteristikama lokalne kulture, što može pomoći u jačanju lokalnog identiteta.

Kao primjer, mapiranje je korišteno u projektu *CarPaTO – Mapiranje nematerijalne kulturne baštine zemlje Făgăraș, Rumunjska* (Sorea i Csesznek, 2020), koji je razvio Sveučilište Transilvania u Brasovu u razdoblju 2018. – 2019.

Studija slučaja 2: Mapiranje nematerijalne kulturne baštine u zemlji Făgăraș, Rumunjska

"Tijekom prve faze projekt se usredotočio na intervjuiranje stručnjaka za kulturnu baštinu iz Etnografskog muzeja u Brașovju, muzeja "Valer Literat" u zemlji Făgăraș, Županijskog centra za očuvanje i promicanje tradicionalne kulture okruga Brașov, Zaklade Negru Vodă iz Făgărașa i muzeja ASTRA transilvanijske civilizacije u Sibiuu. Nadalje, intervjuirani su i predstavnici gradskih ureda te turističkih informativnih centara na tom području. Na taj način identificirane su osobe dobro informirane o temi projekta i o resursima baštine koje se lokalno smatraju važnima. Sljedeća faza projekta bila je terensko istraživanje koje se sastojalo od provođenja polustrukturiranih intervjua s dobro informiranim ispitanicima, fotografiranja, snimanja video i audiozapisa te prikupljanja starih fotografija i drugih društvenih dokumenata (monografija sela, starih zbirki božićnih pjesama i/ili pjesama, bilješki lokalnih vođa itd.). Na temelju informacija prikupljenih tijekom terenskog istraživanja izrađene su karte za svaki od okruga u zemlji Făgăraș koji su pripadali županiji Brașov. Grafikoni su organizirani prema UNESCO-ovim dimenzijama nematerijalne kulturne baštine i uključuju rezultate terenskog istraživanja (kao transkripti

ili sažeci intervju s dobro informiranim ispitanicima), kao i informacije iz početnih dokumentacijskih intervju i iz studija objavljenih na etno.braşov.ro, časopisu Etnografskog muzeja u Braşovu. Grafikoni su organizirani u pristupačnoj bazi podataka kako bi se omogućilo pripremanje budućih aktivnosti usmjerenih na interese zajednice. Također je izrađen dizajn knjige za svezak "Jela iz zemlje Făgăraş", kao i kratki video koji predstavlja rezultate terenskog istraživanja. Uspostavljene su i nekoliko tematskih kulturnih ruta koje se oslanjaju na razlike u identitetu na razini lokalne baštine. Tijekom faze diseminacije rezultata organizirana su tri događaja: fotoizložba usmjerena na isticanje rezultata terenskog istraživanja, kulinarska izložba koja je prikazivala jela karakteristična za kraj Făgăraş zajedno s njihovim receptima te koncert na kojem su izvedene glazbene skladbe prikupljene na tom području" (Sorea & Csesznek, 2020., str. 156-157).

Fan i sur. (2023.) razvili su novi sustav koji kombinira analizu slika i teksta za klasificiranje elemenata nematerijalne kulturne baštine. Metoda kombinira vizualne detalje i tekstualna značenja putem multimodalne pažnje i hijerarhijske fuzije kako bi se postiglo potpunije razumijevanje svakog kulturnog predmeta.

Prvo, model koristi multimodalnu pažnju kako bi identificirao ključne vizualne elemente unutar slika i opisne ključne riječi iz teksta, istovremeno zanemarujući suvišne podatke. Model ispituje i vizualne aspekte i tekstualna značenja tradicionalnih figurica kroz analizu njihovog izgleda i simboličkih prikaza spomenutih u opisu.

Metoda hijerarhijskog spajanja razvija jedinstvenu reprezentaciju koja kombinira vizualne elemente s tekstualnim detaljima kako bi se postiglo i kontekstualno razumijevanje i točna klasifikacija. Hijerarhijsko spajanje omogućuje modelu da poveže elemente poput djeteta koje drži ribu s tekstom koji opisuje ribu kao simbol sreće, sve unutar jedinstvenog okvira.

Predložena metoda pokazuje i robusnost i prilagodljivost, jer može obraditi nedostajuće informacije iz slike ili teksta koristeći dostupne podatke za stvaranje pouzdanih rezultata klasifikacije. Autori navode da ova metoda ostaje prilagodljiva čak i kada neke informacije postanu nedostupne. Metoda

uspješno radi kada korisnici prikazu isključivo slike ili pisane informacije. Model koristi dostupne informacije za izradu klasifikacije čak i kada je dostavljen samo jedan tip podataka. Kada tradicionalna slika maske postoji bez tekstualnog opisa, metoda ovisi o vizualnim značajkama maske za ispravnu klasifikaciju.

Rad autora Fana i sur. (2023.) demonstrira originalnu, obećavajuću metodu za klasifikaciju stavki nematerijalne kulturne baštine (ICH) provođenjem istovremene vizualne i tekstualne analize. Moderna digitalna okruženja zahtijevaju pristupačna rješenja za očuvanje i promicanje kulturne baštine, što ova metoda omogućuje svojom sposobnošću izdvajanja vizualnih elemenata i kulturnog značenja iz teksta za javnu dokumentaciju i širenje. Kombinacija vizualnih i tekstualnih podataka pruža poboljšano kontekstualno razumijevanje kulturnih elemenata, služeći kao temeljni napredak za napore u očuvanju i promicanju baštine. Njihova metoda koristi multimodalnu pažnju i hijerarhijsku fuziju za stvaranje potpunih prikaza kulturnih objekata

Tako model koji su razvili Fan i sur. (2023.) pokazuje potencijalnu primjenjivost u različitim kulturnim kontekstima svojom sposobnošću izdvajanja kulturnih značenja čak i kada nedostaju podaci iz slika ili teksta. Ova metoda poslužit će kao vrijedan resurs i za konzervatorski rad i za javno obrazovanje, pomažući ljudima da bolje razumiju kulturnu važnost svakog predmeta.

Reference

Cui, C., Zhao, Y. & Wang, L. (2021). Zaštita i širenje kineske nematerijalne kulturne baštine na temelju digitalnih igara. *Int. Commun. Chin. Cult* 8, 483–491. <https://doi.org/10.1007/s40636-021-00237-x>

Duxbury, N., Garrett-Petts, W. F. & MacLennan, D. (ur.). (2015.). *Cultural Mapping as Cultural Inquiry*. New York i London: Routledge.

Fan, T., Wang, H., & Deng, S. (2023). Klasifikacija slika nematerijalne kulturne baštine s multimodalnom pažnjom i hijerarhijskom fuzijom. *Expert Systems with Applications*, Vol. 231, 120555.

<https://doi.org/10.1016/j.eswa.2023.120555>

Fredheim, L. H., & Khalaf, M. (2016). Značaj vrijednosti: ponovna ispitivanja tipologija vrijednosti baštine. *International Journal of Heritage Studies*, 22(6), 466–481. <https://doi.org/10.1080/13527258.2016.1171247>

Gireesh, K. i Anand, K.S. (2022). *Nematerijalna kulturna baština: klasifikacija znanja i upravljanje*. https://www.researchgate.net/publication/361227359_Intangible_Cultural_Heritage_Knowledge_Classification_and_Management

Król, K. (2021). Procjena potencijala kulturne baštine u Poljskoj. *Sustainability*, 13(12), 6637. <https://doi.org/10.3390/su13126637>

Li, M., Xu, S., Tang, J. i dr. (2024). Dizajn i istraživanje platforme digitalnog blizanca za nematerijalnu kulturnu baštinu rukotvorina – Yangxin Cloth Paste. *Herit Sci* 12, 43. <https://doi.org/10.1186/s40494-024-01161-0>

Shi, G., Feng, Z., Zhang, J., Xu, J., Chen, Y., Liu, J., & Wang, Y. (2024). Analiza prostorovremenog rasporeda i čimbenika koji utječu na nacionalnu nematerijalnu kulturnu baštinu duž Velikog kanala Kine. *Sustainability*, 16(20), 9138. <https://doi.org/10.3390/su16209138>

Sorea, D. (2009). Semiologija i hermeneutika u istraživanju narodne nošnje [Semiology and Hermeneutics in Folk Garment Research]. U I. Viša i E. Doval (ur.), *Pro-Active Partnership in Creativity for the Next Generation* (str. 211-214). Montreal: Polytechnic International Press.

Sorea, D., Csesznek, C. (2020). Nematerijalna kulturna baština zemlje Făgăraș. Prioritetne dimenzije. *Glasnik Sveučilišta Transilvanija u Brașovu – Posebno izdanje*, Serija VII, Svezak 13(62) br. 1. <https://doi.org/10.31926/but.ssl.2020.13.62.3.16>

UNESCO (2022). *Osnovni tekstovi Konvencije o očuvanju nematerijalne kulturne baštine iz 2003. godine*, izdanje 2022. https://ich.unesco.org/doc/src/2003_Convention_Basic_Texts-2022_version-EN.pdf

UNESCO (2024). *Što je nematerijalna kulturna baština?* <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003>. Pristupljeno: 2024.11.04.

UNWTO (2012). *Turizam i nematerijalna kulturna baština*. <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284414796>

Explaining tourism heritage value and impact on culture, economy, and society

Chapter 4

Jana Vukić, izvanredna profesorica, dr. sc.

Boris Olujić, profesor, dr. sc.

Odsjek za humanističke i društvene znanosti, Hrvatska

1. Uvod

Kada govorimo o baštini, moramo razlikovati različite oblike baštine prethodnih generacija. Baština obuhvaća naslijeđe koje nasljeđujemo od prethodnih generacija, ali uključuje i ostatke drevnih civilizacija koje često nisu ostavile pisane zapise o svojim pričama. Ovo naslijeđe, ili baština, može se široko podijeliti na materijalnu i nematerijalnu baštinu. Postoje i razlike u vrstama materijalne baštine između nekretnina i pokretnina, od kojih svaka nudi jedinstvene uvide u ljudsku povijest i kulturu.

2. Materijalna i nematerijalna baština

Materijalna baština uključuje arhitektonske građevine kao što su kuće, utvrde, hramovi, gradske zidine i čitavi povijesni kompleksi ili urbana područja koja opstaju dugo nakon što su njihovi tvorci nestali. Primjera je mnogo: drevne utvrde Carcassonnea u Francuskoj ili mediteranski stari grad Dubrovnik u Hrvatskoj, prostrani hramovi Angkor Wata u Kambodži ili Kineski veliki zid. Ti znameniti spomenici ne služe samo kao svjedočanstvo domišljatosti i umijeća njihovih graditelja, već i kao živi podsjetnici na kulturne i povijesne narative koje utjelovljuju. S vremenom ti objekti, bilo da se radi o crkvama, hramovima ili utverdama, mogu doživjeti promjene u izgledu ili funkciji. Takve transformacije stvaraju povijesne slojeve koje

arheolozi, povjesničari umjetnosti, antropolozi i drugi istraživači pedantno otkrivaju kako bi bolje razumjeli prošla društva i kulture.

Nepokretna baština, nasuprot tome, obuhvaća običaje, tradicije, vjerovanja i rituale – žive izraze kulture koji se prenose s generacije na generaciju. To je područje za etnologe, etnografe, sociologe i druge znanstvenike koji se bave simboličkim aspektima baštine poput jezika, predaja i drugih aspekata kulture. Osim toga, postoji razlika između nepokretne baštine, poput zgrada, i pokretne baštine, koja uključuje artefakte bitne za kulturne prakse. To može obuhvaćati spomenike ili njihove komponente, pa sve do svakodnevnih predmeta poput alata, lovačkog oružja, nakita i ukrasnih predmeta. Ti različiti oblici baštine međusobno su povezani i odražavaju živote i prakse određenih zajednica. Iako su ukorijenjeni u prošlosti, oni često opstaju i razvijaju se, utječući na moderne kulture i potičući stapanje tradicija kako se ideje, predmeti i običaji šire putovanjima i razmjenom.

3. Globalna baština kao zajednička odgovornost

Iz šire perspektive, čovječanstvo dijeli zajedličku kulturnu i povijesnu baštinu, globalnu ostavštinu koja naglašava potrebu za njezinom zaštitom od uništenja. Razumijevanje te zajedničke odgovornosti ključno je za izgradnju veza među kulturama koje se mogu činiti različitim, ali su često povezane zajedničkim povijesnim nitima ili elementima. Nažalost, baština često nema odgovarajuću zaštitu, čak ni od onih koji su izravno povezani s njezinom ostavštinom. Na primjer, drevni grad Palmira u Siriji pretrpio je veliko razaranje tijekom nedavnih sukoba. Venecija, unatoč svom UNESCO-ovom statusu, suočava se s trajnim prijetnjama porasta razine mora i neodrživog turizma. Ovi slučajevi pokazuju ozbiljne posljedice zapostavljanja i hitnu potrebu za snažnim naporima u očuvanju. Vanjske prijetnje poput rata, prirodnih katastrofa i propadanja okoliša povećavaju rizike. Konvencija UNESCO-a iz 1972. o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine naglašava dvostruku prirodu baštine, koja uključuje i kulturne i prirodne elemente. Ovaj pogled naglašava potrebu zaštite kulturnih i povijesnih krajolika uz prirodne, prepoznajući složene odnose između tih dijelova.

4. Izazovi u očuvanju baštine

Izazovi u očuvanju baštine su složeni. Granice, bilo državne ili regionalne, mogu otežati napore na očuvanju. Ljudska nemarnost, prekomjerni razvoj, zagađenje i globalne klimatske promjene također doprinose tim izazovima. Ti čimbenici ugrožavaju glavnu ideju UNESCO-a da je baština univerzalni resurs koji treba sačuvati za buduće generacije. UNESCO-ov Popis svjetske baštine ističe i štiti lokalitete od važnog globalnog značaja, ali čak i ti upisani lokaliteti doživljavaju sve veći pritisak.

5. Turizam i lokaliteti baštine

Jedna značajna prijetnja je masovni turizam. Europska unija, na primjer, ima visoku koncentraciju lokaliteta kulturne baštine. Mnogi od njih su upisani na UNESCO-ov popis i privlače velik broj turista. Moderno putovanje ljudima olakšava istraživanje svijeta, pretvarajući nekada udaljena mjesta u popularne destinacije. Iako to potiče cijenjenje i razumijevanje kulture, ono također donosi ozbiljne izazove. Česti i intenzivni turizam doprinosi zagađenju i može preopteretiti povijesne lokalitete. Na primjer, povijesna jezgra Venecije bori se s više od 20 milijuna posjetitelja svake godine. To dovodi do prenapučenosti, oštećenja okoliša i rizika za zgrade. Slično tome, Machu Picchu u Peruu pati od značajne erozije i oštećenja zbog velikog broja turista. Kao odgovor na to, vlasti su morale uvesti stroga ograničenja broja posjetitelja i terminirane ulaske. Ovi primjeri pokazuju osjetljivu ravnotežu potrebnu za održavanje privlačnosti baštinskih lokaliteta, istovremeno štiteći njihovu budućnost. Na primjer, zidovi povijesnog mediteranskog grada mogu biti preplavljeni turistima, ometajući lokalni život i ubrzavajući trošenje lokaliteta. Naglo povećanje broja posjetitelja stvara štetan krug: popularnost lokaliteta donosi novac, ali i ugrožava njegovo postojanje. Lokalno stanovništvo često se osjeća istisnutim jer im je svakodnevni život prekinut stalnim priljevom turista.

6. Upravljanje turističkim pritiskom

Napori za uspostavljanje ravnoteže između očuvanja baštine i zahtjeva turizma su stalni. Znanstvenici, građanske organizacije, donositelji politika i aktivisti rade na razvoju strategija koje štite baštinu, istovremeno se baveći gospodarskim i društvenim pritiscima. Planovi, protokoli, studije i zakoni imaju za cilj zaštititi prirodne i kulturne vrijednosti, no praktična primjena često podbacuje, što dovodi do degradacije zaštićenih okruženja.

Vrlo važan aspekt je povezivanje znanstvene zajednice s lokalnim zajednicama i prilagođavanje upravljanja baštinom njihovim specifičnim potrebama na lokalnoj razini. Budući da je UNESCO-ova uloga u zaštiti baštine značajna, ali uglavnom simbolična, učinkovita očuvanja zahtijeva uravnoteženje suprotstavljenih interesa u svakodnevnom životu. Suradnja dionika – stručnjaka, donositelja politika, poduzeća, turista i lokalnih zajednica – je ključna. Otvoreni dijalog, obrazovanje i uključivanje javnosti o vrijednosti baštine i strategijama za njezino očuvanje od presudne su važnosti. Pravedno zastupanje svih interesa osigurava da je baština, kao javno i globalno dobro, adekvatno zaštićena.

U središtu ovog napora je zajednička predanost očuvanju baštine za buduće generacije. To podrazumijeva poticanje osjećaja odgovornosti, davanje prednosti javnom dobru nad osobnom dobiti i usvajanje održivih praksi. Kao turisti, pojedinci se moraju educirati o kulturama koje posjećuju, minimizirati svoj ekološki i kulturni otisak te poštovati lokalne tradicije i okruženja. Turizam, ako se njime odgovorno bavi, nudi priliku za iskustvo raznolikih kultura i krajolika bez ugrožavanja njihova integriteta za druge.

7. Baština i identitet

Baština ima moć ujediniti čovječanstvo. Europa, na primjer, primjer je mozaika kulturnih utjecaja koji, unatoč svojoj raznolikosti, čine zajednički identitet. Ova isprepletena baština odražava zajedničke mitologije, jezike i tradicije koje ističu kulturne veze kroz vrijeme i prostor. Cijenjenje te raznolikosti povećava vrijednost svake jedinstvene komponente, istovremeno slaveći kolektivni identitet.

Na globalnoj razini, baština ilustrira međusobnu povezanost čovječanstva. Iz daleke perspektive, poput promatranja Zemlje iz svemira, pojedinačne razlike blijede, otkrivajući jedinstvenu cjelinu. Svaki element kulturne ili prirodne baštine doprinosi tom zajedničkom bogatstvu. Očuvanjem jednog dijela baštine, mi održavamo naslijeđe čovječanstva. Dijeljenje iskustava, poticanje dijaloga i promicanje obrazovanja o baštini postavljaju temelje za suradnju u njezinom očuvanju.

8. Urbana baština i depopulacija

Gradsko naslijeđe suočava se s posebnim izazovima, osobito u povijesnim gradskim središtima. Visoki troškovi i složenost održavanja starijih zgrada, dodatno otežani strogim propisima, često tjeraju stanovnike da odu. Na primjer, u starim gradovima Veneciji u Italiji ili Barceloni u Španjolskoj odvijao se, i još uvijek se odvija, značajan proces depopulacije, koji ne samo da prazni zgrade od njihovih stanovnika, već mijenja i cjelokupnu atmosferu grada, njegovu kulturu i tradicije.

Turizam dodatno pogoršava te pritiske, a brzi tempo modernog putovanja pretvara povijesna područja u prolazne atrakcije. Iako masovni turizam predstavlja izazov, on također nudi potencijal za zaštitu baštine ako se promišljeno upravlja njime. Postizanje te ravnoteže zahtijeva strateško planiranje, uključivanje zajednice i pravedno donošenje odluka među dionicima.

To je najvažniji i vrlo kompliciran zadatak. Jer stanovnici, politički i gospodarski dionici, ruku pod ruku sa stručnjacima i znanstvenicima, svi oni (i mi) trebali bi zajedno raditi na pronalaženju rješenja, često dinamičnih, koja se mogu mijenjati u skladu s unutarnjim i vanjskim čimbenicima, u današnjem svijetu koji se neprestano mijenja, a koji utječu na lokalnu zajednicu i njezinu baštinu – koja je u mnogim slučajevima, poput UNESCO-vih lokacija, priznata kao svjetska baština.

Zaključno, očuvanje baštine zahtijeva zajednički napor kako bismo odali počast prošlosti, istovremeno osiguravajući njezin opstanak za buduće generacije. Prepoznavanjem baštine kao zajedničke globalne odgovornosti

možemo sačuvati prirodna i kulturna blaga povjerena nama i prenijeti ih kao svjedočanstvo ljudske povijesti i otpornosti.

9. Studija slučaja: Baština za koga i za što?

9.1 Uvod i istraživačko pitanje

Jedno od mnogih pitanja koja želim postaviti u ovom tekstu, prvenstveno sebi, jest je li baština samo proizvod namijenjen domaćim ili stranim posjetiteljima, bilo da su to turisti, znatiželjni pojedinci, planinari, izletnici ili bilo koji drugi "potrošači" kulture i baštine. Naravno, te publike također mogu željeti edukativni sadržaj i imati potrebu učiti o nečemu što im je nepoznato i drugačije. Tekst koji čitate proizlazi iz gotovo 25 godina praktičnog terenskog rada i brojnih projekata u području baštine i za nju. Od samog početka tih aktivnosti, fokus je bio na kontinuiranom, sustavnom znanstvenom istraživanju u određenom području. Većina tih područja teško je stradala tijekom Domovinskog rata u Hrvatskoj i započela mukotrpan proces uskrснуća iz pepela usred privatizacije, nestanka nekada uspješnih poduzeća iz predratnog razdoblja, postupne depopulacije, a kasnije i svojevrsnog egzodusa mladih i obrazovanih stanovnika kroz regionalne projekte usmjerene na ta područja.

Činjenica na koju sam naišao već na samom početku planiranja i provedbe projekata bila je sustavno i namjerno zanemarivanje, tijekom desetljeća, važnosti i potencijala kulturnih, znanstvenih i obrazovnih aspekata povijesne baštine u određenim područjima Hrvatske, između 1945. i 1990. godine. Svijest o regionalnom, nacionalnom, a ponekad i globalnom značaju cjelokupne te baštine mogla je biti vrlo opasna za tadašnje strukture. Rezultat toga bio je da mnogi stanovnici nisu znali gotovo ništa o povijesnoj baštini regije u kojoj su rođeni, odrasli, školovali se, a možda i živjeli i radili. Ratna razaranja tijekom Domovinskog rata mogla su samo pogoršati tu situaciju. Nakon rata bile su potrebne napore za obnovu razorjenih područja, ne samo materijalno, već i kulturno i društveno. Bila je prijeko potrebna sustavna dugoročna rad na istraživanju i zaštiti kulturne baštine, ali i na senzibilizaciji i obrazovanju lokalnih zajednica, kojima je sav taj rad u konačnici bio

namijenjen. Sve bi to na kraju koristilo nacionalnom interesu i pridonijelo integraciji baštine u procese nacionalnog razvoja.

9.2 Projekt: geneza i evolucija

Sustavni projekti koji čine osnovu ovog teksta proizašli su iz mog doktorskog disertacijskog istraživanja, kao i iz mojih iskustava tijekom višegodišnje stipendije i studija na prestižnom europskom sveučilištu. Nakon toga, prvenstveno zahvaljujući projektnim aktivnostima Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske, projekt se razvio iz početnog projekta tijekom mog doktorskog studija u nekoliko višegodišnjih znanstvenih projekata koji su okupili istomišljenike iz lokalnih muzeja, konzervatorskih odjela Ministarstva kulture, speleoloških klubova i tako dalje. Aktivnosti projekta bile su usmjerene na područja koja su se smatrala znanstveno najzanimljivima, a često i najugroženijima zbog ratnog razaranja, zapuštanja ili određenih inicijativa za infrastrukturni razvoj (kao što je izgradnja telekomunikacijske infrastrukture krajem 1990-ih i početkom 21. stoljeća). U središtu svega bila je, naravno, povijesna baština spomenutih područja. Kao povjesničaru i arheologu, glavno istraživačko pitanje i jedan od najvažnijih ciljeva mog znanstvenog istraživanja bilo je razumjeti kontinuitet i diskontinuitet ljudskog postojanja u određenom prostoru. Međutim, od samog početka postavilo se pitanje moje osobne uloge i odgovornosti kao istraživača i nastavnika na Sveučilištu. Prije svega, mislim na odgovornost za sustavnu zaštitu lokaliteta koje sam istraživao. Stoga sam od samog početka usko surađivao s nadležnim konzervatorskim odjelima Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Ti su mi odjeli odobravali istraživanja, a ja sam bio obvezan podnijeti potpuna izvješća o rezultatima istraživanja u zadanom roku. Ta su se izvješća sustavno i redovito objavljivala u publikacijama Ministarstva kulture kao dio njihove rutinske djelatnosti.

9.3 Institucionalna suradnja i terenski ograničenja

Međutim, kao što sam ja nailazio na probleme sa znanstvenom infrastrukturom i ograničenim financijskim sredstvima, tako su i konzervatori

na terenu morali pokrivati velika područja s brojnim nalazištima i objektima. Nadalje, s obzirom na velik broj infrastrukturnih, poduzetničkih i drugih inicijativa, koje su često bile u suprotnosti s potrebama zaštite baštine, njihov društveni i ekonomski položaj u odnosu na ostale čimbenike u ovom složenom procesu nije bio ni lagan ni jednostavan. Unatoč tome, kako sam radio na području na kojem sam se usredotočio, i konzervatori i znanstveni istraživači dijelili su jasnu svijest da smo zapravo na istom polju, radeći prema istom cilju, iako iz različitih aspekata cjelokupnog pothvata. To je omogućilo izvrsnu suradnju u većini slučajeva, iako su postojala različita mišljenja o određenim fazama pojedinačnih projekata, ali uvijek uz obostrano poštovanje prema različitim stavovima.

Od samog početka pitao sam se: za koga sve ovo radimo i zašto? I ovdje su odgovornost i uloga istraživača u zajednici u kojoj rade od presudne važnosti. Prema važećim zakonima u Hrvatskoj, pokretna baština koja je iskopana i obrađena pripada najbližim muzejskim institucijama. Međutim, problem je bio u tome što lokalne muzejske institucije, ako su uopće i postojale, nisu bile ni neovisne (obično su bile dio, na primjer, Javnog otvorenog sveučilišta ili neke druge institucije), ni popunjene potrebnim stručnjacima i kustosima, a što je najvažnije, nisu bile ni financijski podržane. Unatoč tim praktičnim problemima, inzistirali smo na tome da sva istražena baština pripada lokalnim zajednicama u kojima je otkrivena. U tom procesu nitko nije imao interesa prevoziti vrijedna otkrića u središnje institucije u glavnom gradu ili veće regionalne muzeje na kolonijalistički način. S jedne strane, jer ni tamo nisu postojali adekvatni prostori i infrastrukturni uvjeti za pohranu tih predmeta, a s druge strane, jer je postojala stvarna potreba i interes za decentralizacijom i jačanjem svih dijelova zemlje.

9.4 Prepreke u provedbi

U početku su lokalne turističke zajednice prepoznale ekonomski i razvojni potencijal povijesne baštine. Međutim, bilo je vrlo teško uvjeriti turističke stručnjake da su na određenom nalazištu potrebne desetljeća sustavnih istraživanja, osobito s obzirom na dostupna financijska sredstva za takva istraživanja, kako bi se nalazište uključilo u razvojne projekte s jasnom vizijom njegove financijske održivosti i isplativosti. Unatoč tome, dosljedno smo radili

na osmišljavanju i razvoju ideje arheološkog parka, centra za interpretaciju i prezentaciju te jačanju muzejske infrastrukture.

U jednom trenutku bili smo blizu realizacije ideje o centru za interpretaciju i početku arheološkog parka. Ministarstvo kulture preporučilo je naš projekt za veliki europski prekogranični projekt suradnje usmjeren na formiranje dva arheološka parka i jednog centra za interpretaciju. Ideja nije realizirana jer u to vrijeme nismo mogli pronaći pouzdanog partnera unutar lokalne vlasti. Sve se raspalo zbog političkih i financijskih aspekata upravljanja projektom u trenutku odobrenja sredstava. Lokalna zajednica i njezini partneri nisu bili sposobni voditi projekt na način koji ne bi samo dovršio radove, već i osigurao njegovu održivost u svakom pogledu. Stoga je bilo mudrije odustati nego se upustiti u vrlo rizičan pothvat.

To je bilo vrijeme kada je Europa vidjela uspješne projekte interpretacijskih centara baštine. U Hrvatskoj je također započelo otvaranje takvih centara. Svojim sam istraživanjem pridonio realizaciji projekta usmjerenog na predstavljanje prirodne i kulturne baštine nacionalnog parka. To je uključivalo izradu detaljnog plana za postavku interpretacijskog i prezentacijskog centra. Rad je bio podijeljen prema različitim profesijama i specijalizacijama. Na kraju je grupa koju sam vodio dovršila plan izložbe, koji je prihvaćen i definiran ugovorom. Međutim, tvrtka odgovorna za provedbu projekta nije uzela u obzir nijedan od naših prijedloga, a izložba je stvorena prema njihovom konceptu, koji je bio potpuno suprotan osnovnim idejama koje smo iznijeli u planu. Povijesna baština doslovno je smještena na tavan (najprikladnije mjesto za pohranu "starina" i ostavljanje da skupljaju prašinu, izvan vidokruga) i predstavljena na najzastarjelij i najkonzervativniji mogući način. To je bilo suprotno našoj izvornoj ideji za izložbu i zanemarivalo je stručnost i rezultate dugogodišnjeg istraživanja. To je odražavalo temeljni problem: nedostatak komunikacije između disciplina. Arhitekti koji su dizajnirali izložbu trebali su u svoju viziju izložbe uključiti nalaze povjesničara, arheologa, etnologa i antropologa koji rade na ciljanom području. Njihov posao trebao je biti integrirati te nalaze u svoju viziju, a sve to trebalo je biti rezultat multidisciplinarnog i interdisciplinarnog rada.

Ostavimo li po strani ovo specifično iskustvo, iako nije izoliran slučaj i može biti korisno svima koji se upuštaju u slične projekte, općenito se možemo zapitati: kolika je održivost takvih interpretacijskih centara? Neki od tih centara sigurno će opstati zahvaljujući čvrstim temeljima i ozbiljnim institucijama koje ih podržavaju, ali mnogi, nažalost, neće zbog niske posjećenosti, visokih troškova održavanja ili jednostavno zato što posjetitelji postaju zasićeni sličnim sadržajem. To ne znači da bismo trebali napustiti takve projekte; samo trebamo pažljivo razmotriti njihovu financijsku održivost i planirati dugoročno djelovanje takvog centra.

9.5 Iza komercijalizacije: autentičnost naspram izmišljenih tradicija

U ovom bih trenutku postavio pitanje: je li baština doista turistički proizvod i nešto što bi za opstanak trebalo imati isključivo komercijalnu vrijednost? Baština, kada se uključi u razvojne projekte lokalnih zajednica, doista može poslužiti kao zdrava osnova za njihov identitet, samosvijest, samopoštovanje i prepoznatljivost. Prepoznatljivost u bogatstvu raznolikosti, za razliku od globalne, multinacionalne komercijalne uniformnosti. Nažalost, u posljednje vrijeme bombardiraju nas falsificiranjem povijesne baštine u obliku potpuno izmišljenih "povijesnih" festivala i događanja, kojih je sve više u našoj turističkoj ponudi. Uistinu, stvarne situacije i fenomeni, bez obzira na to koliko je njihova rekonstrukcija teška, često su daleko fascinantniji i zanimljiviji.

Edukativni sadržaj treba pripremiti u skladu s pedagoškim standardima i potrebama različitih dobni skupina, razina interesa i opće obrazovanja svakog potencijalnog korisnika. Stoga su u takvim projektima nužni interdisciplinarni, transdisciplinarni i multidisciplinarni pristup te timski rad. Znanstvenik ili istraživač možda nije upoznat s pedagoškim aspektima obrazovnog procesa, ali su njegovi dobro istraženi i objavljeni podaci ključni da ih edukatori integriraju u svoj rad. Ovdje je komunikacija ključna. Proces se nastavlja uključivanjem stručnjaka za interpretaciju baštine, koji će prilagoditi "pripovijedanje" o baštini dobi, obrazovanju i interesima krajnjeg korisnika. Preplitanje vizualnih, tekstualnih i multimedijских prezentacija

prepuštamo onima koji su stručnjaci u tom području. Mogli bismo nastaviti u nedogled, ali stvarnost će nas zaustaviti – zajedno s čitavim nizom ograničenja koja će otežati naš rad. Ipak, teško je, ako ne i nemoguće, da jedna osoba posjeduje sve te aspekte. Stoga, ostvarenje svih tih ciljeva zahtijeva vještinu pronalaženja optimalne ravnoteže između stvarnih mogućnosti, temeljnih ideja i željenih ishoda.

9.6 Partnerstvo s lokalnom zajednicom i izgradnja kapaciteta

Konačno, vratimo se na početak. Bez inicijative istraživača s jedne strane i lokalne zajednice s druge, ništa od onoga što je gore opisano ne bi bilo ostvarivo. Vertikalne i horizontalne veze između istraživačke infrastrukture, akademske zajednice, kulturnih institucija i, prije svega, iskrenih zaljubljenika u baštinu, bilo unutar ili izvan lokalnih zajednica, ključni su elementi ovog složenog procesa. Pozitivno iskustvo potječe od lokalne inicijative koja me podržala nakon što sam počeo istraživati veliko i zahtjevno nalazište, bez ikakve podrške od infrastrukture ni moje matične ustanove ni regionalnih i lokalnih resursa. Zapravo, samo nekoliko godina nakon početka sustavnog istraživanja, osnovano je lokalno udruženje za promicanje vrijednosti povijesne baštine u regiji, s glavnim zadatkom podrške znanstvenicima koji su na njemu aktivno radili. Ubrzo smo zajednički pokrenuli znanstveni časopis, prvi i jedini u regiji, organizirali znanstvene konferencije i pokrenuli niz drugih aktivnosti. Na primjer, u suradnji s lokalnim dječjim vrtićem radili smo na edukaciji i informiranju djece o istraživačkim aktivnostima i baštini koju će naslijediti od nas. Također smo surađivali sa učenicima osnovnih i srednjih škola na tom području. Sada, u suradnji s lokalnom upravom i načelnikom sela, pripremamo predavanje za stanovnike obližnjih sela o sustavnim istraživanjima koja smo proveli u prošlosti i koja se nastavljaju ove godine. U početku članovima ove udruge nije bilo lako opravdati vrijeme uloženo u ove aktivnosti, ni pred svojim obiteljima ni pred bilo kime u lokalnoj zajednici. Često se na to gledalo s nepovjerenjem, oprezom i vrlo često s nerazumijevanjem.

9.7 Trenutni razvoj: Ka interpretativno-edukativnom središtu

Danas se priprema veliki projekt interpretativnog i edukativnog centra namijenjen lokalnoj zajednici, svim mogućim vanjskim posjetiteljima i akademskoj zajednici. Projektiraju se infrastrukturni uvjeti za nastavak istraživanja, laboratoriji za obradu nalaza, predavaonice i smještajni kapaciteti za terenski rad i praktičnu nastavu za studente naše i drugih akademskih ustanova. Osim toga, bit će i centar za interpretaciju baštine, koji će također služiti kao mjesto za informacije o trenutnom stanju istraživanja. U tijeku su pripreme na terenu za pristup lokalitetima i razvoj edukativnih pješačkih tura. Naravno, ništa od toga ne bi bilo potpuno bez društvene dvorane i mjesta okupljanja za lokalno stanovništvo. Od samog početka, prije dvadeset godina, pobrinuli smo se da financijska sredstva koja smo pribavili iz različitih izvora ostanu u lokalnoj zajednici što je više moguće. Bilo da se radilo o povremenom zapošljavanju suradnika, smještaju i hrani, održavanju voznog parka ili drugim potencijalnim potrebama, svi su naponi bili usmjereni na osiguravanje da se baština adekvatno istraži, zaštiti i ocijeni. Njezina integracija u razvojne projekte tada postaje moguća i poželjna. Centri za interpretaciju otvaraju mogućnosti za lokalno zapošljavanje kao što su čuvari, uslužni radnici, vodiči i slično. Postojeći smještajni kapaciteti bit će popunjeni posjetiteljima koji će ostati u zajednici duže od jednog dana, kao što je to često slučaj i danas. Također će se otvoriti prilike za plasman lokalnih poljoprivrednih proizvoda, rukotvorina i još mnogo toga. Kreativni poduzetnici pronaći će prilike za osmišljavanje biciklističkih, pješačkih ili konjičkih tura kojima bi se istraživala zanimljiva mjesta rasprostrta po području. Sve bi to ojačalo zajednicu, njezine ekonomske i intelektualne potencijale, a možda bi čak zaustavilo i iseljavanje mladih i obrazovanih stanovnika. Vidim ovdje nišu za zapošljavanje naših diplomiranih studenata povijesti, arheologije, povijesti umjetnosti, etnologije i kulturne antropologije, kao i klasičnih i modernih jezika. S dodatnom obukom mogli bi pronaći posao kao tumači baštine, posrednici u pripovijedanju priča iz istraživanja, koristeći vještine stečene tijekom studija.

Gore spomenuti europski projekt za interpretaciju i prezentaciju povijesne baštine jasno pokazuje neravnomjernost u financiranju između istraživanja i

interpretacije. S vrlo malim izuzecima, istraživanje se financira iz nacionalnih proračuna. Europska unija financira i podržava interpretaciju i prezentaciju uz izričitu napomenu da sredstva nisu namijenjena istraživanju. U ovom je slučaju bilo riječ o četiri ili pet milijuna eura za prezentaciju i interpretaciju. Za istraživanje dijela lokaliteta, koje bi također služilo za njegovu prezentaciju posjetiteljima, bilo je dodijeljeno manje od četrdeset tisuća eura. Ova razlika ne samo da ističe ograničenja nacionalnog gospodarskog potencijala, već odražava i stav prema baštini. Što ćemo interpretirati i predstaviti ako to nismo istražili?

Zaključak: Za koga i za što?

Na početku i na kraju, ostaje pitanje: za koga i za što sve ovo radimo? Odgovor je isključivo i samo za zajednicu i unutar zajednice. Za svakog člana te zajednice, bez iznimke. Ni više ni manje od toga. Bez iluzija, to je mukotrpan i trnovit put, pun žrtava, prepreka i teškoća. Često, bez razumijevanja onih čije nam je razumijevanje najpotrebnije. Samo kroz ustrajan rad i stalnu prisutnost na terenu, komunikaciju, ponekad čak i neuspješnu, možemo postaviti temelje za razvoj baštine. Na kraju, sama zajednica trebala bi prepoznati njezinu važnost i postati njezin autentični tumač.

Reference

StudySmarter. (17. rujna 2024.). *Vrijednost kulturnog naslijeđa: značenje i važnost*. <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/hospitality-and-tourism/tourism-economics/cultural-heritage-value/journals.plos>

Brooks, C., Waterton, E., Saul, H., & Renzaho, A. (2023). Istraživanje odnosa između turizma baštine, održivog razvoja zajednice i zdravlja i dobrobiti zajednica domaćina: sustavni pregled. *PLoS ONE*, 18(3), članak e0282319. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0282319studysmarter+1>

Kashyap, V., & Thakur, V. (2025). Utjecaj turizma kulturne baštine na lokalne gospodarstva. *Journal of Informatics Education and Research*, 5(4), 429–434.
<https://jier.org/index.php/journal/article/download/3604/2867/6379jier>

Managing ICH Conservation and Preservation

Chapter 5

Franko Ćorić, izvanredni profesor, dr. sc.

Sanja Lončar, izvanredna profesorica, dr. sc.

Odsjek za humanističke i društvene znanosti, Hrvatska

1. Uvod

Nematerijalna kulturna baština definirana je u Konvenciji o očuvanju nematerijalne kulturne baštine (UNESCO 2003) kao

"praksa, predstave, izrazi, znanja i vještine – kao i instrumenti, predmeti, artefakti i kulturni prostori povezani s njima – koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima, pojedinci prepoznaju kao dio svoje kulturne baštine. Ona se, prenoseći s generacije na generaciju, neprestano stvara iznova u zajednicama i skupinama kao odgovor na njihovo okruženje, njihovu interakciju s prirodom i njihovu povijest te im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta, čime se promiče poštovanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti."

Nematerijalna kulturna baština definirana na ovaj način očituje se u sljedećim područjima: "(a) usmene tradicije i izražavanja, uključujući jezik kao sredstvo nematerijalne kulturne baštine; (b) izvedbene umjetnosti; (c) društvene prakse, obredi i svečani događaji; (d) znanja i prakse vezane uz prirodu i svemir; (e) tradicionalna umijeća i vještine.". Izraz **živa baština** također se koristi za nematerijalnu kulturnu baštinu. Drugi izrazi koji se koriste za određene prakse, vještine i znanja su: tradicionalna baština, tradicija, folklor, duhovna kultura, društvena kultura itd. Izraz **nematerijalna kulturna dobra**

koristi se za nematerijalnu kulturnu baštinu koja je upisana u službeni Registar kulturnih dobara.

Očuvanje nematerijalne kulturne baštine, tj. nematerijalnih kulturnih dobara, regulirano je **međunarodnim i nacionalnim dokumentima i zakonodavstvom**. Najvažniji dokument na međunarodnoj razini je Konvencija UNESCO-a o očuvanju nematerijalne kulturne baštine (2003.). Ratificiranjem ove konvencije, nacionalne države preuzele su obvezu izgradnje vlastitog sustava za očuvanje nematerijalne kulturne baštine. Kao rezultat toga, sustavi (nacionalni zakoni, propisi, tijelo koje provodi konvenciju, procedure itd.) razlikuju se među pojedinim državama. U nekim zemljama, uz nacionalni zakon o zaštiti i očuvanju kulturne baštine, postoje i drugi pravni propisi koji se (djelomično) odnose na nematerijalnu kulturnu baštinu (npr. propisi o intelektualnom vlasništvu, etički kodeksi itd.). Među ostalim dokumentima na međunarodnoj razini potrebno je istaknuti Okvirnu konvenciju Vijeća Europe o vrijednosti kulturne baštine za društvo (poznatu kao Konvencija iz Fara) (2005.) i Međunarodnu povelju i smjernice ICOMOS-a o lokalitetima nematerijalne kulturne baštine (2024.).

Konzervacija i očuvanje kulturnog naslijeđa obuhvaća niz postupaka i aktivnosti usmjerenih na očuvanje naslijeđa i njegovo prenošenje na buduće generacije. Konvencija o očuvanju nematerijalne kulturne baštine (UNESCO 2003.) definirala je **očuvanje nematerijalne kulturne baštine** kao

"mjere usmjerene na osiguravanje održivosti nematerijalne kulturne baštine, uključujući identifikaciju, dokumentaciju, istraživanje, očuvanje, zaštitu, promicanje, unaprjeđenje, prenošenje, osobito kroz formalno i neformalno obrazovanje, kao i revitalizaciju različitih aspekata takve baštine".

Očuvanje nematerijalne kulturne baštine "zajednička je odgovornost" (Konvencija iz Fara 2005.) svih dionika u sustavu zaštite i očuvanja kulturne baštine, uključujući državne, regionalne i lokalne vlasti, kulturne institucije (muzeje, arhive, knjižnice itd.), obrazovne institucije (škole, fakultete), lokalne zajednice, skupine, obitelji i pojedince. Zajednice, skupine i pojedinci imaju posebnu ulogu u očuvanju nematerijalne kulturne baštine. To su ljudi "koji izravno ili neizravno sudjeluju u praksi i/ili prijenosu elementa nematerijalne

kulturne baštine (ili skupa elemenata) i/ili koji ga smatraju dijelom svoje kulturne baštine" (UNESCO 2016:6). Izvođači, čuvari ili nositelji tradicije smatraju se onima "koji imaju posebno znanje o određenom elementu ili posebnu ulogu u prenošenju ili izvođenju nematerijalne kulturne baštine" (ibid.).

Ovaj tekst ukratko definira i navodi primjere osnovnih mjera za očuvanje nematerijalne kulturne baštine.

2. Identifikacija i inventarizacija nematerijalne kulturne baštine

Konvencija o očuvanju nematerijalne kulturne baštine (UNESCO 2003.) preporučuje identifikaciju i inventarizaciju nematerijalne kulturne baštine. **Identifikacija** uključuje proces opisivanja i imenovanja jednog ili više određenih elemenata nematerijalne kulturne baštine u njihovom kontekstu i razlikovanja od drugih elemenata. Proces identificiranja nematerijalne kulturne baštine vodi do **inventarizacije** – upisa određenog elementa nematerijalne kulturne baštine u inventar (popis) nematerijalne kulturne baštine. Inventari nematerijalne kulturne baštine mogu postojati na nacionalnoj, regionalnoj, lokalnoj razini ili za pojedine zajednice i skupine. Oni su često prvi korak u formuliranju konkretnih planova za očuvanje nematerijalne kulturne baštine (UNESCO, s.a.1).

U različitim državama primjenjuju se različiti pristupi pri **izradi popisa nematerijalne kulturne baštine**. Istovremeno, to je proces koji se odvija i odozgo prema dolje i odozdo prema gore, a u kojem mogu sudjelovati različiti dionici (pojedinci, lokalne zajednice, udruge, istraživači, vlasti itd.) (UNESCO, b.d.1). Izrada inventara nematerijalne kulturne baštine trebala bi biti kontinuiran proces i trebala bi uključivati članove dotične zajednice (UNESCO 2003). Proces identificiranja i inventarizacije nematerijalne kulturne baštine temelji se na istraživanju i izradi dokumentacije.

Istraživanje ima za cilj "bolje razumijevanje elementa (ili skupina elemenata) nematerijalne kulturne baštine kroz istraživanje oblika, društvenih, kulturnih i gospodarskih funkcija, njegovih praksi, načina prijenosa i umjetničkih i

estetskih značajki, njegove povijesti i dinamike njegova stvaranja i ponovnog stvaranja" (UNESCO 2016: 9). Istraživanje bi trebalo imati za cilj nastavak prakse i prenošenja nematerijalne kulturne baštine te bi trebalo biti pripremljeno zajedno s zajednicom (ibid.). Ovisno o elementu ili pojavi nematerijalne kulturne baštine, istraživanje može uključivati primjenu specifičnih istraživačkih metoda i sudjelovanje istraživača iz različitih disciplina (etnologija i antropologija, folkloristika, etnohorologija, etnomuzikologija, jezik i književnost, religijske studije, povijest umjetnosti itd.). Postoje različite tradicije istraživanja i dokumentiranja nematerijalne kulturne baštine u različitim državama. U europskim zemljama nositelji takvih aktivnosti često su institucije osnovane u 19. i 20. stoljeću, kao što su akademije znanosti i umjetnosti, fakulteti, instituti, muzeji itd. U suvremenom dobu istraživačke i dokumentacijske aktivnosti često provode centri za nematerijalnu baštinu i nevladine organizacije (NVO).

Dokumentacija se stvara "zabilježavanjem nematerijalne kulturne baštine u njezinom trenutačnom stanju i raznolikosti, transkripcijom i/ili audiovizualnim sredstvima te prikupljanjem dokumenata koji se odnose na nju" (UNESCO 2016: 9). Dokumentacija može uključivati različite medije i formate snimanja (pisani tekst, zvučni zapis, videozapis itd.). U nekim zajednicama postoje specifični načini dokumentiranja nematerijalne kulturne baštine (npr. sveti tekstovi, knjige uzoraka ili predložaka itd.) (ibid.). Stvoreni i prikupljeni dokumenti često se čuvaju u arhivima, muzejima, knjižnicama ili su dostupni u internetskim bazama podataka. Ponekad dostupnost i širenje dokumentacije mogu biti mjerilo za očuvanje nematerijalne kulturne baštine. Postojeći zapisi mogu potaknuti kreativnost i biti poticaj za prenošenje i očuvanje nematerijalne kulturne baštine. U suvremenom dobu brojne su institucije radile na digitalizaciji dokumentacije o nematerijalnoj kulturnoj baštini i stvorile digitalne repozitorije s ciljem da dokumentaciju učine dostupnom korisnicima (Lončar 2018).

3. Prijenos i revitalizacija nematerijalne kulturne baštine

Kako bi se u zajednici očuvalo nematerijalno kulturno naslijeđe, mora

postojati kontinuirana **praksa i prijenos** održivog elementa. Prijenos nematerijalnog kulturnog naslijeđa događa se "kada praktičari i drugi nositelji tradicije unutar zajednice prenose nematerijalno kulturno naslijeđe – povezane prakse, vještine, znanja i ideje na druge s ciljem njihove buduće izvedbe. Tradicionalni oblici prijenosa mogu biti više ili manje formalni" (UNESCO 2016:30). Stoga je važno stvoriti povoljne okolnosti za ponavljanje, tj. kontinuiranu izvedbu unutar obitelji i/ili zajednice, tj. kroz obrazovanje. Ako takav prijenos ne postoji, moraju se planirati i provoditi promišljene aktivnosti kako bi se ojačala održivost elementa nematerijalne kulturne baštine.

Revitalizacija nematerijalne kulturne baštine podrazumijeva "jačanje praksi i izraza nematerijalne kulturne baštine koji su ozbiljno ugroženi" i smatra se prikladnom mjerom kada nematerijalna kulturna baština "pokazuje barem određenu razinu vitalnosti unutar dotične zajednice ili skupine i nije prestala biti živa nematerijalna kulturna baština" (UNESCO 2016: 25-26).

Revitalizacija prakse i prenošenja nematerijalne kulturne baštine može uključivati razne aktivnosti kao što su podizanje svijesti unutar zajednice, poticanje osnivanja organizacije koja će promicati očuvanje nematerijalne kulturne baštine, analiziranje rizika za očuvanje, poticanje iskusnih izvođača da prenesu znanje, vještine i vrijednosti, pružanje obrazovanja i osposobljavanja, stvaranje odgovarajućeg okruženja materijalnih uvjeta za nastavak prakse i prenošenja itd. (ibid.: 6).

4. Upis

Postupak upisa nematerijalne kulturne baštine uključuje pravni proces tijekom kojeg se elementi nematerijalne kulturne baštine ocjenjuju, izdvajaju i upisuju u nacionalni registar nematerijalnih dobara. Ovaj postupak razlikuje se među državama i ovisi o nacionalnom zakonodavstvu. Brošura UNESCO-a spominje bugarska, braziliska i venezuelanska iskustva (UNESCO, b.d.1: 12-14). Ovdje će se fokus biti na hrvatskom iskustvu.

Registar kulturnih dobara sveobuhvatan je popis svih kulturnih dobara pod nacionalnom zaštitom. Registar kulturnih *dobara* Republike Hrvatske (*Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*) uspostavljen je 1999. godine. Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske nadležno je za upravljanje ovim javnim registrom, koji je stvoren prema *Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* iz 1999. godine. Godine 2004. u nacionalni registar upisana su prva pet neimovinskih kulturnih dobara (Hrovatin 2012: 126). Hrvatska je jedna od vodećih zemalja u Europi po broju registriranih i zaštićenih kulturnih dobara nematerijalne baštine: 211 elemenata u nacionalnom registru kulturnih dobara; 18 unosa na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, 1 unos na Popis nematerijalne kulturne baštine koja zahtijeva hitnu zaštitu, 2 unosa u Registar dobrih praksi zaštite (Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, UNESCO – Nematerijalna kulturna baština, Hrvatska). To je rezultat višegodišnjeg intenzivnog rada Odjela za nematerijalnu kulturnu baštinu pri Ministarstvu kulture, koji je povremeno sazivao poseban odbor. U izradi popisa za upis u nacionalni registar sudjelovali su stručnjaci iz Ministarstva kulture, Instituta za etnologiju i folkloristiku, Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Odsjeka za etnologiju i kulturalnu antropologiju Odsjeka za humanističke i društvene znanosti Sveučilišta u Zagrebu te brojni stručnjaci iz muzeja i konzervatorskih odjela Ministarstva kulture. (Hrovatin 2012: 126).

Cilj kategorizacije i registracije je zabilježiti 1) one nematerijalne kulturne dobrobiti koje još uvijek imaju mogućnost prenošenja na mlađe generacije, 2) nematerijalne kulturne dobrobiti od posebne važnosti za Republiku Hrvatsku, kao i 3) nematerijalne kulturne dobrobiti koje su manje prepoznatljive ili niže kvalitete, ali su iz određenog razloga vrlo važne za lokalnu zajednicu (Hrovatin 2012: 127). Prve dvojbe pri sastavljanju popisa za registar odnosile su se na kategorizaciju nematerijalne kulturne baštine: treba li je evidentirati kao 1) tradicionalnu vještinu, zanat, znanje, običaj, društvenu praksu ili ples, 2) pojedinačni kulturni predmet povezan s određenom obitelji ili područjem, ili 3) prema upotrebi određene tehnike izrade tradicionalnog predmeta. Praksa registracije razjasnila je nekoliko mogućnosti, tako da registar uključuje tradicije koje prakticira jedna ili više osoba ili obitelji, kao i tradicije koje se prakticiraju samo u nekim područjima,

ali i one koje su prisutne u više regija. Postoje i primjeri registracije tradicija koje su rekonstruirane ili revitalizirane, pa čak i novijih koje su stvorene na temelju kombinacije više znanja i vještina, jer se lokalna zajednica s njima poistovjećuje (ibid.).

Kategorizacija rijetko mijenja stav nositelja prema baštini, ali ih uglavnom potiče na daljnje očuvanje i čini ih svjesnima važnosti stručne procjene njihove baštine. Odluka o upisu određene nematerijalne dobrobiti uvijek je jedinstvena i u nekim slučajevima ne mogu se slijediti unaprijed definirane kategorije i pravila, kao ni jedinstven oblik opisa kulturne dobrobiti.

Obrazac prijave za predlaganje uspostave zaštite nematerijalne kulturne dobrobiti, sastavljen u Ministarstvu kulture, sastojao se od sljedećih kategorija: naziv dobrobiti, informacije o predlagatelju, identifikacijski podaci o kulturnoj dobrobiti: 1) povijesni podaci (prvo spominjanje, dokumentacija, povijesni izvori i povijesni pregled), 2) opis kulturne dobrobiti (metoda izvedbe, provedbe, proizvodnje, održavanja, pravila itd.), 3) nositelji tradicije/znanja/vještina i značaj koji dobro ima za zajednicu, trenutno stanje (opis, promjene u odnosu na povijesne obrasce itd.), prijedlog mjera za zaštitu dobara (potrebe, metode očuvanja, planovi itd.), bilješke i priloge (Hrovatin 2012: 129). Svi prijedlozi raspravljaju se u Ministarstvu i konzervatorskim odjelima te se uz pomoć stručnjaka odlučuje pod kojim imenom, u kojoj kategoriji i za koje geografsko područje kulturno dobro treba biti zaštićeno.

Mjere zaštite izrađuju se na temelju specifičnosti samog naslijeđa i preporuka UNESCO-a. Ovisno o vrsti dobara, mogu uključivati: vođenje evidencije o njima i njeno ažuriranje, poticanje prijenosa znanja i skrbi u izvornom i drugim okruženjima, uključivanje dobara u planiranje, osiguravanje održivosti kroz obrazovanje, identifikaciju, promociju, povećanje vrijednosti, prijenos kroz formalno i neformalno obrazovanje, revitalizaciju dobara, stručnu i znanstvenu procjenu, daljnja istraživanja i podizanje javne svijesti (Hrovatin 2012., str. 132). Postoji i UNESCO-ov registar dobrih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine (UNESCO-ov registar dobrih praksi očuvanja).

Upis nematerijalne kulturne baštine u nacionalni inventar bio je jedan od preduvjeta za **upis na dvije UNESCO-ove liste**: Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva i Listu nematerijalne kulturne baštine koja zahtijeva hitnu zaštitu. Osim posebnog obrasca, bilo je potrebno pripremiti deset fotografija, izjava ili snimki nositelja koji izričito navode svoj pristanak na nominaciju kulturnog dobra za UNESCO-ove popise, kao i kratki film, bibliografiju i, po potrebi, diskografiju o tom kulturnom dobru (Hrovatin 2012: 130).

Iako u nekim slučajevima odluka o upisu nekog dobra može ovisiti o donekle subjektivnom stavu određenih stručnjaka UNESCO-a, kao i o formulaciji objašnjenja u nominacijama te dodatnom političkom i profesionalnom lobiranju, kriterij koji se do sada pokazao najvažnijim jest vitalnost određenih praksi i značenje koje zajednica pridaje njima (Hrovatin 2012: 130-131).

Nestanak baštine događa se zbog negativnih učinaka globalizacije, iseljavanja stanovništva iz ruralnih područja, migracija uzrokovanih ratovima, nedostatka motivacije novih generacija za učenje tradicionalnih vještina itd.

Učinci evidentiranja su intenziviranje postojećih i pokretanje novih projekata zaštite nematerijalne baštine. Ne samo da se počela posvećivati posebna pozornost registriranim dobrima, već se revitalizira i čuva i ostatak tradicionalne baštine, čak i ona koja za sada nemaju izgleda biti registrirana (Hrovatin, 2012: 132).

Najčešći negativni utjecaji uvrštavanja odnose se na neke aspekte turizma (masovni turizam, pretjerana eksploatacija baštine, idealizacija baštine u turističke svrhe itd.), iseljavanje iz ruralnih područja, smanjen broj ljudi koji preuzimaju tradicionalno znanje i vještine (Hrovatin 2012: 132).

5. Podizanje svijesti o nematerijalnoj kulturnoj baštini

Podizanje svijesti o nematerijalnoj kulturnoj baštini podrazumijeva informiranje o raznolikosti i rasprostranjenosti nematerijalne kulturne baštine, o prijetnjama i rizicima njezine održivosti, potrebi za njezinim očuvanjem i predloženim mjerama za očuvanje, ili o Konvenciji općenito

(UNESCO, b.d.). Različite razine i dionici mogu sudjelovati u podizanju svijesti o nematerijalnoj kulturnoj baštini, npr. međunarodna tijela (UNESCO), državna tijela, mediji, kulturne institucije, obrazovne institucije, centri za nematerijalnu baštinu, nevladine organizacije i druge organizacije, odgojitelji i privatni sektor. Podizanje svijesti o nematerijalnoj kulturnoj baštini može biti usmjereno na širu javnost ili na ciljne skupine (npr. mlade). Promocija i unaprjeđenje – kao alati za podizanje svijesti – imaju za cilj "povećati vrijednost pridanu baštini unutar i izvan dotičnih zajednica" (UNESCO 2106). U popularizaciji nematerijalne kulturne baštine, osobito među širom javnošću, mediji, televizija, radio i internet imaju ključnu ulogu. Kulturne institucije sudjeluju u popularizaciji nematerijalne kulturne baštine organiziranjem javnih predavanja, izložbi i izradom promotivnih materijala, a turističke zajednice i lokalne vlasti organiziranjem javnih događanja, manifestacija i festivala. Centra za interpretaciju i posjetiteljske centri mogu biti posvećeni određenom elementu ili pojavi nematerijalne kulturne baštine i mogu imati važnu ulogu u podizanju razumijevanja nematerijalne kulturne baštine kroz različite oblike komunikacije. Obično su usmjereni na aktivnosti kao što su stalne i privremene muzejske izložbe, javna predavanja, radionice s određenim skupinama posjetitelja itd. (Lončar 2018).

6. Obrazovanje

Obrazovanje ima ključnu ulogu u prenošenju nematerijalne kulturne baštine. Prijenos znanja, vještina i praksi može se odvijati unutar zajednice i obitelji, "od roditelja na dijete, od majstora na učenika kao dio obrednog uvođenja ili od učitelja na učenika u više-manje formalnom obrazovnom okruženju" (UNESCO 2016:10). Kada tradicionalni načini prenošenja znanja, vještina i praksi unutar obitelji i zajednice postanu neučinkoviti, potrebno je planirati druge načine prenošenja, često kroz organizirano obrazovanje. Konvencija poziva države stranke "da osiguraju priznavanje, poštovanje i unaprjeđenje nematerijalne kulturne baštine kroz obrazovne programe" (ibid.). Obrazovne institucije stoga se smatraju novim prostorima koji mogu osigurati prijenos nematerijalne kulturne baštine na nove generacije (UNESCO b.d. 2).

Formalno obrazovanje je obrazovanje koje se provodi "u raznim akreditiranim ustanovama prema odobrenim programima, s ciljem poboljšanja znanja, vještina i kompetencija za osobne, društvene i profesionalne potrebe, kroz koje se stječu priznate diplome i kvalifikacije" (s.n. s.a.). Formalno obrazovanje najčešće se provodi kao "strukturirano, kronološki određeno redovito obrazovanje za mlađe osobe (obično u dobi od 5 do 25 godina) u osnovnim i srednjim školama, na sveučilištima i u specijaliziranim programima redovitog strukovnog i visokog obrazovanja. Osim tog obrazovanja, ono uključuje i formalno obrazovanje odraslih." (ibid.). Formalno obrazovanje zahtijeva vrijeme i osposobljeno osoblje (nastavnike). Informacije o nematerijalnoj kulturnoj baštini mogu se uključiti u pojedine predmete na svim razinama obrazovanja, putem udžbenika, radnih materijala i izvannastavnih aktivnosti (radionica, izleta, posjeta muzejima itd.). Strukovno obrazovanje i karijere povezane s nematerijalnom kulturnom baštinom prepoznaju se kao važni za očuvanje određenih znanja, vještina i praksi (Kelemen i Lončar 2019). Na sveučilišnoj razini, kolegiji posvećeni nematerijalnoj kulturnoj baštini, osobito u područjima etnologije i kulturne antropologije, muzikologije, jezika i književnosti itd., mogu doprinijeti istraživanju nematerijalne kulturne baštine i kritičkom promišljanju o njezinom očuvanju. Sveučilišne mreže uspostavljene posljednjih godina pomažu povezati nastavne planove i programe i nastavnike koji u svoju nastavu uključuju informacije o nematerijalnoj kulturnoj baštini.

Neformalno obrazovanje odnosi se na "organizirane procese učenja usmjerene na osposobljavanje odraslih za rad, za različite društvene aktivnosti i za osobni razvoj." (s.n. s.a.). Ovaj oblik obrazovanja ne dovodi do stjecanja novih kvalifikacija, novih diploma ili napredovanja na ljestvici kvalifikacija (ibid). Međutim, neformalno obrazovanje nužno je za prijenos raznih vještina i znanja, na primjer kroz radionice, (kratke) tečajeve, učenje u zajednici, aktivnosti jačanja kapaciteta, seminare, konferencije, volonterske programe, školske udruge i zadruge, projektni rad itd.

Neformalno učenje odvija se izvan obrazovnih ustanova i podrazumijeva učenje bez poučavanja, tj. situacije u kojima osoba nešto doživi (kad vidi nešto novo, čuje nešto, učini nešto) i na taj način se nenamjerno stvara neusvojeno

iskustvo. To je "neplanirano učenje" (iz perspektive učenika) koje "proistječe iz svakodnevnih aktivnosti povezanih s radom, obitelji ili slobodnim vremenom" (s.n. s.a.). Na primjer, znanje o nematerijalnoj kulturnoj baštini može se steći promatranjem, čitanjem, korištenjem medija, posjećivanjem sajмова itd. Kreativni proces međugeneracijske prijenose koji je u središtu zaštite nematerijalne kulturne baštine, i kroz koji se nematerijalna kulturna baština neprestano ponovno stvara – smatra se oblikom neformalnog obrazovanja (UNESCO s.a.2).

S obzirom na to da nematerijalna kulturna baština može biti dio obrazovanja na različitim razinama i u različitim oblicima te uključivati ljude različitih dobi i uloga u očuvanju nematerijalne kulturne baštine (nositelje kulture, stručnjake za baštinu, edukatore, mentore, studente, donositelje politika itd.), očuvanje nematerijalne kulturne baštine također je dio **cjeloživotnog obrazovanja, tj. cjeloživotnog učenja**.

7. Financiranje

Konvencija poziva države članice da "usvoje odgovarajuće pravne, tehničke, administrativne i financijske mjere" s ciljem uspostavljanja ili jačanja institucija za upravljanje nematerijalnom kulturnom baštinom i prijenos takve baštine, zatim osiguravanja pristupa nematerijalnoj kulturnoj baštini te uspostavljanja institucija za nematerijalnu kulturnu baštinu i olakšavanja pristupa njima (UNESCO 2003).

Na **državnoj razini** mogu postojati razni programi Ministarstva kulture (javni pozivi za programe u kulturi, programi koji podržavaju kulturni i umjetnički amaterizam, nove medije i izdavačke kuće), razni programi ministarstava turizma, gospodarstva i poljoprivrede, kao i drugih institucija poput Gospodarske komore.

Na **regionalnoj, gradskoj i lokalnoj razini** također mogu postojati razni programi i projekti koje stručnjaci iz različitih institucija mogu poticati i podržavati svojim savjetima. Stvaranjem pozitivnog okruženja i većeg interesa te uz podršku lokalnih i državnih institucija stvaraju se uvjeti za provedbu raznih projekata (Hrovatin 2012: 132).

Zaključak

Ideja stvaranja Konvencije iz 2003. godine bila je očuvati tradicije za buduće generacije (UNESCO 2003). Sama dokumentacija ne može jamčiti prijenos znanja. Kod tradicija je prijenos znanja izravno od osobe do osobe važniji (Hrovatin 2012: 132). Onaj tko uči stječe znanje promatranjem i oponašanjem. Etnolozi i drugi stručnjaci mogu sudjelovati u osmišljavanju projekata u kojima bi se tradicionalno znanje moglo primijeniti u suvremenom životu, pomagati u pripremi programa za prijave na lokalne i državne natječaje i potpore, uspostavljanju međunarodne suradnje i slično.

Kako bi se postigli dugoročniji i bolji rezultati, važno je uključiti veći broj ljudi i skupina u određenoj zajednici te uzeti u obzir i druge stavke baštine (nekretninsku, pokretnu i prirodnu baštinu) (ICOMOS 2024).

Upis i zaštita nematerijalne kulturne baštine značajno priznaju pojedincima, skupinama i zajednicama njihov trud u neprekidnom prenošenju nematerijalnih vještina i znanja. To može biti temelj za stvaranje dobro osmišljenih proizvoda za plasman na tržište i novu upotrebu nematerijalne baštine. Uz osjećaj pripadnosti i identiteta, nematerijalna baština može poboljšati kvalitetu života, potaknuti kreativnost i biti temelj drugačijeg svjetonazora (Hrovatin 2012: 134). Može potaknuti razne aktivnosti koje mogu obuhvatiti baštinu u projekte održivog razvoja i doprinijeti kulturnoj raznolikosti.

Reference

Vijeće Europe. 2005. Okvirna konvencija Vijeća Europe o vrijednosti kulturne baštine za društvo (poznata kao Konvencija iz Fara). Poveznica: <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention>

Hrovatin, Mirela. 2012. Procesi očuvanja i popisivanja nematerijalne kulturne baštine u Hrvatskoj. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 36: 125-136. Poveznica: <https://hrcak.srce.hr/129558>

ICOMOS. 2024. *Međunarodno poglavlje i smjernice o lokalitetima nematerijalne kulturne baštine*. Poveznica:

[https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Secretariat/2024/AGA_2024/Documents de travail/6-1-1 Report ICH Charter Guidelines.pdf](https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Secretariat/2024/AGA_2024/Documents%20de%20travail/6-1-1%20Report%20ICH%20Charter%20Guidelines.pdf)

Kelemen, Petra i Sanja Lončar. 2019. "Nematerijalna kulturna baština i strukovno obrazovanje i osposobljavanje – prilike i mogućnosti". U: *Nematerijalna kulturna baština – mjere zaštite i očuvanja (nastavni materijali za kolegij Nematerijalna kulturna baština)*. 15. *Usporedbe između slovenske i hrvatske etnologije*, ur. Ana Svetel i Tihana Petrović Leš. Ljubljana – Zagreb: Slovensko etnološko društvo – Hrvatsko etnološko društvo, 123–147.

Lončar, Sanja. 2018. *Nematerijalna kulturna baština – mjere zaštite i očuvanja (nastavni materijali za kolegij Nematerijalna kulturna baština na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu)* / *Nematerijalna kulturna baština – mjere zaštite (nastavni materijali za kolegij Nematerijalna kulturna baština na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu)*.

UNESCO. 2003. Konvencija o očuvanju nematerijalne kulturne baštine. Poveznica: <https://ich.unesco.org/en/convention>

UNESCO. 2016. *Provedba UNESCO-ve Konvencije o očuvanju nematerijalne kulturne baštine u Hrvatskoj, Zagreb, 20. – 24. rujna 2016.* (Tekst sudionika).

UNESCO. 2017. Integracija nematerijalne kulturne baštine u obrazovanje. (Izvešće)

UNESCO. b.d.1. Identificiranje i inventarizacija nematerijalne kulturne baštine. Poveznica: <https://ich.unesco.org/doc/src/01856-EN.pdf> (pristupljeno 6.1.2025.)

UNESCO. b.d.2. O živom naslijeđu i obrazovanju. Poveznica: <https://ich.unesco.org/en/about-01159> (pristupljeno 6.1.2025.)

Internetske stranice

UNESCO – Nematerijalna kulturna baština: <https://ich.unesco.org/en/home> (pristupljeno 6.1.2025.)

UNESCO – Nematerijalna kulturna baština, Hrvatska,

<https://ich.unesco.org/en/state/croatia-HR?info=elements-on-the-lists>

(pristupljeno 6.1.2025.)

UNESCO – Registar nematerijalne kulturne baštine dobrih praksi očuvanja

<https://ich.unesco.org/en/register> (pristupljeno 6.1.2025.)

Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske,

<https://registar.kulturnadobra.hr/#/> (pristupljeno 6.1.2025.)

n.p. n.d. Tjedan cjeloživotnog učenja - Pojmovnik: [https://www.cjelozivotno-](https://www.cjelozivotno-ucenje.hr/pojmovnik/)

[ucenje.hr/pojmovnik/](https://www.cjelozivotno-ucenje.hr/pojmovnik/) (pristupljeno 6.1.2025.)

Sustainable Tourism Practices regarding ICH and Community Involvement

Chapter 6

Sónia Avelar

Škola poslovanja i ekonomije – CEEAplA – Sveučilište Azori

Susana Goulart Costa

Odsjek za društvene i humanističke znanosti – Odsjek za povijest - CHAM

Flávio Tiago

Škola poslovne i ekonomske nauke – CEEAplA – Sveučilište Azori

1. Uvod

Održivi turizam (ST) igra ključnu ulogu u očuvanju nematerijalne kulturne baštine (ICH) usklađujući ekonomske, sociokulturne i ekološke vrijednosti. Prema UNESCO-u, NKD obuhvaća tradicije, znanja, vještine i izraze koje zajednice smatraju dragim dijelom svog kulturnog identiteta. Te prakse, koje se prenose s generacije na generaciju, ključne su za održavanje kulturne raznolikosti i otpornosti. ODR nudi način za uključivanje u NKD na poštovan način, stvarajući socioekonomske koristi za lokalne zajednice, istovremeno prepoznajući NKD kao živahan aspekt živih kultura, a ne samo kao turistički proizvod. Osnovno načelo održivog turizma je poštovanje kulturne identiteta, što znači zaštitu lokalnih tradicija i sprječavanje njihove komercijalizacije ili eksploatacije. On potiče istinske interakcije između posjetitelja i zajednica, potičući uzajamno poštovanje i čuvajući autentičnost kulturnih praksi. To sudjelovanje zajednice je ključno jer osnažuje lokalno stanovništvo da osmišljava i nadzire turističke projekte koji štite njihovu baštinu, a

istovremeno im donose gospodarske koristi. Tako, usklađivanjem turizma s kulturnim vrijednostima, zajednice mogu poboljšati svoju društvenu dobrobit i održati svoje tradicije živima. ST također osigurava da se gospodarske koristi od aktivnosti povezanih s nematerijalnom kulturom ravnomjerno dijele, podržavajući načine života i potičući očuvanje baštine. Ovaj pristup pomaže u održavanju nematerijalne kulture za buduće generacije kroz dokumentiranje, promicanje i revitalizaciju kulturnih praksi. Edukacija posjetitelja o nematerijalnoj kulturi produbljuje njihovo cijenjenje, obogaćuje njihova iskustva i pomaže u zaštiti ovih dragocjenih tradicija.

2. Konceptualne osnove

2.1 ST i NKD

UNESCO je 2003. godine uspostavio Konvenciju o očuvanju nematerijalne kulturne baštine (NKB). Kao što je prethodno spomenuto, NKB obuhvaća prakse, znanja, vještine i izraze koje zajednice, skupine i pojedinci cijene kao dio svog kulturnog identiteta. Opipljivo kulturno naslijeđe može se dotaknuti i vidjeti, ali nematerijalna kulturna baština odnosi se na nepovezane aspekte – one bogate tradicije i izraze koji se prenose s generacije na generaciju. (vidi Tablicu 1).

Tablica 1. Izražaji nematerijalne kulturne baštine

Izražavanje nematerijalne kulturne baštine	Opis	Potencijal	Slabe točke
Usmene tradicije	Pričanje priča, poslovice, pjesme i napjevci.	Očuvati memoriju i identitet zajednice; promicati međugeneracijsko učenje.	Podložni gubitku ako se ne prakticiraju ili ne dokumentiraju aktivno; ovise o pamćenju i

			usmenom prenošenju.
Rituali i ceremonije	Vjerske ceremonije, svečani događaji i društvene prakse.	Jačanje društvene kohezije; poticanje duhovnog i zajedničkog identiteta.	Rizik od komercijalizacije ili pogrešnog predstavljanja kroz turizam može se smanjiti s društvenim promjenama.
Tradicionalno obrtništvo	Keramika, tkanje, rezbarija u drvu, obrada metala.	Prikažite kreativnost i inovativnost; podržite životne izvore kroz obrtništvo.	Može opadati zbog industrijalizacije i nedostatka interesa mlađih generacija.
Tradicionalno ekološko znanje	Znanje o prirodnom svijetu, uključujući poljoprivredne tehnike, ljekovite prakse i strategije održivosti.	Promovirati ekološku održivost; prilagođavati se izazovima okoliša.	Gubitak relevantnosti u suvremenim kontekstima; rizik od izumiranja zbog urbanizacije i nedostatka dokumentacije.
Izvedbene umjetnosti	Ples, glazba i kazalište.	Emocionalno uključiti publiku; očuvati kulturne narative i tradicije.	Podložan razrjeđivanju ili pogrešnom tumačenju,

			zahtijeva resurse i platforme za održivu praksu.
Lokalni običaji i društvene prakse	Žetveni festivali, proslave zajednice i druge tradicije oblikuju međuljudske interakcije.	Jačanje veza u zajednici; poticanje osjećaja pripadnosti i kontinuiteta.	Može se istrošiti uslijed modernizacije i promjena životnog stila, uz rizik da postane simbolički element za turizam.

UNESCO naglašava da, kada je riječ o očuvanju nematerijalne kulturne baštine, zajednice trebaju biti u prvom planu procesa donošenja odluka (UNESCO, 2003.). Ovaj pristup pomaže osigurati da turizam poštuje i promiče baštinu bez iskrivljavanja ili komercijalizacije iste. Također je ključno predstaviti kulturne prakse na način koji istinski poštuje njihovu suštinu i cjelovitost. Kada se zajednice uključe u turizam, cilj je zaštititi izvorna značenja i funkcije praksi nematerijalne kulturne baštine. U tom svjetlu, turizam zapravo može biti moćan alat za podizanje svijesti o NKD-u, pomažući ljudima da razviju dublje razumijevanje i cijenjenje kulturne raznolikosti. Zato je održivi turizam ključni fokus u smjernicama UNESCO-a, koje ističu da bi turizam trebao podržavati dugoročnu održivost kulturnog nasljeđa. To znači pažljivo upravljanje turističkim tokovima kako bi se spriječilo da masovni turizam nadvlada ili promijeni kulturne prakse.

2.2 Uključenost zajednice u turizam

Ideja uključivanja zajednica u planiranje i upravljanje turizmom temelji se na nekoliko teorijskih okvira koji rasvjetljavaju njezinu dinamiku i učinke na održivi razvoj turizma. Te teorije postavljaju temelje za razumijevanje načina

na koje se može potaknuti i održati sudjelovanje zajednica na načine koji vode do pravednih i učinkovitih turističkih praksi.

Slika 3. Okosnica sudjelovanja zajednice u planiranju i upravljanju turizmom

Teorija osnaživanja ističe koliko je ključno da zajednice preuzmu kontrolu nad vlastitim razvojem. Gledano iz perspektive turizma, to znači uključivanje stanovnika u donošenje odluka i osiguravanje da se njihovi glasovi čuju u oblikovanju turističkih aktivnosti koje utječu na njihove živote i egzistenciju (Joo i dr., 2020.). Teorija priznaje da lokalne zajednice posjeduju vrijedno

znanje i uvide o svojoj okolini i kulturi, što je ključno za održivu planiranje turizma. Kada su zajednice osnažene, dobivaju priliku da aktivno oblikuju razvoj turizma. Na taj način on istinski odražava njihove vrijednosti, prioritete i način života.

S druge strane, teorija društvene razmjene pruža drugačiji pogled sugerirajući da se ljudi upuštaju u interakcije na temelju svoje procjene troškova i koristi. U kontekstu turizma, to znači da će se stanovnici vjerojatnije uključiti u turističke inicijative ako vjeruju da koristi, poput ekonomskih dobitaka, poboljšane infrastrukture i kulturne revitalizacije, nadmašuju sve potencijalne nedostatke, kao što su šteta za okoliš ili komercijalizacija kulture (Chang, 2021). Stoga je osiguravanje pravedne raspodjele koristi od turizma i rješavanje zabrinutosti zajednice ključno za poticanje sudjelovanja unutar ovog okvira.

Teorija dionika proširuje naše razumijevanje naglašavajući potrebu da se uzmu u obzir interesi svih na koje utječe razvoj turizma (Theodoulidis i dr., 2017). To obuhvaća lokalne zajednice, turiste, poduzeća, vladina tijela i nevladine organizacije (NVO). Teorija naglašava važnost uravnoteženja često sukobljenih prioriteta tih različitih dionika kako bi se postigli ishodi koji su istovremeno održivi i uključivi. Za učinkovito planiranje turizma unutar ovog okvira ključno je prepoznati koliko su ti dionici međusobno povezani i raditi na suradničkim rješenjima koja poštuju prava i interese svih uključenih.

Teorija kolaborativne uprave usredotočuje se na vrijednost partnerstva i zajedničkih napora među različitim sudionicima u planiranju i upravljanju turizmom. Ovaj pogled priznaje da nijedna pojedinačna organizacija nema sve resurse, znanje ili stručnost potrebnu za uspješan razvoj turizma. Umjesto toga, ona promiče zajedničko donošenje odluka, zajedničko rješavanje problema i međusobno učenje među dionicima (Valderrama & Polanco, 2024). Kroz iskorištavanje snaga i stajališta različitih aktera, kolaborativno upravljanje potiče uključivost i inovacije, što ga čini snažnim okvirom za teoriju dionika.

Teorija društvenog kapitala ističe kako društvene mreže, povjerenje i uzajamnost igraju ključnu ulogu u razvoju zajednice. Kada zajednice imaju snažan društveni kapital, u mnogo su boljoj poziciji da se ujedine za

kolektivno djelovanje i aktivno se uključe u planiranje i upravljanje turizmom (Zhao i dr., 2011). Zato je toliko važno graditi i jačati društveni kapital kroz inicijative koje potiču povjerenje, jačaju koheziju zajednice i njeguju zajedničke ciljeve – ti su elementi ključni za uspjeh projekata turizma temeljenog na zajednici.

Osnaživanje, društvena razmjena, uključivanje dionika, suradnička uprava i okviri društvenog kapitala svaki donose nešto jedinstveno kada je riječ o razumijevanju načina na koji se zajednice mogu istinski uključiti u razvoj turizma. Vrijedi napomenuti da te teorije nisu izolirane; mogu djelovati zajedno kako bi stvorile sveobuhvatniji pristup sudjelovanju zajednice. Oslanjajući se na ta saznanja, planeri i menadžeri turizma mogu osmisliti strategije koje podržavaju održivi razvoj, a istovremeno poštuju i odražavaju težnje lokalnih zajednica.

3. Prednosti održivog turizma za nematerijalnu kulturnu baštinu

Jedna od istaknutih prednosti održivog turizma (OT) jest njegova sposobnost pružanja financijske potpore usmjerene na zaštitu i dijeljenje nematerijalne kulturne baštine (NKB). Izradom gospodarskog modela koji prikuplja sredstva iz turizma, a istovremeno održava autentičnost kulturnih izraza, zajednice mogu osigurati resurse potrebne za očuvanje svoje baštine bez pretjerane ovisnosti o vanjskim bespovratnim sredstvima ili državnoj pomoći. Uzmimo za primjer kako turizam može poslužiti kao pozornica za lokalne obrtnike, izvođače i kulturne djelatnike da pokažu svoje talente. Upravo zato UNESCO (2003.) ističe da zajednice uključene u turizam mogu reinvestirati svoju zaradu u ključna područja poput infrastrukture, obrazovnih inicijativa i osposobljavanja lokalnih talenata, čime se osigurava da se kulturna baština ne samo očuva, već i prenese na buduće generacije. Prihod ostvaren od radionica, izložbi i prodaje tradicionalne rukotvorine može se koristiti za osposobljavanje mlađih generacija, čime se osigurava nastavak ovog vrijednog znanja. U Butanu (Khadi, 2019) sredstva od kulturnog turizma usmjeravaju se na podršku kontinuiranoj praksi tradicionalnih umjetnosti i obrtništva, čime se osigurava da te tradicije ostanu žive i razvijaju se.

Prakse održive turizma mogu osnažiti lokalne zajednice dajući im priliku da predstave i tumače vlastitu baštinu, osiguravajući da se kulturne prakse predstavljaju na autentičan način. Kada su lokalni akteri uključeni u osmišljavanje i upravljanje turizmom, to pomaže u prenošenju nematerijalne kulturne baštine (NKB) na način koji ostaje vjeran njezinom izvornom značenju i važnosti. Osim toga, strategije održivog turizma potiču suradnju između dionika u turizmu i lokalnih zajednica. Udruživanjem snaga ove skupine mogu stvoriti sustave koji osiguravaju da se koristi od turizma usmjere na zaštitu nematerijalne kulturne baštine. Uzmimo za primjer Keniju, gdje su se zajednice Maasai udružile s ekoturističkim operaterima kako bi razvile kulturne doživljaje koji izravno podržavaju lokalne prakse baštine. Sredstva ostvarena od tih turističkih inicijativa pomažu u obuci novih obrtnika i izvođača, osiguravajući da se znanje i vještine prenose s generacije na generaciju. Sličan pristup može se vidjeti u Mirandeli u Portugalu, gdje je sudjelovanje zajednice u očuvanju lokalnog jezika dovelo do jedinstvenih turističkih doživljaja.

ima potencijal stvoriti značajne prilike za zapošljavanje za lokalne obrtnike, vodiče i izvođače, omogućujući im da zarađuju za život dok slave svoju kulturnu baštinu. Pružanjem autentičnih iskustava – poput sudjelovanja u tradicionalnim obredima ili učenja zanata od vještih majstora – turizam potiče mlađe generacije da prihvate te prakse, osiguravajući njihov opstanak u godinama koje dolaze. Ovaj obrazovni aspekt turizma potiče istinsko cijenjenje kulturne raznolikosti i produbljuje razumijevanje posjetitelja o tome zašto je očuvanje kulturne baštine toliko važno.

Štoviše, ST može olakšati međukulturalni dijalog, stvarajući prostore za dijeljenje kulturnog znanja i poticanje poštovanja prema našim razlikama. Ključno je istaknuti da održivi turizam zauzima holistički pristup očuvanju, ispreplićući zaštitu kulturnog naslijeđa s očuvanjem našeg prirodnog okoliša. Mnoge nematerijalne kulturne prakse (ICH) usko su povezane s prirodnim krajolikom, uključujući tradicionalne poljoprivredne tehnike, metode prirodnog bojenja i ekološku mudrost koja podržava održivo korištenje zemljišta. Poput Novog Zelanda, maorska zajednica utkala je kulturni turizam u svoje inicijative za očuvanje okoliša, shvaćajući da je očuvanje njihovog

tradicionalnog znanja o zemlji ključno ne samo za kulturnu identitetu, već i za ekološku održivost (Barcham, 2020). Slično tome, na Azorima je baština lova na kitove pretvorena u turizam promatranja kitova, gdje se lokalna kultura vezana uz kitove odražava u suvenirima, pripovijedanju priča i muzejskim izložbama.

4. Izazovi i rizici

4.1 Prekomjerni turizam i komercijalizacija

Prekomjerni turizam i komercijalizacija predstavljaju stvarne prepreke u naporima za zaštitu nematerijalne kulturne baštine. To može djelovati ironično, budući da ti izazovi često dolaze od turista koji žele uroniti u autentična kulturna iskustva. Kada je neko mjesto preplavljeno posjetiteljima, lokalne zajednice mogu osjetiti pritisak da prilagode ili čak komercijaliziraju svoje tradicionalne prakse, rituale i običaje samo kako bi zadovoljile očekivanja turista ili zaradile nešto novca. To može rezultirati "insceniranjem" kulturnih izvedbi, gdje se svete ceremonije skraćuju, pojednostavljaju ili izvlače iz konteksta, polako umanjujući njihovo izvorno značenje i važnost. Komercijalizacija – pretvaranje kulturnih praksi u prodajne proizvode – donosi značajne rizike za autentičnost i integritet nematerijalne kulturne baštine. Kada se kulturni izrazi tretiraju kao roba, njihova prava značenja i konteksti lako se mogu iskriviti ili izgubiti. To često dovodi do procesa pojednostavljenja, standardizacije i prilagodbe tradicija kako bi odgovarale tržišnim zahtjevima, što rezultira plitkim prikazima bogatih i složenih kulturnih praksi.

Pritisak da se tradicionalne rukotvorine, glazba ili kuhinja komercijaliziraju u velikim količinama može doista ugroziti kvalitetu i autentičnost. Umjesto da se drže starih metoda i materijala, komercijalni interesi često potiču promjene ili čak iskrivljavanja kulturnih tradicija samo kako bi povećali profit. To može dovesti do nastupa koji djeluju inscenirano, rituala koji su pretjerano očišćeni ili pojave "pseudo-tradicija" kojima nedostaje stvarna kulturna dubina (Young & Markham, 2020). Mladi u tim zajednicama, gledajući na

svoju baštinu uglavnom kroz ekonomsku prizmu, mogli bi izgubiti interes za očuvanje i prakticiranje svojih tradicija u njihovom izvornom obliku.

To stvara nezgodnu situaciju: iako turizam može donijeti gospodarske koristi i podići globalnu svijest o kulturnim tradicijama, također nosi rizik da nematerijalnu baštinu pretvori u puku zabavu, ugrožavajući njezinu autentičnost i dugoročni opstanak. Štoviše, ono što turisti očekuju igra veliku ulogu, jer mnogi traže iskustva koja su lako dostupna i zabavna. Kako bi udovoljile tim zahtjevima, zajednice bi mogle na kraju mijenjati ili standardizirati svoje tradicije, pri čemu u procesu gube bogata kulturna značenja u korist ponuda koje se lakše prodaju. Nedostatak kontrole zajednice nad načinom na koji se njezina kultura predstavlja samo pogoršava situaciju. Kada stranci preuzmu uzde odlučivanja, povećavaju se izgledi za pogrešno tumačenje i iskorištavanje. Sveti rituali mogu postati komodificirani, a značajne tradicije mogu biti trivijalizirane, sve zato što je profit stavljen ispred očuvanja kulture (Mihalic, 2020). Ova komodifikacija također može dovesti do prisvajanja kulture, pri čemu vanjske osobe preuzimaju elemente neke kulture bez pravog razumijevanja ili poštovanja. To ne samo da iskrivljuje te kulturne prakse, već može i uvrijediti te potkopati sam identitet te kulture.

Gubitak autentičnosti koji proizlazi iz komodifikacije ima duboke posljedice za zajednice. Jedan od glavnih učinaka je gubitak kulturnog identiteta, jer prakse koje postanu komodificirane često ne prenose kulturne vrijednosti koje povezuju zajednice. Autentičnost je duboko povezana s kulturnom vrijednošću; kada se kulturne prakse pretvore u robu, njihova važnost može opadati i za mještane i za turiste, što može ometati napore za očuvanje i proslavu baštine (Ricky, 2022). Osim toga, komodifikacija može produbiti društvene i ekonomske jaze. Dok vanjske strane mogu profitirati, lokalne zajednice često imaju malo koristi i snose kulturne i društvene terete, što može pogoršati postojeće nejednakosti i stvoriti unutarnje sukobe (Mihalic, 2020). Kako bi se riješili izazovi koje komodifikacija postavlja, ključno je posvetiti se održivim turističkim praksama koje naglašavaju očuvanje kulture i osnažuju zajednice. Pozitivan utjecaj može se postići podržavanjem projekata turizma temeljenog na zajednici, promicanjem etičkog marketinga

kulturne baštine i poticanjem poštovanih interakcija između turista i lokalnog stanovništva. Te su strategije ključne za očuvanje autentičnosti i integriteta nematerijalne kulturne baštine, istovremeno osiguravajući da turizam pozitivno utječe na dobrobit lokalnih zajednica.

4.2 Nedostatak participacije zajednice

Lokalne zajednice često se susreću s značajnim poteškoćama kada je riječ o mogućnosti da utječu na procese donošenja odluka o turizmu. Ti prepreke mogu ih lišiti sposobnosti da kontroliraju način na koji se njihova kulturna baština predstavlja, čuva i iskorištava. U mnogim slučajevima, moć donošenja odluka o razvoju turizma u rukama je vanjskih aktera, poput vladinih dužnosnika, multinacionalnih korporacija ili velikih turističkih operatera. To stvara neravnotežu u kojoj se lokalne zajednice, posebice marginalizirane skupine, nalaze s malim utjecajem na to kako turizam utječe na njihove kulturne prakse i okoliš. Kada se te zajednice isključe iz razgovora, riskiraju gubitak kontrole nad vlastitom baštinom. Još jedan izazov je što mnogim lokalnim zajednicama često nedostaju financijska sredstva i tehnička znanja za učinkovito sudjelovanje u planiranju i upravljanju turizmom. Manje zajednice mogu se mučiti s razvojem i upravljanjem turističkim inicijativama koje istovremeno štite njihovu baštinu i omogućuju im da imaju koristi od turizma. Osim toga, u lokalnim zajednicama često postoji jaz u obrazovanju ili svijesti o potencijalnim učincima turizma na njihovu kulturnu baštinu. Bez čvrstog razumijevanja načina na koji turizam može poslužiti kao alat za održivi razvoj, te zajednice mogu propustiti priliku da se zauzmu za svoja prava ili osiguraju da njihove potrebe budu odražene u turističkim politikama. Kako raste turistička infrastruktura, stanovnici se mogu naći prisiljeni na preseljenje kako bi se prilagodili tim promjenama. Uzmimo za primjer Veneciju; nagli porast turizma doveo je do toga da su mnogi stanovnici bili prisiljeni odseliti jer si više nisu mogli priuštiti život u gradu, zahvaljujući rastućim troškovima života uzrokovanim priljevom turista (UNESCO, 2017). Dok se zajednice prilagođavaju pritiscima turizma, mogu doživjeti kulturni raskorak koji može razrijediti suštinu njihovih kulturnih

praksi, što rezultira gubitkom autentičnosti i jazom između baštine zajednice i njezinih modernih izraza.

4.3 Ekološke zabrinutosti

Nekontrolirani turizam na lokalitetima kulturne baštine uzrokuje ozbiljnu lančanu reakciju koja ugrožava i okoliš i same kulturne dragulje koje zajednice pokušavaju zaštititi. Naglo povećanje broja turista koji hrle na ta mjesta zaista opterećuje lokalne resurse. To uzrokuje ozbiljne probleme poput nestašice vode, krčenja šuma i naglog porasta potrošnje energije. Ti učinci ne samo da narušavaju ravnotežu lokalnih ekosustava, već stvaraju i velike rizike za bioraznolikost. Rastući broj posjetitelja dovodi do erozije tla, oštećenja vegetacije i poremećaja u lokalnim ekosustavima, što može oslabiti strukturni integritet povijesnih zgrada i arheoloških nalazišta. Štoviše, onečišćenje vode uslijed lošeg gospodarenja otpadom i prekomjernog crpljenja podzemnih voda za turističke objekte ubrzava propadanje drevnih struktura, osobito na mjestima gdje je voda ključna za kulturni krajolik. Onečišćenje zraka iz obližnjeg urbanog razvoja i prometnih sustava ispušta štetne tvari koje mogu korodirati kamenje spomenika i arhitektonskih elemenata.

Osim toga, nekontrolirani razvoj turističke infrastrukture često ometa zaštitne zone namijenjene očuvanju tih lokaliteta. Zagađenje iz prometa, smještaja i turističkih aktivnosti zagađuje zrak, vodu i tlo, dok neadekvatno gospodarenje otpadom pogoršava ekološku štetu, stvarajući rizike i za izgled i za zdravlje. Neke od tih posljedica postale su očite tijekom zatvaranja zbog Covida, poput promjene boje vode u Veneciji. Klimatske promjene, potaknute tim neodrživim praksama, donose nove izazove poput ekstremnih vremenskih prilika, porasta razine mora i promjena u obrascima padalina, s kojima ta naslijeđena mjesta jednostavno nisu bila izgrađena da se nose. Fizička šteta također je problem koji proizlazi iz prenapučenosti, neprikladnog ponašanja turista i širenja infrastrukture. Izgradnja hotela, cesta i drugih objekata narušava prirodna staništa i mijenja povijesne krajolike, dok povećani promet pješaka i vozila doprinosi eroziji tla, gubitku vegetacije i propadanju arheoloških ostataka. Ti učinci ne samo da umanjuju

estetski i kulturni značaj baštinskih lokaliteta, već i ugrožavaju njihovo dugoročno očuvanje.

5. Preporuke i budući smjerovi

Programi osposobljavanja i izgradnja kapaciteta ključni su za osnaživanje zajednica. Ove prilagođene inicijative mogu lokalnom stanovništvu pružiti vrijedne vještine u kulturnom dokumentiranju, upravljanju baštinom i praksama održivog turizma. Ti se programi trebaju usredotočiti na područja poput pripovijedanja, upravljanja ekoturizmom i marketinga kulturnih proizvoda, istovremeno potičući poduzetništvo i financijsku pismenost. Također je ključno omogućiti prijenos znanja među generacijama, pomažući da se tradicionalne vještine razvijaju u današnjem svijetu. Obuka iz jezika i ugostiteljstva može pripremiti članove zajednice da se povežu s globalnim turistima, a da pritom ostanu vjerni svojim kulturnim korijenima.

Sudjelovne pristupe u planiranju turizma jednako su važni. Inkluzivne radionice trebale bi omogućiti članovima zajednice da izraze svoja mišljenja o oblikovanju turističkih strategija, osiguravajući da njihovi prioriteti i vrijednosti budu u središtu. Suradnja sa zainteresiranim stranama, poput vladinih agencija, nevladinih organizacija i privatnog sektora, može pomoći u stvaranju zajedničke vizije za razvoj turizma. Praćenje i procjena utjecaja turizma putem procjena koje vode članovi zajednice osigurava da se upravljanje prilagođava kulturnim, društvenim i gospodarskim potrebama. Osim toga, digitalni alati mogu poboljšati promociju nematerijalne kulturne baštine putem virtualnih tura, multimedijskog pripovijedanja i internetskih platformi. Financijski poticaji i sredstva za infrastrukturu i kulturne inicijative mogu ojačati te napore. Podizanje svijesti među turistima kroz edukativne kampanje potiče poštovanje i razumijevanje.

Kako bi se nematerijalna kulturna baština učinkovito spojila sa održivim turizmom, razvoj strateških politika trebao bi dati prioritet uključivanju zajednice, izgradnji kapaciteta i participativnim metodama. Provedbom tih strategija, održivi turizam može zaštititi nematerijalnu kulturnu baštinu, promičući očuvanje kulture uz poticanje pravednog razvoja.

Zaključak

Održiv turizam (OT) ima ključnu ulogu u zaštiti nematerijalne kulturne baštine (NKB) jer nudi dobro organiziran način za održavanje u životu tradicija, praksi i znanja koja oblikuju kulturni identitet. Poticanjem istinskih kulturnih razmjena, podržavanjem lokalnih gospodarstava i poticanjem razmjene znanja između generacija, OT pomaže osigurati da NKB ostane živahan i bitan dio života zajednice. Također naglašava potrebu za uključivim sudjelovanjem, dajući zajednicama moć da upravljaju turističkim projektima koji istinski odražavaju i poštuju njihove kulturne vrijednosti. Međutim, postoje značajni izazovi s kojima se treba suočiti, poput komercijalizacije kulture, štete za okoliš i gubitka autentičnosti, što zahtijeva hitnu i koordiniranu akciju. Donositelji politika, istraživači i praktičari moraju dati prioritet uključivanju nematerijalne kulturne baštine u turističke politike, stvoriti programe za jačanje kapaciteta za lokalne dionike i usvojiti participativne metode planiranja. Ti su koraci ključni za izgradnju održivog budućeg razvoja u kojem nematerijalna kulturna baština i odgovorni turizam mogu zajedno napredovati, pružajući trajne koristi i za očuvanje kulture i za socioekonomski rast.

Reference

- Chang, K. C. (2021). Utjecaj stavova o razvoju turizma na temelju teorije društvene razmjene i teorije društvenih mreža. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 26(2), 167-182. DOI: 10.1080/10941665.2018.1540438
- Joo, D., Woosnam, K. M., Strzelecka, M., & Boley, B. (2020). Znanje, osnaživanje i djelovanje: Testiranje teorije osnaživanja u kontekstu turizma. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(1), 69-85. DOI: 10.1080/09669582.2019.1675673
- Mihalic, T. (2020). Konceptualizacija preturizma: održiv pristup. *Annals of Tourism Research*, 84, 103025. DOI: 10.1016/j.annals.2020.103025
- Rickly, J. M. (2022). Pregled istraživanja autentičnosti u turizmu: Pokretanje kurirane zbirke časopisa *Annals of Tourism Research* o autentičnosti. *Annals of Tourism Research*, 92, 103349. DOI: 10.1016/j.annals.2021.103349

Theodoulidis, B., Diaz, D., Crotto, F., & Rancati, E. (2017). Istraživanje korporativne društvene odgovornosti i financijskih rezultata kroz teoriju dionika u turističkim industrijama. *Tourism Management*, 62, 173-188. DOI: 10.1016/j.tourman.2017.03.018

UNESCO (2003.). *Konvencija o očuvanju nematerijalne kulturne baštine*.

Valderrama, E. L., & Polanco, J. A. (2024). Razumijevanje načina na koji suradnička uprava posreduje između ruralnog turizma i održivog razvoja teritorija: sustavni pregled literature. *Tourism Recreation Research*, 49(4), 888-904. DOI: 10.1080/02508281.2022.2072653

Young, M., & Markham, F. (2020). Turizam, kapital i komodifikacija mjesta. *Progress in Human Geography*, 44(2), 276-296. DOI: 10.1177/030913251982667

Zhao, W., Ritchie, J. B., & Echtner, C. M. (2011). Društveni kapital i turističko poduzetništvo. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1570-1593. DOI: 10.1016/j.annals.2011.02.006

Marketing and methods of promoting ICH

Chapter 7

Androniki Kavoura, Sveučilište Zapadne Atike, Grčka

Eleni Martini, Sveučilište Zapadne Atike, Grčka

Sofia Asonitou, Sveučilište Zapadne Atike, Grčka

1. Uvod

Značaj nematerijalne kulturne baštine (NKB) povezan je s znanjem koje se prenosi s jedne generacije na drugu. Ovaj prijenos znanja ima ekonomsku i društvenu vrijednost unutar države, može se povezati s manjinama kao i s glavnim društvenim skupinama i jednako je ključan za razvijajuće kao i za razvijene države (Gross-Gołacka, Kavoura, Asonitou, & Martini, 2024).

Kulturno menadžment koristi koncepte iz marketinga koji se temelje na promociji proizvoda i usluga i odnose se na 4 P (proizvod, mjesto, promocija, cijena). Ovo poglavlje ispituje čimbenike povezane s upravljanjem nematerijalnom kulturnom baštinom (NKB), oslanjajući se na koncepte opisane u marketinškoj teoriji za 4 P koji se mogu primijeniti za pokretanje reklamne kampanje. Ti se osnovni koncepti zatim ispituju i povezuju s NKB.

2. Proizvod

Nepokretna kulturna baština, kako je predstavlja UNESCO, ne samo da se treba očuvati, već se treba prenositi i na buduće generacije te promicati u korist lokalne zajednice otvaranjem povezanih radnih mjesta za lokalno stanovništvo.

Diljem svijeta mnogi izrazi kulture nemaju opipljivu supstancu, iako su zabilježeni. Ovi nematerijalni oblici izražavanja mogu uključivati: glazbu,

festivale, gastronomiju, sport itd. Ti oblici kulture ne mogu se fizički pohraniti, kao u muzeju, već se mogu doživjeti "kroz medij koji ih izražava. Takva kulturna sredstva UN naziva "ljudskim blagom" (https://en.wikipedia.org/wiki/Intangible_cultural_heritage).

Godine 2001. odbor u Torinu (Italija) razvio je radnu definiciju "nematerijalne kulturne baštine". Nadovezujući se na stavove izražene tijekom Washingtonske konferencije i rezultate niza studija, UNESCO je izradio novu definiciju nematerijalne kulturne baštine, opisujući je kao vještine i znanja koja se prenose s ljudi na druge ljude, stvarajući proizvode i uključujući prostore koji su ključni za njihovu održivost. Na taj se način stvara osjećaj kontinuiteta među zajednicama koje nastoje očuvati kulturnu identitetu, ali i kulturnu raznolikost i kreativnost čovječanstva (Matsuura, 2001).

Osim toga, očekivalo se da će UNESCO pripremiti novi međunarodni postupak za očuvanje nematerijalne kulturne baštine. Očuvanje bi se trebalo temeljiti na specifičnim ciljevima: a) očuvanje ljudskih tvorevina koje mogu zauvijek nestati, b) njihovo priznavanje na globalnoj razini, c) jačanje identiteta, d) mogućnost društvene suradnje unutar i među skupinama, e) očuvanje povijesnog kontinuiteta, f) promicanje kreativne raznolikosti čovječanstva, g) olakšavanje pristupa plodovima te kreativnosti.

UNESCO je usvojio Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine iz 2003. godine, uzimajući u obzir nematerijalnu i materijalnu baštinu. Konvencija je identificirala značajke modernog života, kao što su globalizacija, društvena transformacija i netolerancija, koje su u opasnosti od nestanka jer zaštita nije osigurana (UNESCO, 2024a).

Razumijevanje nematerijalne kulturne baštine etničkih skupina pomaže u međukulturalnom dijalogu i potiče međusobno poštovanje prema različitim načinima razmišljanja. Međutim, u eri globalizacije, nužno je pronaći metode za očuvanje i prenošenje NKB-a na sljedeću generaciju, jer ona predstavlja ključni čimbenik kulturne raznolikosti (UNESCO, b.d.).

Naravski dokument o autentičnosti utjelovljuje duh Venecijanske povelje iz 1964., nadograđuje je i obogaćuje, odgovarajući na prošireni opseg

istraživanja i interesa za kulturnu baštinu u suvremenom svijetu, uključujući IPC (ICOMOS, 2012).

Narski dokument ukazuje na činjenicu da je za ljudski razvoj potrebno zaštititi kulturnu baštinu.

Posljednjih godina pojavile su se nove perspektive i prijetnje. Neophodno je ispitati kako nematerijalna kulturna baština (NKB) stupa u interakciju s tehnologijom (umjetna inteligencija, virtualna stvarnost), telekomunikacijama, hiperturizmom, klimatskim promjenama, kulturnom homogenizacijom, jezičnom interakcijom i fuzijom, urbanom ekspanzijom i održivim razvojem. Posebno je zaštita jezika jedan od najvažnijih elemenata za očuvanje nematerijalne kulturne baštine, prema Karlu Von Habsburgu (https://en.wikipedia.org/wiki/Intangible_cultural_heritage). U eri globalizacije i sukoba identiteta, jezik može postati meta napada kao simbolična kulturna vrijednost.

2. Mjesto

Upravljanje pitanjem nematerijalne kulturne baštine odnosi se na određeno lokalno područje i predlaže jedinstvenu prodajnu ponudu (USP), koja se može provesti na lokalnoj, nacionalnoj i globalnoj razini.

Koncept mjesta odnosi se na mjesto u raspodjeli aktivnosti za ICH.

3. Promocija

Za promociju ICH-a mora se odrediti ciljana skupina, tako da je promocija usmjerena na određene skupine (obitelji, parove, mlade ili na sve). Naglasak treba staviti na osobe sa posebnim potrebama (npr. prijenos događaja uživo). Također je potrebno odrediti vrijeme trajanja takve promocije, kao i uključene aktere i dionike. Također je potrebno odrediti vrstu marketinške kampanje, npr. informativnu kampanju ili kampanju podsjetnika.

Što se tiče načina na koji se promocija provodi, potreban je upitnik za utvrđivanje stavova ciljanih skupina, koji se distribuira putem Google

poveznice. Na temelju prikupljenih odgovora određivat će se format i formulacija kampanje (npr. humoristična, ozbiljna, realistična poruka), kao i vizualni pristup.

Vizualna komunikacija takvih kampanja predmet je istraživanja o lokalnoj nematerijalnoj kulturnoj baštini (NKB) i prikupljenih informacija te bi je trebali provoditi profesionalni dizajneri i grafički umjetnici u suradnji s lokalnim zajednicama i stručnjacima ili znanstvenicima iz dotičnog područja NKB-a. Rezultat takvog timskog rada istaknut će raznolikost nasuprot homogenosti koja je prevladavala tijekom 20. stoljeća.

"... zapadni modernizam dvadesetog stoljeća postavio je temelje za epistemološku hegemoniju Zapada u regionalnim kulturama, dominirajući modernističkim modelima znanja, života i postojanja, u skladu s globaliziranim oblicima funkcioniranja, proizvodnje te intelektualnih i estetskih vrijednosti" (Decolonising Design Group, 2019).

Jedan primjer, između ostalih, koji se pokazao dobrom dizajnerskom praksom, jest sustav brendiranja i komunikacije jednog grada, koji je osmišljen uzimajući u obzir lokalnu baštinu i ljudske vrijednosti, pretvoren u modernu, reprezentativnu vizualnu identitet: (D&AD Awards Winners, 2024).

Ovisno o odabiru metode promocije, koristit će se odgovarajući mediji, tradicionalni i/ili društveni, na temelju statistike koja pokazuje koje medije preferira ciljano skupina. Primjer upravljanja NIM-om je oglasni članak (advertorial), u kojem se promovira područje i njegov NIM. Također se predlaže korištenje inovativnih tehnologija sučelja koje povezuju virtualni i fizički svijet, kao što su aplikacije proširene, virtualne i mješovite stvarnosti, kako bi se poboljšalo korisničko iskustvo putem mobilnih telefona i internetskih izložbi (Briciu, Briciu & Kavoura, 2020).

Različiti alati također se mogu koristiti za poticanje aktivnog sudjelovanja mladih putem digitalnih platformi, kao što su:

-serija Lego igara, internetske platforme za igre (H4GG, 2025; WKC Chronicles, 2025).

Primjena modernih tehnologija u promociji nematerijalne kulturne baštine

može stvoriti odgovarajuće okruženje za sudjelovanje novih generacija (studenta i srednjoškolaca). Mladi, upoznati s tehnološkim razvojem, pronalaze prostor za izražavanje, a istovremeno dolaze u kontakt s tradicijom, uče o svojoj prošlosti i njeguju empatiju.

Umjetna inteligencija još je jedan primjer korištenja digitalnih tehnologija koje mogu ponuditi brojne načine za promicanje i predstavljanje lokalnih tradicija, umjetnosti, glazbe ili drugih vrsta kulture.

UNESCO preporučuje državama članicama da, gdje je to prikladno, integriraju sustave umjetne inteligencije za "očuvanje, obogaćivanje, razumijevanje, promicanje, upravljanje i dostupnost materijalne, dokumentirane i nematerijalne kulturne baštine, uključujući jezike ugrožene nestankom, kao i autohtone jezike i znanja" (Pinto, 2024.).

Vladine ili zajedničke aktivnosti mogu uključivati ažurirane obrazovne programe vezane uz primjenu AI sustava u tim područjima u svojim promotivnim programima, osiguravajući participativni pristup usmjeren na institucije, škole i širu javnost. AI sustavi nude mogućnosti i izazove u vezi s nematerijalnom kulturom kada je riječ o ciljanju specifičnih kategorija korisnika. Na primjer, kada se obraćaju zajednicama, AI može pomoći nudeći inovativne programe koji će njihovu baštinu prenijeti široj publici. Istovremeno, zajednice bi trebale biti svjesne rizika zlouporabe jer mogu prilagoditi "miopski" interes zajednice ili objašnjenja nematerijalne kulturne baštine iz jedne perspektive, bez mogućnosti da čuju mnoštvo mišljenja koja mogu postojati o nekoj temi. Za opće korisnike, AI može učiniti nematerijalnu kulturnu baštinu pristupačnijom i zanimljivijom, ali postoji rizik od obmanjivanja dezinformacijama. Sveukupno, obrazovanje putem VŠ može neimaterijalnu kulturnu baštinu učiniti poznatom široj publici, no uvijek postoji potencijal za neetičku upotrebu podataka (UNESCO, 2024b).

4. Cijena (trošak)

Drugi koncept, u promociji NKT-a, odnosi se na troškove njegove promocije. Na primjer, kupnja vremena i prostora u tradicionalnim i društvenim

medijima presudna je za odabir medija koji će se koristiti za promociju nematerijalne kulturne baštine. Na primjer, trošak tiska 100 plakata za događaj vezan uz promociju nematerijalne kulturne baštine. Selo sa 500 stanovnika trebalo bi deset plakata veličine 50x70 cm, dok bi se za grad koristile vanjske reklame na autobusnim stajalištima.

Osim poznavanja 4 P, 5. P je također povezan s marketingom i odnosi se na faktor "ljudi". Pružene informacije su ključne i mogu utjecati na cjelokupni rezultat.

Moramo uzeti u obzir da, iako postoji mnogo lokacija, rituala i događaja povezanih s NIM, informacije mogu biti asimetrične. To znači da može postojati nepovezanost između tvorca poruke i potrošača. Dodana vrijednost promotivnog napora možda neće biti ostvarena ako ne postoje jasno definirane informacije o NIM.

Nadalje, sudionici uključeni u promociju nematerijalne kulturne baštine moraju odabrati odgovarajuću tehnologiju za svaku lokaciju, muzej i zbirku, rituale i vjerovanja, događaje i kulturne prakse. Ne promoviraju se svi slučajevi na isti način. Na primjer, muzej na otvorenom zahtijeva drugačiji pristup od malog muzeja. Drugi primjer može biti upotreba audio-vodiča na mjestu koje nije u skladu s baštinom tog područja.

Važno je usredotočiti se na marketing imajući na umu vrijednosti nematerijalne kulturne baštine. Predlaže se planirati prikupljanje financijskih sredstava za promociju nematerijalne kulturne baštine putem sponzorstava. Sponzori mogu sudjelovati postavljanjem svojih prepoznatljivih logotipa u promotivnim aktivnostima. Također se može koristiti i promocija prodaje, poput kartica za vjernost (pretplata na vjernost), npr. posjetitelji područja mogu skupljati bodove i doprinositi održivosti i zaštiti okoliša, ili stvaranje aplikacija gdje sudionici APC događaja mogu na ekološki prihvatljiv način reciklirati svoje prazne boce. Iskustveni marketing također se može primijeniti u promociji ICH-a (npr. gastronomski događaji povezani s ICH-om). Slične se aktivnosti mogu najaviti putem priopćenja za medije, a može se izraditi i poslovna analiza (snage, slabosti, prilike, prijetnje – SWOT) kojom se procjenjuju snage i slabosti promocije.

5. Etičko postupanje u promotivnim aktivnostima

Šira promocija ICH-a uključuje etičko postupanje prema kulturnim objektima svih naroda i skupina. Posebno kod AI tehnologija, moramo razmotriti kako će one biti uključive i punopravne prema kulturama i sustavima znanja autohtonih naroda. Iz tog razloga UNESCO je objavio Izvješće o autohtonim narodima 2023. (Pinto, 2024.).

Ističe rizike s kojima se suočavaju etničke zajednice s razvojem umjetne inteligencije, uključujući zlouporabu podataka, kulturne pristranosti i moguću isključenost iz digitalnog razvoja.

Ključne teme izvješća su suverenitet nad podacima, razvoj uključive umjetne inteligencije, kulturne pristranosti i digitalni jaz. Što se tiče suvereniteta nad podacima, izvješće savjetuje da autohtone zajednice trebaju "zadržati kontrolu nad svojim podacima kako bi spriječile eksploataciju i osigurale da njihovo kulturno znanje ne bude prisvojeno" (Pinto, 2024). Lokalne zajednice također bi trebale biti aktivno uključene u razvoj sustava umjetne inteligencije kako bi se osiguralo da se njihove kulturne vrijednosti poštuju i uključuju. Svi sudionici u tehnološkim proizvodima koji promiču nematerijalnu kulturnu baštinu trebali bi razmotriti kako izbjeći jačanje stereotipa ili zavaravajuće prikazivanje lokalnih kultura. Na kraju, vladine agencije i druge vlasti trebale bi uzeti u obzir da autohtone zajednice često imaju ograničen pristup digitalnim tehnologijama i znanje o njima. Taj jaz u znanju i pristupu treba adekvatno riješiti kako bi se osiguralo da mogu imati koristi od primjena umjetne inteligencije.

Daljnja obrada tradicionalnog znanja i kulturnih izraza nalaže da se lokalne zajednice moraju poštovati te da njihova prava, kao i prava na njihovu kulturnu baštinu i znanje, uključujući izraze glazbe, pjesama, priča, obreda, plesova, simbola, jezika i znanja, moraju biti priznata, prakticirana, očuvana, kontrolirana i u njihovom vlasništvu. Ta baština je obično usmena, ne pripada pojedincima i prenosi se na buduće generacije. UNESCO je u svojim izvješćima naglasio nužnost pravnog priznavanja tradicionalnog znanja i kulturnih izraza kako bi se zaštitili od zlouporabe. Sve tehnike za promicanje nematerijalne kulturne baštine trebale bi uzeti u obzir etičke protokole za očuvanje kulturne baštine (Adjei n.d.).

Australska vlada objavila je etičke protokole o tome kako promicati izvorna umjetnička djela i baštinu. Također pruža scenarije za obuku o tome kako primijeniti etičke protokole pri promicanju tradicionalnih i kulturnih izraza umjetnosti i znanja autohtonih zajednica (Creative Australia, b.d.).

Primjeri sudjelovanja i angažmana građana u osmišljavanju strategija, brendiranju i etičkoj promociji lokalnih zajednica, koji ističu lokalni identitet i doprinose održivom razvoju, navedeni su u nastavku na sljedećoj poveznici: (City Nation Place, 2024).

Zaključak

Ovo poglavlje ističe važnost marketinških tehnika i metoda za promicanje nematerijalne kulturne baštine na održiv i etičan način u digitalnom i fizičkom okruženju/korištenjem tradicionalnih i novih tehnologija.

Reference

Adjei, P. (2024.). UNESCO, AI i nematerijalna kulturna baština <https://ich.unesco.org/doc/src/66682-EN.pdf> pristupljeno 10.01.2025.

Briciu, A., Briciu, V.-A., & Kavoura, A. (2020). Procjena koliko "pametna" Bra?ov u Rumunjskoj može biti virtualno putem mobilne aplikacije za kulturni turizam. *Sustainability*, 12(13), 5324. <https://doi.org/10.3390/su12135324>

City Nation Place (2024). Kuća slavnih: Najbolji primjeri brendiranja i marketinga mjesta, <https://www.citynationplace.com/hall-of-fame-15-of-the-best-place-branding-campaigns>, pristupljeno 10.01.2025.

Creative Australia (b.d.). Protokoli za korištenje kulturne i intelektualne svojine Prvih naroda u umjetnosti. <https://creative.gov.au/investment-and-development/protocols-and-resources/protocols-for-using-first-nations-cultural-and-intellectual-property-in-the-arts/> pristupljeno 20.01.2025

Decolonising Design Group (2019). Dekolonizacija i dizajn. U Bloomsbury Design Library Lesson Plans. London: Bloomsbury Publishing. <http://dx.doi.org/10.5040/9781350097964.003>

D&AD Awards Winners (2024). Identity for Porto <https://www.dandad.org/awards/professional/2015/branding/24379/identity-for-porto/> pristupljeno 10.01.2025.

Gross-Gołacka, E., Kavoura, A., Asonitou, S., & Martini, E. (2024). Poglavlje iz perspektive: Koncept upravljanja raznolikošću kao pristup ponovnom preispitivanju društvenih nejednakosti, Intechopen <https://www.intechopen.com/chapters/1175796>

H4GG (2025) The Ultimate Game platforma <https://h4gg.eu/> pristupljeno 20.01.2025

ICOMOS (2012) NARA dokument o autentičnosti

<https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/386-the-nara-document-on-authenticity-1994> pristupljeno 20.01.2025

Matsuura, K. (2001). Međunarodno okruglo stol: Nematerijalna kulturna baština: Radne definicije, <https://ich.unesco.org/en/events/international-round-table-intangible-cultural-heritage-working-definitions-00057> pristupljeno 10.01.2025

Pinto, C.M. (2024). AI & ICH Webinar, <https://ich.unesco.org/doc/src/66672-EN.pdf> pristupljeno 05.01.2025.

UNESCO (2024a). Osnovni tekstovi o Konvenciji o očuvanju nematerijalne kulturne baštine iz 2003., UNESCO, Francuska https://ich.unesco.org/doc/src/2003_Convention_Basic_Texts_2024_version_EN.pdf

pristupljeno 10.01.2025.

UNESCO (2024b). Webinar o umjetnoj inteligenciji i nematerijalnoj kulturnoj baštini (b.d.). <https://ich.unesco.org/en/events/webinar-on-artificial-intelligence-and-intangible-cultural-heritage-01012> pristupljeno 20.01.2025

UNESCO (b.d.) Što je nematerijalna kulturna baština <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003> pristupljeno 10.01.2025.

WKC Chronicles (2025) Art Heist the Weiss Krezinsky Chronicles
<https://ivetagr.org/wkc/> pristupljeno 10.01.2025

https://en.wikipedia.org/wiki/Intangible_cultural_heritage pristupljeno
17.01.2025

The importance of ICH preservation, understanding and promoting of EU integration processes

Chapter 8

Spasimir Domaradzki

Sveučilište u Varšavi

"Vjerujem da razvijanje osjećaja europskog identiteta obogaćuje i jača naš lokalni, regionalni i nacionalni identitet i baštinu, jer postajete dio zajednice od 500 milijuna građana koji imaju tako bogatu povijest i isprepletene kulture. Postanete li Europljanin, sve ćete to dijeliti. Mislim da je divno i nadahnjujuće što u današnjoj Europi svatko može uživati u našoj zajedničkoj kulturnoj baštini." (Tibor Navracsics, povjerenik za obrazovanje, kulturu, mlade i sport, 15. studenog 2017.)

1. Uvod

Nematerijalna kulturna baština (NKB) dio je kulturnog tkiva čovječanstva i obuhvaća usmene tradicije, izvedbene umjetnosti, društvene prakse, rituale, svečane događaje te tradicionalno znanje i vještine. Očuvanje NKB-a sada je hitna briga na svjetskoj razini, osobito u Europskoj uniji (EU), čija raznolikost i zajednička baština predstavljaju temeljne vrijednosti integracije. Kao što tvrdi Hanna Schreiber, "politika EU-a prema nematerijalnoj kulturnoj baštini 'je u nastajanju'" (2019.), još uvijek određena starim paradigmama. Međutim, trebamo se sjetiti da očuvanje nematerijalne kulturne baštine ne samo da osigurava nastavak tradicionalnih praksi, već i potiče međusobno razumijevanje, poštovanje i suradnju među državama članicama EU-a. Ovo poglavlje ispituje zašto je očuvanje nematerijalne kulturne baštine značajno,

mehanizme koji su na raspolaganju za njezino očuvanje, njihovu učinkovitost i kako oni doprinose procesima integracije EU-a.

2. Zašto je očuvanje nematerijalne kulturne baštine važno

Očuvanje nematerijalne kulturne baštine značajno je zbog nekoliko čimbenika. Na primjer, ona održava kulturnu raznolikost, temelj ljudske kreativnosti i inovacija. Svaka praksa, tradicija ili način izražavanja ima jedinstven pogled na svijet koji pruža uvid u pozadinu i identitet onih koji je prakticiraju. Ako ne uspijemo sačuvati takve tradicije, ključni aspekti ljudske civilizacije bili bi izgubljeni u homogeniziranoj kulturi. Kulturna raznolikost pomaže obogaćivanju društava poticanjem kreativnosti i nadahnjivanjem novih oblika izražavanja koji potiču inovacije u umjetnosti, obrazovanju i drugim sektorima.

Drugo, NIM doprinosi društvenoj koheziji i pripadnosti. Festivali, rituali i običaji stvaraju društvene veze među ljudima te potiču međugeneracijski dijalog i prenošenje vrijednosti i znanja. Kada ljudi aktivno sudjeluju u održavanju i proslavi svojih tradicija, postaju više vezani za svoj identitet i ponosni na svoju baštinu. Takav kolektivni identitet može smanjiti društvene napetosti i stvoriti jedinstvo u kulturno raznolikim društvima. Nadalje, takve prakse nude platforme za kolektivno promišljanje koje potvrđuju zajedničke ciljeve i težnje.

Treće, očuvanje nematerijalne kulturne baštine doprinosi održivom razvoju. Kulturni turizam, na primjer, donosi ekonomsku vrijednost zajednicama, istovremeno predstavljajući njihovu jedinstvenu baštinu globalnoj publici. Festivali, rukotvorine i kuhinja mogu primati posjetitelje i stvarati radna mjesta, osobito na udaljenim lokacijama s malo drugih prilika. Osim toga, tradicionalni sustavi znanja, osobito u poljoprivredi, medicini i upravljanju resursima, nude opcije koje odgovaraju današnjim ekološkim problemima. Takvi sustavi mogu pomoći u rješavanju globalnih izazova kao što su klimatske promjene i gubitak bioraznolikosti.

Konačno, zaštita nematerijalne kulturne baštine potiče mir i razumijevanje kroz zajedničke vrijednosti i poštovanje različitosti. U kontekstu EU-a to je

osobito značajno jer različitost i baština čine same temelje ujedinjene, ali raznolike europske identitetske osnove. Proslava i potvrđivanje raznolikih izraza mogu prevladati ksenofobiju i potaknuti međukulturni dijalog. Kada društva cijene i priznaju baštinu drugih ljudi, mogu stvoriti uključiva društva koja omogućuju međusobno poštovanje i suradnju.

3. Mehanizmi za očuvanje nematerijalne kulturne baštine

Kao što je objašnjeno u Poglavlju 2., zaštita nematerijalne kulturne baštine (NKB) oslanja se na kombinaciju pravnih, institucionalnih i na zajednici utemeljenih pristupa. Ti se pristupi provode na međunarodnoj, regionalnoj, nacionalnoj i lokalnoj razini te se često međusobno nadopunjuju.

Osnovni stupanj međunarodne razine je Konvencija UNESCO-a iz 2003. o očuvanju nematerijalne kulturne baštine, koja pruža svjetski okvir za identificiranje, dokumentiranje i očuvanje nematerijalne kulturne baštine. Ona potiče države članke da poduzmu institucionalne i pravne mjere za očuvanje baštine. Države članke Konvencije moraju sastaviti popise svoje nematerijalne kulturne baštine i podnositi periodična izvješća o svojim aktivnostima. Takvo svjetsko priznanje također podiže svijest i potiče suradnju na svjetskoj razini u očuvanju ugroženih tradicija.

Nacionalni propisi sljedeća su razina zaštite nematerijalne kulturne baštine. Neke države članice EU-a donijele su zakonodavstvo za zaštitu nematerijalne kulturne baštine putem uvrštavanja baštine na popise, osiguravanja financiranja te podrške istraživanju i dokumentaciji. Pravni okviri općenito slijede međunarodne preporuke i prilagođeni su lokalnim kontekstima. Na primjer, neke su zemlje razvile politike koje integriraju nematerijalnu kulturnu baštinu u školske kurikule kako bi se prenijela na buduće generacije. Vlade također nude financijska sredstva za očuvanje baštine koja se mogu iskoristiti za sponzoriranje muzeja, kulturnih i istraživačkih centara.

Srž očuvanja nematerijalne kulturne baštine jest sudjelovanje zajednice. Lokalne zajednice čuvari su baštine i imaju središnju ulogu u prenošenju znanja, praksi i tradicija. Inicijative koje vode zajednice, poput festivala, radionica i dokumentacijskih projekata, pomažu utemeljiti očuvanje u živim

praksama. Zajednice se često povezuju s vladama i nevladinim organizacijama kako bi dobile pristup resursima i tehničkoj podršci za stvaranje ponovljivih modela očuvanja baštine.

I državne i lokalne zajednice imaju sposobnost sudjelovati u formalnim i neformalnim obrazovnim inicijativama koje omogućuju podizanje svijesti o vrijednosti nematerijalne kulturne baštine kako bi se ona prenijela na buduće generacije. Formalne obrazovne ustanove, festivali i radionice često postaju platforme za podučavanje i učenje. Formalne obrazovne ustanove mogu integrirati nematerijalnu kulturnu baštinu u kurikulare kako bi učenicima pružile priliku da se izravno susretnu s tradicijama. Pričanje priča u zajednici i naukovanja također su značajne neformalne obrazovne inicijative koje omogućuju prenošenje tradicija.

Vjerojatno najspektakularniji primjeri očuvanja nematerijalne kulturne baštine su brojni svečani festivali, koji ne samo da predstavljaju nematerijalnu kulturnu baštinu, već i povećavaju njezinu praksu te je čine dostupnom zajednicama. Oni također nude prostor za međukulturalni razgovor i dijalog. Festivali mogu ugostiti posjetitelje, stvarati ekonomsku vrijednost i pružati platforme obrtnicima, izvođačima i drugim djelatnicima kulture. Takvi festivali imaju sklonost okupljati različite zajednice s zajedničkom baštinom i osjećajem jedinstva.

S napretkom tehnologije pojavile su se nove mogućnosti za njegovanje nematerijalne kulturne baštine. Danas digitalno arhiviranje čuva nematerijalnu kulturnu baštinu za buduće generacije. Digitalne platforme također povećavaju pristup i globalnu vidljivost. Internetske baze podataka, virtualni muzeji i interaktivne platforme omogućuju pristup i učenje o NIM-u bilo gdje u svijetu. Također nude mogućnosti za usporedbu i istraživanje bez napuštanja doma, čime se ruše granice i predrasude, kako na nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini. Međutim, omogućavanje takvog pristupa svima podrazumijeva premostiti digitalni jaz i poticati digitalnu pismenost.

4. Procjena učinkovitosti mehanizama očuvanja

Učinkovitost mehanizama očuvanja NEM-a ovisi o provedbi, raspodjeli resursa i sudjelovanju zajednice. Uspjeh njihove primjene određen je sljedećim čimbenicima: učinkovitošću pravnih okvira, osiguranim financiranjem, razinom sudjelovanja zajednice te razinom obrazovanja i svijesti.

Iako instrumenti poput Konvencije UNESCO-a daju preporuke, njihov uspjeh ovisi o njihovoj nacionalnoj usvajanju i provedbi. Neke zemlje teško provode takve principe u politike. Neadekvatna primjena i nedostatak usklađenosti između nacionalnih i lokalnih vlasti mogu oslabiti inicijative za očuvanje. Kao što smo mogli vidjeti u 2. poglavlju, čak i među zemljama uključenima u ovaj projekt, mogu se primijetiti vrlo različita iskustva. Kao što ističe Gergova, unatoč bogatom kulturnom životu i njegovanim tradicijama u Bugarskoj, samo je mali broj njih upisan na UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine zbog disfunkcionalne administracije, nejasne podjele nadležnosti i zanemarivanja nacionalne kulture i tradicija. Istovremeno se u Hrvatskoj može uočiti dosljedan pristup, što dovodi do opsežnog popisa aktivnosti upisanih na isti popis. Drugim riječima, popunjavanje takvih praznina zahtijeva izgradnju kapaciteta i učinkovitije institucionalne okvire. Projekt pokazuje različitu razinu zabrinutosti za očuvanje nematerijalne baštine time što u Hrvatskoj istaknuto stavlja politike očuvanja u prvi plan.

Očuvanje nematerijalne kulturne baštine ovisi o dovoljno financijskim sredstvima. Većina inicijativa oslanja se na javna ili privatna sredstva koja mogu varirati ovisno o gospodarstvu ili prioritetima. Tamo gdje postoje stabilni i dugoročni mehanizmi financiranja za istraživanje, dokumentaciju i inicijative u zajednici, rezultati su odmah vidljivi. Sporadične aktivnosti nisu dovoljne za opstanak i učinkovitu promociju nematerijalne kulturne baštine. Partneri iz privatnog sektora, poput poduzeća i kulturnih zaklada, također mogu osigurati dodatne resurse. Međutim, njihovo sudjelovanje ne bi trebalo zamijeniti ulogu države u osiguravanju povoljnih uvjeta za opstanak nematerijalne kulturne baštine.

Lokalne zajednice ostaju neizostavne za očuvanje nematerijalne kulturne baštine. Među brojnim slučajevima razmatranima u prethodnim poglavljima, ne postoji nijedan slučaj u kojem nematerijalna kulturna baština postoji izvan

lokalne zajednice. U tom smislu, bez mehanizama koji aktivno uključuju lokalne zajednice, naponi na očuvanju nematerijalne kulturne baštine bit će manje učinkoviti i trajni. Ako inicijativama za očuvanje nedostaje sudjelovanje zajednice, riskiraju da izgube vezu s praksama koje žele očuvati. Lokalne zajednice također ih mogu smatrati vanjskim i tiho odbaciti. Sudjelovanje zajednice u donošenju odluka učinit će inicijative za očuvanje osjetljivijima na njihove težnje i potrebe. Osnaživanje izvođača kroz programe izgradnje kapaciteta također može poboljšati njihovu sposobnost održavanja tradicije.

Jedna od najznačajnijih značajki aktivnosti nematerijalne kulturne baštine nije samo njezino očuvanje, već i dosljedne obrazovne aktivnosti koje služe kao mehanizmi međugeneracijske transmisije. Uspješne inicijative obično uključuju obrazovne programe koji njeguju razumijevanje i cijenjenje nematerijalne kulturne baštine. Takvi se programi moraju redovito financirati i uključiti u šire kulturne politike. Javnu svijest može se postići medijskim kampanjama, izložbama i radionicama koje mogu potaknuti javnu podršku za očuvanje. Suradnja između obrazovnih i kulturnih institucija može povećati opseg i utjecaj takvih programa.

Širenje i dokumentiranje nematerijalne kulturne baštine doživjelo je revoluciju zahvaljujući digitalnoj tehnologiji. No, njihov doseg može biti ograničen zbog nejednakog pristupa tehnologiji i digitalne pismenosti. Osiguravanje da digitalne platforme postanu pristupačne i uključive ključno je za njihovo potpuno iskorištavanje. Zajednički naponi u stvaranju višejezičnih materijala i baza podataka otvorenog pristupa mogu digitalne arhive učiniti pristupačnijima.

Unatoč takvim poteškoćama, dobre prakse u očuvanju nematerijalne kulturne baštine mogu se pronaći diljem EU-a. Rumunjska dokumentacija narodnih plesova, grčka promocija glazbe rebetiko i portugalsko očuvanje fada pokazuju da dobro usmjerene inicijative mogu imati značajan kulturni doseg i opipljive gospodarske koristi.

5. Uloga očuvanja nematerijalne kulturne baštine u procesima integracije u EU

"Ujedinjeni u različitosti" prikladno naglašava prirodu procesa integracije. Ne samo da su dvadeset i sedam država organizirane oko svoje jedinstvenosti, već se unutar tih zemalja lako mogu prepoznati brojne regionalne i lokalne zajednice koje revno čuvaju svoje navike, tradicije, običaje i svečanosti. U svom promišljanju o evoluciji poezije u Europi, T. S. Eliot je priznao da "ni jedna nacija, ni jedan jezik, ne bi postigao ono što jest, da se ista umjetnost nije njegovala u susjednim zemljama i na različitim jezicima." (Eliot, 1948., str. 112) To je jednako relevantno i za svaku drugu dimenziju kulture. Kratka razmišljanja o proslavljenim tradicijama svakog od razmatranih slučajeva pružaju primjere lokalne jedinstvenosti, koja se prečesto podudara s proslavama u drugim zemljama. Određeni zajedničkim vjerskim iskustvom, klimatskim uvjetima, promjenom godišnjih doba i lokalnim okruženjem, karneval, parade maski ili odlazak zime i čežnja za proljećem svi su okidači zajedničkih aktivnosti. Svaki je jedinstven, a opet slijedi zajedničku percepciju svijeta i priznaje iste prioritete.

Očuvanje NIM-a pruža nužnu osnovu za njegovanje osjećaja pripadnosti i jedinstvenosti, koji određuju individualni i društveni identitet. U tom smislu, tek kada su ti temeljni principi osigurani, osjećaj otvorenosti i uključenosti može razviti svoj integracijski potencijal. Naglašavanjem zajedničkih vrijednosti i tradicija, NIM ujedinjuje, a istovremeno poštuje raznolikost država članica.

Glavne prednosti koje donosi nematerijalna kulturna baština su kulturna kohezija i identitet, promicanje međusobnog razumijevanja, gospodarske prilike, jačanje politika EU-a i društvena kohezija. Očuvanje nematerijalne kulturne baštine ističe da zajednička baština povezuje države članice EU-a. Tradicionalna glazba i ples ili mediteranska prehrana predstavljaju neke od onih tradicija koje presijecaju granice i čine ljude dijelom šire europske zajednice. EU jača svoj kulturni identitet i povezuje ljude slavljenjem takvih zajedničkih sličnosti. Očuvanje nematerijalne kulturne baštine obogaćuje nacionalne narative, kojima često prethode lokalni i regionalni običaji i navike. Stoga, bliži pogled na razne jedinstvene tradicije otkriva kulturne veze i razmjenu daleko izvan postojećih državnih granica. Vrednovanje i

poistovjećivanje s različitostima u takvoj zajedničkoj baštini povećava bogatstvo europske kulturne baštine.

Prekogranične inicijative poput kulturnih festivala i programa razmjene stvaraju dijalog i suradnju. One pružaju državama članicama forum za predstavljanje njihove jedinstvene baštine uz istovremeno učenje pronalaženja sličnosti. Te interakcije stvaraju uzajamno poštovanje i razumijevanje te smanjuju nesporazume i napetosti između kultura. Zajednički pothvati poput izložbi i istraživačkih projekata također ističu međusobnu povezanost europskih kultura. Prijenos zajedničkih elemenata nematerijalne baštine od strane više zemalja ili zajednica predstavlja rezervoar novih informacija o međusobnim odnosima kultura u prošlosti te o univerzalnom odnosu i shvaćanju čovjeka prema prirodi. Istovremeno, smanjuje napetosti i razotkriva lažne nacionalističke narative čiji je cilj poticanje napetosti među susjednim društvima.

U suvremenom globaliziranom okruženju, koje promiče standardizaciju i unifikaciju, primjetna je čežnja za društvenom i ekonomskom jedinstvenošću. Preporod lokalizma, sa svojim običajima i navikama, pruža uvjete za razvoj kulturnog turizma. Nematerijalna kulturna baština obogaćuje regionalni razvoj i mogućnosti zapošljavanja. Zajedničke baštinske lokacije i festivali privlače strane turiste u EU i jačaju njezin svjetski kulturni ugled. Ulaganje u sektore nematerijalne kulturne baštine, kao što su tradicionalna kuhinja i obrt, može stvoriti dugoročne gospodarske prilike za zajednice. Promicanje Europe kao destinacije za kulturno iskustvo povećava njezinu vrijednost na globalnom tržištu turizma.

Usklađivanje nematerijalne kulturne baštine s širim politikama EU-a o obrazovanju, održivosti i regionalnom razvoju maksimizira ulogu kulture u pomaganju pri ostvarivanju strateških ciljeva EU-a. Na primjer, uključivanje nematerijalne kulturne baštine u politike održivosti može pomoći u poticanju tradicionalnih praksi koje koriste okolišnim ciljevima. Kulturna baština također ima ulogu u društvenoj koheziji i borbi protiv nejednakosti te podržava prioritete EU-a u području društvene kohezije. To je najbolje vidljivo u aktivnom angažmanu raznolikih zajednica. Očuvanje nematerijalne baštine premošćuje kulturne podjele i potiče uključivost. Ona jača povezanost

između urbanih i ruralnih zajednica, mlađe i starije generacije te većinskih i manjinskih zajednica. Sve to doprinosi skladnijem i ujedinjenijem društvu u kojem je raznolikost snaga, a ne podjela.

Zaključak

Očuvanje nematerijalne kulturne baštine nije samo pitanje kulture, već i središnja komponenta procesa integracije u Europsku uniju. EU osigurava svoje jedinstvo, raznolikost kulture i održivi razvoj kroz očuvanje nematerijalne kulturne baštine. Mehanizmi kao što su Konvencija UNESCO-a, nacionalno zakonodavstvo i aktivnosti na terenu pružaju važne instrumente za tu svrhu, iako njihova učinkovitost ovisi o adekvatnim resursima, sudjelovanju ljudi i usklađenosti s politikama.

Za integraciju u EU, očuvanje nematerijalne kulturne baštine doprinosi razvoju zajedničkog identiteta, poštovanju među narodima i prekograničnoj suradnji. Ističe važnost kulturne baštine u stvaranju ujedinjene Europe uz istovremeno očuvanje jedinstvenih tradicija država članica. U kontekstu stalne globalizacije i modernizacije koje ugrožavaju tradicionalne načine života, EU mora dati prioritet očuvanju nematerijalne kulturne baštine kako bi izgradila integriraniju, uključiviju i kulturno raznolikiju budućnost.

Reference

Konvencija o očuvanju nematerijalne kulturne baštine, UNESCO 2003., <https://ich.unesco.org/en/convention>

Eliot, T.S. Bilješke prema definiciji kulture, 1948., <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.159230/page/n5/mode/2up>

Lähdesmäki, T. (2020). Lähdesmäki, Tuuli, Čeginskas, Viktorija L. A., Kaasik-Krogerus, Sigrid, Mäkinen, Katja i Turunen, Johanna (2020): Stvaranje i upravljanje kulturnom baštinom u Europskoj uniji: Europska oznaka baštine. London: Routledge. Routledge.

Schreiber, H. (2019). "Poglavlje 13 Nematerijalna kulturna baština, Europa i EU: opasne veze?". U *Kulturna baština u Europskoj uniji*. Leiden, Nizozemska: Brill | Nijhoff. https://doi.org/10.1163/9789004365346_015

Contemporary challenges and solutions for the management of ICH (multiculturalism, crises, etc.)

Chapter 9

Hristo Berov

Univerzitet Sofija "Sveti Kliment Ohridski" i Zaklada Pax Rhodopica,
Bugarska

Upravljanje nematerijalnom kulturnom baštinom (NKB) u suvremenom svijetu podrazumijeva prevladavanje nekoliko izazova, uključujući multikulturalizam i krize, kao što su pandemije, prirodne katastrofe i ratovi. Ovaj dio razmatra postojeće probleme i predlaže odgovore kako bi se osiguralo učinkovito očuvanje i promicanje nematerijalne kulturne baštine.

1. Uvod

Dinamičan izraz ljudske domišljatosti, nematerijalna kulturna baština (NKB) razvija se s svakom generacijom i uključuje običaje, jezik i znanje koji utječu na identitet društva. Očuvanje NKB-a jest zaštita povijesnih predmeta i održavanje kontinuiteta kulturnog znanja koje utječe na našu sadašnjost i budućnost. NKB, prema UNESCO-u, sastoji se od usmenih tradicija, izvedbenih umjetnosti, društvenih okupljanja, rituala, svečanih proslava, znanja i praksi povezanih s prirodom i svemirom te tradicionalne izrade rukotvorina. Konvencija o očuvanju nematerijalne kulturne baštine UNESCO-ov je sporazum koji je usvojila Generalna konferencija UNESCO-a 17. listopada 2003. Naglašavajući načine zaštite pojedinaca, njihovo obrazovanje, podizanje svijesti i jačanje njihovih kapaciteta, Konvencija teži očuvanju

nematerijalne kulturne baštine. Kroz obrazovanje, razmjenu znanja i razvoj vještina, Konvencija nastoji zaštititi nematerijalnu kulturnu baštinu pod jurisdikcijom svake države stranke, potičući njezino očuvanje, unapređenje i podršku.

Putem obrazovnih aktivnosti, kampanja podizanja svijesti i informativnih programa, Konvencija nastoji poboljšati priznavanje, poštovanje i napredak jedinstvene kulturne baštine društva. Za zaštitu nematerijalne kulturne riznice poduzećima i zajednicama potrebni su specijalizirani tečajevi i obrazovne kampanje. Očuvanje zajednice ovisi o ponovnoj upotrebi predmeta iz njezine kulturne baštine. Zaštita nematerijalne kulturne baštine postala je važnija u visokom obrazovanju zbog institucionalnih ciljeva i brzog tehnološkog razvoja.

Kada se problemi rješavaju i stvaraju kreativne ideje, nematerijalna kulturna dobra imaju veću vjerojatnost da će opstati i biti sačuvana. Sve veća homogenost među zemljama i proces globalizacije pomažu spriječiti širenje jedinstvenih običaja i vrijednosti. U obrazovnim okruženjima tradicionalni rituali i kulturni izrazi obično dobivaju manje pažnje.

Različiti akademici iznijeli su različita stajališta o pojmovima "nematerijalne kulturne baštine", "usmenih tradicija i izraza", "izvedbenih umjetnosti", "znanja i praksi vezanih uz prirodu i svemir", "znanja i praksi vezanih uz prirodu i svemir" i "tradicionalnog obrtništva". Osnivanjem Odbora za zaštitu kulturne baštine i drugih specijaliziranih organizacija za pronalaženje i zaštitu predmeta nematerijalne kulturne baštine (NKB), Japan je bila prva zemlja koja je podržala NKB na globalnoj razini. Od 1970-ih UNESCO radi na zaštiti nematerijalne kulturne baštine (NKB) diljem svijeta, čime se promiče ideja očuvanja NKB u mnogim zemljama i podržava razvoj njihovih politika.

2. Teškoće u upravljanju nematerijalnom kulturom

Povećana migracija i međukulturalna interakcija uzrokovane globalizacijom dovele su do različitih tumačenja, pa čak i sukoba oko vlasništva i prezentacije nematerijalne kulturne baštine (NKB). Različite kulturne skupine mogu imati različita mišljenja o vrijednosti i značenju zajedničke povijesti, što bi moglo uzrokovati sukob. U multikulturalnom okruženju, potreba za prikladnom

reprezentacijom i mogućnost prisvajanja kulture imaju prioritet. Teškoća je u uspostavljanju ravnoteže između utjecaja svjetskih kulturnih utjecaja i očuvanja lokalnih običaja. Iako uključivanje vanjskih kulturnih elemenata također može dovesti do erozije ili razrjeđivanja tradicionalnog znanja, ono može i obogatiti lokalne običaje. Održavanje izvornosti i energije nematerijalne kulturne baštine (NKB) ovisi o usklađivanju lokalnih i svjetskih nadahnuća. Posebno u pogledu osjetljivih elemenata nematerijalne kulturne baštine (NKB), različite kulturne ideje i prakse mogu dovesti do nesporazuma i sukoba. Prakse koje se u jednoj kulturi smatraju svetima ili zabranjenima mogu se drugačije doživljavati u drugoj, što zahtijeva pažljivo pregovaranje i poštovanje. Dobro upravljanje tim mogućim problemima i promicanje uzajamnog poštovanja ovise o otvorenoj komunikaciji i multikulturalnom razumijevanju. Ograničavanjem društvenih okupljanja i fizičkih kontakata, pandemije poput bolesti COVID-19 uvelike su omele tradicionalno širenje nematerijalne kulturne baštine.

Epistemološki, multikulturalizam proizlazi iz zajedničkog identiteta i stoga se može prilično uklopiti u liberalni nacionalizam. On poštuje vlastito kulturno pravo uz suživot. Podijelio je imigrante, potvrdio (ako ne i stvorio) nepromjenjive i jednolične kulturne i etničke manjine te im zajamčio jednaka prava. Debata "mi protiv njih" u multikulturalnim društvima stvara različite modele baštine ili interpretacije kulturne raznolikosti. Upravljanje kulturnom baštinom u takvom multikulturalnom okruženju podrazumijeva bilježenje, prenošenje i očuvanje kulturne baštine povezane s manjinskim populacijama. Posebno su pogođeni obredi, običaji i usmene tradicije koji ovise o izravnoj komunikaciji, kao i rituali. Prelazak na digitalne kanale donio je prilike, ali i izazove za održivost tih događanja. Mnogi izvođači nematerijalne kulturne baštine – uključujući umjetnike i obrtnike – ovise o kulturnim događajima za svoj prihod, koji je bio teško pogođen ograničenjima povezanim s pandemijom. Nedostatak novca i mogućnosti može ugroziti nastavak starog znanja i vještina. Postojanje i očuvanje njihove baštine ovisi o tome da ti ljudi dobiju i logističku i financijsku pomoć. Prirodni događaji, uključujući potrese, poplave i šumske požare, mogu uništiti fizička mjesta, resurse povezane s nematerijalnom kulturnom baštinom, uključujući vjerska svetišta, drevne zgrade i kulturne predmete. Gubitak tih opipljivih relikvija

mogao bi poremetiti praksu i prijenos nematerijalne baštine. Psihološki i emocionalni učinci tih tragedija mogu ometati sposobnost zajednica da očuvaju svoje kulturne običaje. Zajednice često pronalaze načine da očuvaju svoju nematerijalnu kulturnu baštinu putem sjećanja i grupnih aktivnosti, čak i ako izgube sve. Kontinuitet kulturne povijesti kritično ovisi o ustrajnosti ljudskog duha. Imperativ je pomoći zajednicama da zadrže svoje običaje u teškim vremenima.

Sukobi, uključujući rat i građanske nemire, često dovode do namjernog uništenja i uklanjanja nematerijalne kulturne baštine kako bi se uklonili kulturni identitet i povijest. Iako nematerijalna kultura zaslužuje globalnu zaštitu, politička mobilizacija je realnija pod dobro definiranim pragovima koji potiču svjetski konsenzus i djelovanje. Uništenje nepokretnih kulturnih blaga ne samo da remeti javnu savjest, već nosi i velike posljedice koje daleko nadilaze gubitak pojedinačnih ljudskih postignuća. Kulturna mjesta, artefakti i običaji su napadnuti, što dovodi do trajne štete i gubitka. Raseljavanje zajednica ometa prenošenje kulturnog znanja i ponašanja na sljedeće generacije.

Sukobi potkopavaju obiteljske i zajedničke događaje, kao i društvene sustave nužne za širenje nematerijalne kulturne baštine. Tradicionalno znanje i vještine mogu biti izgubljeni kada se ti sustavi raspadnu. Mlađe generacije mogu pokazati otuđenost od svog kulturnog podrijetla, čime se narušava kulturni kontinuitet. Kako bi se pomoglo u postkonfliktnom pomirenju, NKB može podržati iscjeljenje, razumijevanje i komunikaciju. Putem kulturnih tradicija i pripovijedanja može se pomoći u premostavanju jazova i ponovnoj izgradnji povjerenja među ljudima. Nakon toga stabilnost i normalnost mogu proizaći iz kulturnih događanja. UNESCO definira četiri vrste uništavanja: namjerno oštećivanje, prisilno zapuštanje, pljačku i krijumčarenje te kolateralnu štetu. Glavna komponenta u odnosu između kulture i nijansi politike sada je očito kulturno naslijeđe. To ima značajne posljedice za ulogu koju baština ima u oružanim sukobima. Stoga su ispitivanja te sjecišnice postala glavni fokus istraživanja naslijeđa. Iako nije nova pojava, uništavanje kulturnih blaga tijekom ratova neprestano izaziva veliko globalno zgražanje. Ironično, mnoge zemlje polažu isključivo vlasništvo nad zajedničkim

kulturnim dobrima dok globalizacija smanjuje udaljenosti i potiče povezanost. Kako kulturni nacionalizam dominira raspravama, kosmopolitski pogledi — poznati i kao kulturni internacionalizam — postali su politički nekorektni.

3. Metodologije za upravljanje nematerijalnom kulturnom baštinom (NKB)

Dobro upravljanje nematerijalnom kulturnom baštinom (NKB) zahtijeva sveobuhvatnu strategiju koja naglašava sudjelovanje zajednice, tehnološku prilagodljivost, snažne političke okvire, održivi razvoj i spremnost za krize.

3.1 Metodologije temeljene na zajednicama

Učinkovito upravljanje NKB-om uglavnom se temelji na pristupima usmjerenima na zajednicu. Sudjelovna dokumentacija i inventarizacija – gdje zajednice izravno identificiraju, bilježe i popisuju svoju baštinu – započinju taj proces. Korištenje pristupa koji poštuju lokalno znanje – kao što su usmene povijesti i mapiranje zajednice – osigurava da zajednice zadržavaju kontrolu nad zabilježenim resursima. Štoviše, zaštita temeljena na zajednici prilično je važna. Putem programa naukovanja i međugeneracijskih seminara koji podržavaju konvencionalne tehnike prijenosa, vođe zajednice i praktičari osnažuju se. Uspostavljanje prostora za proslavu i praksu pomaže da ICH ostane neprekinut. U temelju svih ovih inicijativa nalaze se etička pitanja. Prije nego što se poduzme bilo kakvo istraživanje ili dokumentacija, apsolutno je nužno prvo pribaviti slobodan, prethodni i informirani pristanak (FPIC). Rješavanje problema vlasništva, prava intelektualnog vlasništva i raspodjele koristi, kao i poticanje uljudnog prikazivanja i izbjegavanje prisvajanja kulture, pomaže u očuvanju identiteta nematerijalne kulturne baštine.

3.2. Digitalne i tehnološke strategije

Tehnologija i digitalne tehnike digitalnog doba vrlo su važne. Digitalna dokumentacija i arhiviranje čuvaju ICH koristeći 3D modeliranje, digitalnu fotografiju te audio i video zapise, kao i digitalne tehnologije. Dugoročno očuvanje zajamčeno je izgradnjom lako dostupnih internetskih arhiva i baza podataka u skladu sa snažnim mehanizmima pohrane i sigurnosnog kopiranja. Digitalni prijenos i obrazovanje koriste platforme za internetske izložbe, virtualne ture i edukativne filmove kako bi uključili nematerijalnu kulturnu baštinu (NKB) u okruženja za učenje i time potaknuli revitalizaciju jezika. Ipak, pažljiva upotreba tehnologije apsolutno je važna. Svjesni digitalnog jaza, napori bi trebali biti usmjereni na omogućavanje pristupa, ali uz istovremeno održavanje svijesti o mogućnosti pogrešnog predstavljanja. Tehnologija bi trebala biti alat koji pomaže, a ne zamjena za konvencionalni prijenos.

3.3 Institucionalni okviri i politika

Dobro upravljanje NIP-om ovisi o čvrstim institucionalnim okvirima i politikama. Uključivanje NIP-a u nacionalne i lokalne politike podrazumijeva izgradnju zakonodavnih okvira, raspodjelu resursa, uključujući strategije očuvanja i planove razvoja, a time i jačanje međunarodne suradnje i koordinacije radi pomoći projektima u nerazvijenim područjima, što pomaže u razmjeni najboljih praksi te jača mreže i saveze. Podizanje svijesti i obrazovanje pomažu u uključivanju NIP-a u školske kurikule, stvaranju javnih kampanja i osposobljavanju stručnjaka u relevantnim područjima.

3.4 Razvoj i održivost

Ne može se precijeniti doprinos nematerijalne kulturne baštine razvoju i održivosti. Održivi turizam i nematerijalna kulturna baština stvaraju projekte koji odaju počast kulturnim vrijednostima i pomažu lokalnom stanovništvu. Podržavajući tradicionalne rukotvorine i poduzeća, nematerijalna kulturna baština i gospodarski razvoj pomažu u osposobljavanju i poticanju pravedne trgovine. Razumijevanje uske interakcije između nematerijalne kulturne baštine i okoliša, kao i njezina povezanost s održivosti okoliša, nadopunjuju

konvencionalne metode koje pomažu u očuvanju i uključivanju nematerijalne kulturne baštine u projekte održivog razvoja. Ovakvu autentičnost utječu brojni čimbenici, uključujući kontekst, uvjerenja, postupke, kulturnu identifikaciju, izvedbe i mišljenja publike, stoga se oni međusobno ne proturječe. Poznavanje stajališta izvođača omogućit će zakonodavcima donošenje dobrih odluka koje će koristiti i turistima i izvođačima. Poticanje ICH-a među stanovništvom apsolutno je nužno jer bez znanja i upotrebe ICH ne može opstati. Mlađe generacije, međutim, pokazuju manje interesa za ICH, što ugrožava njegov rast i utječe na sklonost ljudi da se bave time. Imperativ je podržati mlađe ljude u suočavanju s izazovima na koje nailaze u nastojanjima da očuvaju i prenesu ICH kao dugotrajni turistički resurs.

Veće ovlasti dane izvođačima nematerijalne kulturne baštine (NKB) i udrugama pomoći će jamčiti da NKB ostane vrijedna turistička destinacija. Ovaj pristup može imati koristi od suživota turizma i upravljanja kulturnom baštinom, čime se definiraju zadaci svakog sektora. Izvođači NKB-a mogu zaštititi kulturne vrijednosti i povećati socioekonomsku vrijednost NKB-a usvajanjem komercijalnog marketinga primjenom pristupa paralelnih odnosa. Postizanje društvenog i gospodarskog rasta bez žrtvovanja budućnosti nadolazećih generacija ovisi o održivom turizmu. Dok tehnike temeljene na resursima proučavaju kako se prenose vrijednosti kulturne baštine (ICH), pristupi temeljeni na zajednici i na resursima mogu pomoći u shvaćanju održivog turizma. Tri glavna koraka moraju se poduzeti kako bi se nematerijalna kulturna baština (NKB) učinila održivim turističkim resursom: poticanje razvoja u turizmu uz istovremenu zaštitu NKB-a putem poticanja NKB-a među stanovnicima, davanje veće ovlasti nositeljima NKB-a i time osiguravanje njegove održivosti. Poticanje NKB-a među stanovnicima povećat će njihovu znatiželju i vrijednost u društvenom, kulturnom i financijskom području.

3.5. Kriza, reakcija i spremnost

Na kraju, spremnost na krize i sposobnost reagiranja zaista su ključni. Dok digitalno očuvanje štiti od gubitka, planovi upravljanja rizikom za lokalitete i

prakse nematerijalne kulturne baštine pomažu ublažiti učinak katastrofa i sukoba. Uz pomoć projekta koje vode zajednice tijekom i nakon katastrofa, sustavi za hitne intervencije nude financijsku i logističku potporu. Sveobuhvatne strategije pomoći će nam osigurati zaštitu i vitalnost nematerijalne kulturne baštine za buduće generacije.

Zaključak

Potrebna je sveobuhvatna strategija koja uključuje aktivno sudjelovanje zajednice, upotrebu tehnologije, čvrste političke okvire, dugoročni razvoj i proaktivno upravljanje krizama kako bi se na odgovarajući način sačuvala i upravljala nematerijalnom kulturnom baštinom (NKB).

Ključna ideja u očuvanju nematerijalne kulturne baštine, usmjerenost na zajednicu, mora se shvatiti i provesti. Proces započinje participativnim dokumentiranjem i inventarizacijom – u kojem zajednice izravno imenuju, dokumentiraju i kategoriziraju svoju kulturnu baštinu – te se nastavlja. Dva načina poštovanja lokalnog znanja i stajališta su usmene povijesti i mapiranje zajednice. To jamči da zajednice zadržavaju vlasništvo i kontrolu nad svojim očuvanim resursima. S gledišta društva, zaštita je također od presudne važnosti. Kroz programe naukovanja i seminare za ljude različitih generacija koji podržavaju tradicionalne načine prenošenja informacija, vođe zajednice i praktičari osnažuju se. Uspostavljanje posebnih prostora za praksu i proslavu nematerijalne kulturne baštine (NKB) pomaže u njezinom daljnjem održavanju. Sve ove inicijative vrte se oko ključnih moralnih pitanja. Prije provođenja bilo kakve studije ili dokumentacije, pojedinci moraju dati svoj slobodni, prethodni i informirani pristanak (FPIC). Poštivanje vlasništva, prava intelektualnog vlasništva i podjele koristi pomoći će u očuvanju autentičnosti i čistoće nematerijalne kulturne baštine (NKB) putem snažne borbe protiv kulturne apropijacije.

Održavanje živog ICH-a danas uglavnom ovisi o digitalnim tehnikama i tehnologiji. Digitalne kamere, 3D modeliranje, audio i video podaci te digitalna fotografija koriste se za digitalnu dokumentaciju i arhiviranje kako bi se zabilježio i očuvao ICH na sigurnom. Jedini načini za jamčenje

dugotrajnog postojanja digitalnih resursa su stvaranje lako dostupnih internetskih arhiva i knjižnica te uspostava robusnih sustava za pohranu i sigurnosno kopiranje. Putem digitalnih alata – internetskih izložbi, virtualnih tura i edukativnih filmova – obrazovanje i digitalni prijenos donose živu baštinu većem broju ljudi. Korištenje digitalnih alata za pomoć u oživljavanju i širenju jezika te osmišljavanje nastavnih materijala koji uključuju živu baštinu za službena i neformalna okruženja za učenje pomoći će u daljnjem jačanju njezina utjecaja. Ipak, pametna primjena tehnologije prilično je ključna. Uzimajući u obzir digitalni jaz, treba uložiti napore kako bi se zajamčio ravnopravan pristup, istovremeno bdijući nad mogućom zloupotrebom. Tehnologija bi trebala služiti za poboljšanje, a ne za zamjenu konvencionalnih sredstava komunikacije.

Potrebne su snažne institucionalne strukture i politike za dovoljno učinkovitu kontrolu ICH-a. Uključivanje ICH-a u nacionalne i lokalne politike podrazumijeva osiguravanje ideja u kulturnim politikama i planovima razvoja, izradu zakonodavstva za obranu ICH-a i omogućavanje njegova širenja te dodjelu odgovarajućih nacionalnih i lokalnih sredstava. Putem publikacija, konferencija i seminara međunarodna suradnja služi za stvaranje mreža i partnerstava. Također omogućuje razmjenu najboljih praksi i znanja. To podržava svjetske inicijative za očuvanje NIP-a u područjima koja su pogođena sukobima i velikom opasnošću od katastrofe. Inicijative za podizanje svijesti i obrazovanje koje uključuju NIP u školski kurikulum na svim razinama, kampanje za podizanje javne svijesti i stručnu obuku u relevantnim područjima poput obrazovanja, turizma i upravljanja kulturnom baštinom omogućit će svima da nauče više o NIP-u i cijenje ga.

Sudjelovanje ICH-a u održivosti i širenju postaje sve važnije. Podizanjem svijesti o ICH-u i osiguravanjem da turističke tvrtke poštuju tradicionalne vrijednosti i izbjegavaju pretvaranje povijesti u robu, programi održivog turizma koriste obližnjim područjima. Pružanjem alata i obuke, ICH i gospodarski razvoj podržavaju širenje tradicionalnih zanata i poduzeća povezanih s ICH-om. To pomaže u širenju kulturnih proizvoda i poštene trgovine. ICH promiče tradicionalno znanje i prakse koje pomažu u zaštiti okoliša jer je on neraskidivo povezan sa svojim okruženjem. Podržava

ekološku održivost samostalno, kao i uključivanjem tih elemenata u šire sheme održivog razvoja.

Očuvanje NSH-a tijekom nepredviđenih događaja u konačnici ovisi o spremnosti i sposobnosti upravljanja krizom. Metodologije upravljanja rizikom ključne su za aktivnosti i lokacije NSH-a. One obuhvaćaju strategije za ublažavanje posljedica pandemija, prirodnih katastrofa i rata. Izrada strategija oporavka pomaže NSH-u da se oporavi i ponovno počne s radom nakon katastrofa; njegovo digitalno očuvanje i evidentiranje pomažu u sprječavanju gubitka podataka. Sustavi za hitne intervencije pružaju financijsku i logističku potporu onima koji rade s ICH-om i skupinama pogođenima izvanrednim situacijama. Oni također omogućuju inicijativama koje vode zajednice praćenje i zaštitu ICH-a i tijekom i nakon kriza. Ovi sveobuhvatni, povezani planovi omogućit će nam da osiguramo opstanak ICH-a i njegovo prenošenje na sljedeće generacije.

Reference

Dacia Viejo-Rose i Marie Louise Stig Sørensen (2015.), Poglavlje 17. Kulturna baština i oružani sukob: nova pitanja za odnos iz prošlosti – u: *The Palgrave Handbook of Contemporary Heritage Research*, uredili Emma Waterton i Steve Watson, 281. – 296., ISBN 978-1-349-45123-4, 978-1-137-29356-5 (e-knjiga), DOI 10.1057/9781137293565

Laia Colomer (2024) Uloga kulturne baštine u procesima integracije imigranata u Norveškoj, *Norwegian Archaeological Review*, 57:2, 126-144, DOI: 10.1080/00293652.2025.2451428

Mila Santova (2011). Nematerijalna kulturna baština: pitanja. *Български фолклор*, 89-100. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=171771>

Na Li, Xiaokang Li & Wen Xiao (2025) Kategorije i kriteriji razina ugroženosti nematerijalne kulturne baštine, *Humanities and Social Sciences Communications*, 12:271, <https://doi.org/10.1057/s41599-025-04595-4>

Qiu, Q., Zuo, Y., Zhang, M. (2022) Nematerijalna kulturna baština u turizmu: pregled istraživanja i istraživanje budućeg programa. *Land*, 11, 139. <https://doi.org/10.3390/land11010139>

Soojung Kim, Michelle Whitford i Charles Arcodia (2019.), Razvoj nematerijalne kulturne baštine kao održivog turističkog resursa: perspektive stručnjaka za nematerijalnu kulturnu baštinu, *Journal of Heritage Tourism*, DOI: 10.1080/1743873X.2018.1561703

Yanislav Zhelev, Mariya Monova-Zheleva, Radovesta Stewart (2021) Digitalna budućnost nematerijalne kulturne baštine – izazovi i inicijative, *Digitalna prezentacija i očuvanje kulturne i znanstvene baštine. Zbornik radova konferencije*. Svezak 11, Sofija, Bugarska: Institut za matematiku i informatiku – BAN, ISSN: 1314-4006, eISSN: 2535-0366

Yanqing Fang (2024), Trenutno stanje, problemi i protumjere u nasljeđivanju i zaštiti nematerijalne kulturne baštine u visokom obrazovanju, *Znanstveni časopis za humanističke i društvene znanosti*, 7:8 227-236, ISSN 2616-5783, DOI: 10.25236/AJHSS.2024.070835

Ethical considerations in ICH

Chapter 10

Sónia Avelar

Škola poslovanja i ekonomije – CEEAplA – Sveučilište Azori

Josélia Fonseca

Odsjek za društvene i humanističke znanosti – Odsjek za obrazovanje

Teresa Borges-Tiago

Škola poslovne i ekonomske nauke – CEEAplA – Sveučilište Azori

1. Uvod

"Očuvanje nematerijalne kulturne baštine zahtijeva most između poštovanja kulturne raznolikosti i etičkog upravljanja, osiguravajući da zajednice zadrže vlasništvo i pravo glasa u dijeljenju bogatog mozaika ljudskih tradicija."

Nematerijalna kulturna baština (NKB) obuhvaća sve one elemente koje zajednice prepoznaju kao bitne za svoj kulturni identitet. Stoga je NKB živa i neprestano se razvija, prenoseći se s generacije na generaciju. Obuhvaća bogatu raskoš usmenih predaja, izvedbenih umjetnosti, društvenih običaja, rituala, svečanih proslava i dubokog razumijevanja okoline. Ljepota NKB-a jest u tome što zajednicama daje snažan osjećaj identiteta i kontinuiteta, a istovremeno promiče cijenjenje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti. Međutim, dokumentiranje i očuvanje nematerijalne kulturne baštine (NKB) izazivaju kritična etička pitanja, osobito u pogledu kulturnog vlasništva i prava intelektualnog vlasništva, budući da mnoge tradicionalne prakse i sustavi znanja pripadaju zajednicama kolektivno, a ne pojedincima. Ovo poglavlje usredotočuje se na različite aspekte međusobne povezanosti NKB-a i etike,

počevši od definicije etike i prelazeći na perspektive i zabrinutosti iznesene tijekom godina u ovom području, koje se mogu pronaći u literaturi.

2. Konceptualni okvir

Očuvanje kulturnog i nematerijalnog naslijeđa zahtijeva jasno razumijevanje etike i kulture. Etika, izvedena iz grčke riječi *ethos*, odnosi se na načela koja usmjeravaju ljudska djelovanja prema dobru. Kultura obuhvaća znanje, umjetnost, moral, običaje i uvjerenja stečene društveno, čineći i materijalne (umjetnost) i nematerijalne (običaji, znanje) dimenzije koje podupiru društveni identitet. Postoji unutarnja veza između kulture i identiteta, oblikovana interakcijama s drugima u određenom vremenu i prostoru. Kulturna interpretacija pomaže pojedincima da otkriju sebe i pronađu smisao u svojoj stvarnosti. Prepoznavanje kulturne raznolikosti ključno je za poticanje međukulturalnog dijaloga i osiguravanje opstanka manjinskih kultura. Zanemarivanje ili brisanje nematerijalne kulturne baštine zajednice potkopava njezin identitet i nameće kulturnu dominaciju, čime se u konačnici umanjuje bogatstvo kulturne interakcije u današnjem globalnom društvu. Stoga je zaštita nematerijalne kulturne baštine ključan korak u promicanju inkluzivnosti i sociokulturalne rekreacije.

2.1 Definiranje etičkih praksi u ICH-u

Nezgrapna materijalna kulturna baština utjelovljuje bogate i živopisne tradicije, prakse i izraze koji su zajednicama važni kao ključni za njihov kulturni identitet. Stoga je briga o njoj ključna za očuvanje kulturne raznolikosti i poticanje međukulturalnog dijaloga u sve globaliziranijem svijetu. Međutim, etičke dileme vezane uz zaštitu nematerijalne kulturne baštine prilično su složene i nijansirane. Temeljni etički princip jest vlasništvo i kontrola zajednice. Budući da je nematerijalna kulturna baština duboko povezana s zajednicama koje je stvaraju i njeguju, one bi trebale imati središnju ulogu u odlukama o njezinoj dokumentaciji, očuvanju i dijeljenju. To postavlja relevantna pitanja o dinamici moći između lokalnih zajednica i vanjskih dionika poput vlada, nevladinih organizacija i kulturnih institucija.

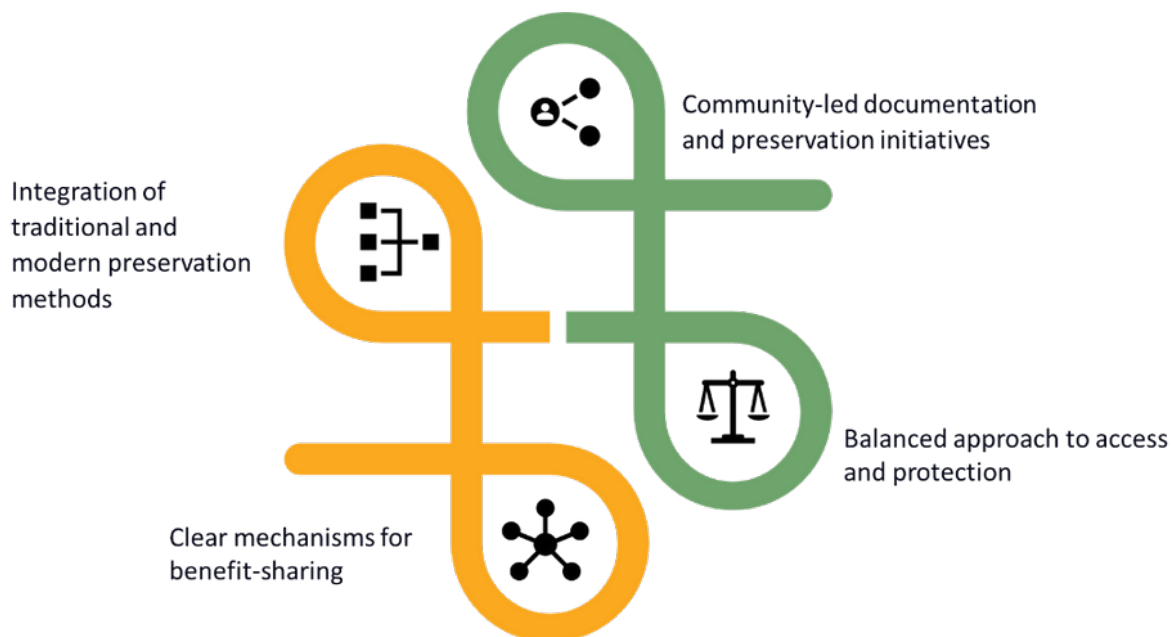
Autentičnost i integritet također su glavne brige. Kako nematerijalna kulturna baština prirodno evoluirati, naponi na njezinom očuvanju ne bi trebali imati za cilj "zamrznuti" kulturne prakse, jer bi to moglo narušiti njihovu autentičnost. Umjesto toga, inicijative bi trebale promicati stalnu vitalnost i prilagodbu nematerijalne kulturne baštine. Kulturna prava još su jedno ključno etičko razmatranje. Iako zajednice imaju pravo održavati i prenositi svoju baštinu, ta se prava moraju uskladiti s pojedinačnim ljudskim pravima, pitanjima intelektualnog vlasništva i pravednim pristupom kulturnim koristima. UNESCO (2003.) nudi smjernice koje ističu važnost poštovanja zajednica, prihvaćanja kulturne raznolikosti i održivog upravljanja baštinom.

2.2 Načela vlasništva i skrbništva

Vlasništvo i skrbništvo nad ICH-om predstavljaju niz složenih izazova kada je riječ o očuvanju kulture. Prema UNESCO-ovoj Konvenciji iz 2003. godine, ICH obuhvaća prakse, izraze, znanja i kulturne prostore koji su duboko povezani s zajednicama. ICH je fluidan i kolektivan, što otežava isticanje isključivog vlasništva, za razliku od tradicionalne imovine. Kirshenblatt-Gimblett (2004.) ističe da se nematerijalna kulturna baština ne može uredno svrstati pod konvencionalne zakone o vlasništvu jer se razvija zajedno s zajednicama koje je održavaju. Pravni okviri često se muče s rješavanjem tih složenosti, osobito s obzirom na ograničenja zakona o intelektualnom vlasništvu. Pojam skrbništva uvodi još više poteškoća, osobito kada je riječ o definiranju tko su odgovorni skrbnici i kakve bi trebale biti njihove uloge. Osim toga, postoji suvremeni izazov uspostavljanja ravnoteže između dokumentiranja i tradicionalnih načina prenošenja znanja. Trenutni problemi također uključuju rizike komercijalne eksploatacije, kulturne apropijacije, učinke globalizacije i način na koji digitalne tehnologije utječu na pristup i očuvanje. Kako bi se odgovorilo na te izazove, Stefano i Davis (2017.) predložili su okvir za održivo upravljanje nematerijalnom kulturom koji se usredotočuje na inicijative za očuvanje, učinkovite metode i mehanizme za dijeljenje koristi (vidi Sliku 4).

Slika 4. Dimenzije održivog upravljanja ICH-om

Gledajući u budućnost, ovu se perspektivu jača operativnim direktivama UNESCO-a, koje naglašavaju potrebu za razvijanjem strategija zaštite koje odgovaraju suvremenim izazovima, a istovremeno poštuju tradicionalne prakse. Složenost vlasništva i skrbništva nad živom baštinom zahtijeva kontinuirano istraživanje i razvoj politika.

3. Etički izazovi u dokumentiranju nematerijalne kulturne baštine

Ideja informiranog pristanka nadilazi samu osiguru poštenja između istraživača i onih koji dokumentiraju ili dijele kulturne uspomene. Ona naglašava važnost autonomije pojedinca i zajednice u donošenju odluka o svojim kulturnim praksama te o tome kako se one čuvaju i dijele. Utvrđivanje informiranog i promišljenog pristanka ključno je za sprječavanje prisvajanja i zlouporabe – ponekad čak i eksploativne uporabe – kultura, osobito onih

pripadnika manjinskih skupina. Da bi se to postiglo, zajednice moraju biti osnažene da procijene učinke svojih postupaka (kako je navedeno u načelu 9, UNESCO, 2003.), bilo izravno ili dopuštajući drugima da proučavaju i bave se njihovom baštinom. Ključno je da zajednica preuzme zajedničku odgovornost u prepoznavanju prijetnji svojoj kulturi i da aktivno sudjeluje u procesima donošenja odluka usmjerenima na sprječavanje ili smanjenje tih rizika (kako je navedeno u načelu 10, UNESCO, 2003.).

3.1. Predstavljanje i pogrešno predstavljanje

Način na koji se nematerijalna kulturna baština predstavlja, a ponekad i pogrešno prikazuje, ključno je pitanje u očuvanju kulture. To postavlja važna pitanja o autentičnosti, etici i samoj dinamici kulture. Kada se govori o etici, ona se često vrti oko točnog predstavljanja kulturnih izraza zajednica, uz pokušaj izbjegavanja zamki komercijalizacije ili iskrivljavanja. Pogrešno predstavljanje može biti posebno štetno, osobito kada se kulturne prakse komercijaliziraju ili mijenjaju za vanjske publike, jer to može promijeniti sam identitet tih kultura. Kada se kulturni elementi previše pojednostavljaju ili reproduciraju, to im može oduzeti autentičnost, dovodeći do stereotipa i ušutkavanja glasova marginaliziranih skupina.

Odličan primjer etičkog predstavljanja nalazi se u muralizmu zajednice, gdje potcijenjene skupine koriste javnu umjetnost kako bi izrazile svoj kulturni identitet i bavile se društvenim pitanjima. Međutim, nedavne studije pokazuju da su ti murali u opasnosti od brisanja zbog urbanog razvoja i nedostatka zaštitnih mjera, što naglašava etičku obvezu očuvanja tih kulturnih izraza. Štoviše, naponi za digitalizaciju i osiguravanje pravednog pristupa dokumentarnoj baštini moraju se provoditi uz pažljivo razmatranje pravnih i političkih pitanja, osiguravajući da se prava i glasovi uključenih kultura stavljaju u prvi plan. Iako se mnoge institucije usredotočuju na stjecanje kulturnih materijala s jasnim porijeklom i provjerenom autentičnošću, stalni je izazov razlikovati između istinskih kulturnih prikaza i inscenirane autentičnosti, što može razrijediti istinsku suštinu kulturnog identiteta. Hrana je, posebice, moćan način održavanja kulturne autentičnosti, služeći kao sredstvo za izražavanje baštine i otpor

homogenizirajućim učincima globalizacije. Stoga je potreban sveobuhvatan pristup kulturnoj reprezentaciji koji naglašava autentičnost, osiguravajući etičko očuvanje i promicanje nematerijalne kulturne baštine za buduće generacije.

3.2. Kulturna osjetljivost i prisvajanje

Nedavna istraživanja ukazuju na to da složena pitanja vezana uz kulturnu cijenu i prisvajanje naglašavaju važnost pronalaženja ravnoteže između slavljenja kultura i uzimanja u obzir etičkih implikacija. Pojam "kulturne tarificacije" odnosi se na to kako su naša gledišta o prisvajanju pod utjecajem percipiranih troškova i koristi kulturnih razmjena (Oshotse i dr., 2024.). Kako bismo se istinski povezali s kulturom, moramo poticati istinske interakcije, osigurati pravedne razmjene i dobiti pristanak uključenih zajednica. Nažalost, kulturna eksploatacija često proizlazi iz komodifikacije, pogrešnog predstavljanja i ekonomskih nejednakosti. Kada se autohtone ceremonije pretvore u turističke atrakcije, gube svoju svetu važnost, što može biti uznemirujuće; stereotipna predstavljanja održavaju štetne mitove; a u području tradicionalne umjetnosti, obrtnici često primaju malu naknadu dok posrednici ubiru plodove, pogoršavajući nejednakosti (Gertner, 2019). Osim toga, turistička infrastruktura može raseliti lokalne zajednice i narušiti njihovu kulturnu baštinu. Kako bismo potaknuli etičko kulturno djelovanje, moramo dati prednost poštovanju, poštenim gospodarskim praksama i suglasnosti zajednice kako bismo zaštitili kulturnu autentičnost i identitet.

4. Etička razmatranja u očuvanju i promicanju nematerijalne kulturne baštine

Očuvanje živog nasljeđa (ICH) u potpunosti se svodi na pronalaženje te zlatne sredine između zaštite tradicionalnih praksi i njihova prilagođavanja našem modernom svijetu. Pristalice naglašavaju važnost održavanja kulturnih izraza vjernima njihovim korijenima, jer je to ključno za očuvanje identiteta i osiguravanje kulturne raznolikosti za buduće generacije. S druge strane, neki kritičari tvrde da se kulturne prakse moraju razvijati kako bi ostale relevantne

u našem sve globaliziranijem društvu. Jedna od najvećih prepreka u očuvanju živog naslijeđa (ICH) jest pronalaženje načina za učinkovitu raspodjelu resursa. Istraživanja o turizmu vezanom uz nematerijalnu kulturnu baštinu ukazuju na nužnost održivog upravljanja resursima, procjene utjecaja turizma i razumijevanja ponašanja posjetitelja. Pojavljuju se nove strategije koje daju prednost stvaranju identiteta mjesta, prihvaćaju tehnološki napredak i usredotočuju se na ekološku održivost kako bi se potaknuli napori u očuvanju (Katelieva i dr., 2020.). Unatoč tim izazovima, očuvanje nematerijalne kulturne baštine ključno je za održavanje kulturne raznolikosti, poticanje otpornosti zajednice i prenošenje znanja s generacije na generaciju. Nestanak kulturnih praksi nije unaprijed određen ishod; to je nešto što možemo aktivno spriječiti.

4.1 Komercijalizacija nematerijalne kulturne baštine

Komercijalizacija nematerijalne kulturne baštine (NKB) u turističke i tržišne svrhe izaziva ozbiljne etičke dvojbe. NKB je ključan dio kulturnog identiteta i pripadnosti, a kada se pretvori u robu, riskira gubitak autentičnosti i izvornog značenja te postaje samo još jedan proizvod za strance (Hsu i dr., 2022). Ta promjena može promijeniti kontekst kulturnih izraza, potencijalno umanjujući njihovu društvenu i duhovnu važnost i ugrožavajući identitet zajednica koje ih njeguju. Jedan od glavnih etičkih problema je neuravnotežena raspodjela gospodarskih koristi. Dok vanjske dionice profitiraju od komercijalizacije nematerijalne kulturne baštine, lokalne zajednice, pravi čuvari te baštine, često ostvaruju vrlo malu financijsku korist (Zhang i dr., 2023.). Ta gospodarska nejednakost dovodi do iskorištavanja, osobito za autohtone i marginalizirane skupine koje možda nemaju sredstava da zaštite svoju kulturnu baštinu od prisvajanja. Turizam vezan uz kulturnu baštinu suočava se s kritikama da iskorištava lokalne kulture, a istovremeno pruža vrlo malo koristi uključenim zajednicama. Mnoge ruralne regije ekonomski ovise o turizmu, što im ostavlja malo izbora osim komercijalizacije svoje baštine, a to samo produbljuje cikluse komodifikacije i obespravljanja. Rješavanje tih problema zahtijeva etičke i pravedne pristupe koji daju

prednost osnaživanju zajednice, pravednoj ekonomskoj raspodjeli i očuvanju suštinske vrijednosti nematerijalne kulturne baštine.

4.2 Usklađivanje globalne promocije s lokalnom relevantnošću

Globalna promocija NKD-a donosi mješavinu izazova i prilika, osobito kada je riječ o poštovanju zajednica iz kojih potječu te tradicije, a istovremeno i o njihovom širem širenju. Postoje različita gledišta između kulturnih institucija i migrantskih zajednica o tome kako očuvati i dijeliti nematerijalnu kulturnu baštinu, što naglašava potrebu za strategijama koje mogu premostiti te razlike. Komercijalizacija nematerijalne kulturne baštine često čini stručnjake za baštinu nelagodno, izlažući postojeće napetosti između ciljeva očuvanja i zahtjeva tržišta. U turističkom sektoru, praktičari se bore s ključnim zadatkom održavanja autentičnosti, istovremeno izbjegavajući otuđenje ili kulturna izobličenja.

Digitalne platforme nude uzbudljive nove načine za komunikaciju i promicanje vrijednosti nematerijalne kulturne baštine, ali također riskiraju pretvoriti te tradicije u puka roba ako se ne postupa pažljivo. Za učinkovito promicanje NEM-a na globalnoj razini ključno je usvojiti participativni pristup koji uključuje lokalne zajednice, akademike, privatni sektor, nevladine organizacije i vlade. Takvi suradnički naponi mogu pomoći u očuvanju kulturne baštine, istovremeno štiteći kulturne identitete i rješavajući problem nedovoljne zastupljenosti migrantskih zajednica u sudjelovanju u baštini i inicijativama za očuvanje. Ovaj model s više dionika potiče uključivost i bavi se složenošću očuvanja NEM-a u našem međusobno povezanom svijetu.

5. Preporuke za etičke prakse u ICH-u

Kako bi se istinski i učinkovito bavili živom kulturom i nematerijalnom baštinom (ICH), potrebni su etički okviri koji stavljaju sudjelovanje i osnaživanje zajednice u središte. Ključno je smatrati lokalne zajednice ključnim sudionicima te osigurati da njihovi glasovi i doprinosi budu u

središtu napora za očuvanje. Kada ljudi sudjeluju na smislen način, to ne samo da promiče održivost, već i osigurava da inicijative odjekuju vrijednostima zajednice. Osim toga, integracija digitalnih tehnologija može povećati dostupnost i uključivost, pružajući platformu marginaliziranim glasovima i stvarajući više prilika za sudjelovanje.

5.1 pristupi usmjereni na zajednicu

Osnovno načelo u očuvanju nematerijalne kulturne baštine jest ideja samouprave zajednice. Ključno je da istraživači grade odnose utemeljene na povjerenju, otvorenom dijalogu i međusobnom poštovanju. Etično sudjelovanje započinje dobivanjem kulturno primjerenog informiranog pristanka, a proteže se i na aktivnu suradnju u postavljanju ciljeva i metodologija istraživanja. Članovi zajednice trebali bi biti u prvom planu, igrajući ključnu ulogu u oblikovanju ishoda koji ne samo da unapređuju znanstvena istraživanja, već služe i vlastitim interesima.

5.2 Etičko dokumentiranje i predstavljanje

Dokumentiranje nematerijalne kulturne baštine (NKB) osjetljiv je zadatak, osobito kada je riječ o svetim ili ograničenim elementima. Ključno je da zajednice imaju kontrolu nad onim što se bilježi i dijeli, što znači da istraživačke metode moraju biti fleksibilne i poštovati tradicionalne načine prenošenja znanja. Promišljeni prijevod i prikaz ključni su za očuvanje autentičnosti kulturnih izraza, a istovremeno ih čine dostupnima široj publici.

5.3 Digitalni izazovi i mogućnosti

Iako digitalne tehnologije donose uzbudljive mogućnosti za dokumentiranje i očuvanje NIM-a, one također donose i neke ozbiljne izazove, poput zabrinutosti oko suvereniteta nad podacima, privatnosti i rizika od kulturne prisvajanja. Ključno je da istraživači uspostave jasne protokole koji štite interese zajednice, osiguravajući da je upravljanje podacima etično i da postiže ravnotežu između pristupa i kontrole.

5.4 Pravedna podjela koristi

Istraživanje bi doista trebalo imati za cilj donijeti stvarne koristi zajednicama koje u njega doprinose. To znači dati odgovarajuće priznanje, osigurati jednak pristup svima rezultatima i podržati inicijative koje vodi sama zajednica. Kada je riječ o komercijalnoj upotrebi, ključno je uspostaviti poštene sporazume o pravima intelektualnog vlasništva i naknadama kako bi se izbjegla bilo kakva eksploatacija.

5.5 Održivi angažman i odgovornost

Izgradnja dugoročnih partnerstava s zajednicama ključna je za provođenje etičkog istraživanja. Promatranje utjecaja projekata i rješavanje svih nepredviđenih posljedica može pomoći u izgradnji povjerenja i osigurati da napor na očuvanju kulture i dalje napreduju.

5.6 Uloga međunarodnih organizacija

UNESCO i razne globalne organizacije ključni su u uspostavljanju etičkih standarda, osobito kroz okvire poput Konvencije iz 2003. godine. Te institucije ne samo da pružaju jačanje kapaciteta, smjernice za politiku i financijsku potporu, već i zagovaraju uključivanje zajednica, kulturnu raznolikost i održive prakse u području baštine. Usvajanjem tih najboljih praksi može se osigurati očuvanje nematerijalne kulturne baštine te postići etičkiji, pravedniji i održiviji rezultati, štiteći kulturno naslijeđe i promičući društveno jedinstvo i međusobno razumijevanje u zajednicama.

Zaključak

Dokumentacija, očuvanje i promicanje nematerijalne kulturne baštine (NKB) donose sa sobom skup složenih etičkih izazova koji zahtijevaju promišljeno razmatranje i uravnotežen pristup. Kako se stručnjaci i dionici u području kulturne baštine upuštaju u svijet NKB-a, suočavaju se s osjetljivim pitanjima

koja mogu značajno utjecati na zajednice, tradicionalne sustave znanja i održivost kultura. U središtu etičkih praksi nematerijalne kulturne baštine nalazi se ključni princip poštovanja prava zajednica i kulturne suverenosti. UNESCO-ov Etički kodeks ističe da zajednice trebaju imati primarnu kontrolu nad svojim kulturnim izrazima i odlučivati o tome kako se njihova baština dokumentira, čuva i dijeli. Ovaj je princip osobito ključan u današnjem brzom digitalnom dobu i globalnoj razmjeni kultura. Kada je riječ o dokumentaciji, postoje ozbiljne etičke dvojbe vezane uz pristanak, reprezentaciju i kulturnu osjetljivost. Istraživači i stručnjaci za baštinu moraju biti oprezni kako bi osigurali da njihove metode ne narušavaju integritet kulturnih praksi ili ne otkrivaju osjetljivo kulturno znanje. Smjernice Međunarodnog vijeća muzeja (ICOM) naglašavaju nužnost dobivanja informiranog pristanka i uspostavljanja jasnih protokola za prikupljanje i pohranu podataka koji poštuju kulturne prakse. Napori u očuvanju moraju uspostaviti ravnotežu između zaštite kulturne baštine i priznavanja fluidne, evoluirajuće prirode živih tradicija. Postoji snažna etička obveza izbjegavanja "zamrzavanja" kulturnih praksi u vremenu ili nametanja vanjskih standarda autentičnosti. Umjesto toga, inicijative za očuvanje trebale bi osnažiti zajednice da održavaju i prenose svoju baštinu na načine koji odjekuju s suvremenim životom.

Promidžba i dijeljenje nematerijalne kulturne baštine (ICH) otvaraju pitanja o kulturnom prisvajanju, komercijalizaciji i dijeljenju koristi. Dionici moraju osigurati da promotivne aktivnosti ne dovedu do iskorištavanja ili pogrešnog predstavljanja kulturnih praksi. Izuzetno je važno uspostaviti poštene i pravedne sustave za raspodjelu koristi koji osiguravaju da zajednice dobiju priznanje i naknadu koju zaslužuju za svoj kulturni doprinos. Napredovanje na ovaj način zahtijeva kolektivnu predanost etičkim načelima kada je riječ o upravljanju ICH-om (vidi Tablicu 2).

Tablica 2. Matrica poziva na djelovanje

Za zajednice	Za istraživače	Za donositelje politika	Za globalne organizacije
--------------	----------------	-------------------------	--------------------------

Potvrdite svoja prava u upravljanju nematerijalnom kulturom Razviti interne protokole za dokumentaciju i dijeljenje baštine Aktivno sudjelovati u raspravama o politikama koje utječu na njihovu kulturnu baštinu	Usvojiti participativne metodologije istraživanja Provesti čvrste etičke smjernice u istraživačkim praksama Osigurati transparentnu komunikaciju sa dionicima zajednice	Razviti pravne okvire koji štite prava zajednice Stvoriti mehanizme za smisleno savjetovanje zajednice Podržati inicijative za održivo upravljanje baštinom	Ojačati međunarodnu suradnju u etičkim praksama nematerijalne kulturne baštine Osigurati resurse i podršku za jačanje kapaciteta Olakšati dijalog među dionicima
--	---	---	--

Ideja da se ŽIV može razvijati, a da pritom zadrži svoje temeljne vrijednosti, otvara uzbudljive mogućnosti za kulturni krajolik koji je istovremeno inkluzivan i prilagodljiv, onaj koji istinski odražava bogatu i raznoliku sliku ljudskih iskustava. Napetost između očuvanja i razvoja ŽIV-a naglašava važnost rješavanja ključnih pitanja o tome kako postići ravnotežu između zaštite baštine i poticanja inovacija. Ovaj izazov poziva zajednice, donositelje politika i znanstvenike da se snađu u složenom odnosu između kulturnog kontinuiteta i promjene u današnjem svijetu. Stoga to označava hitnu potrebu za okvirom skrbništva koji daje prednost zajedničkom vlasništvu i upravljanju kulturnom imovinom, prepoznajući jedinstvene veze između lokalnih zajednica i njihove baštine, a istovremeno rješavajući povijesne nepravde povezane s prisvajanjem kulture. Briga o kulturnoj baštini ključna je za njezino očuvanje, kako bi ostala živa, smisljena i održiva za buduće generacije. Pravo je vrijeme za djelovanje, stoga se pozivaju svi članovi zajednice da rade zajedno na zaštiti, očuvanju i promicanju nematerijalne kulturne baštine na načine koji odaju počast onima koji su je stvorili, poštuju one koji je čuvaju i u konačnici koriste na dobrobit cijelog čovječanstva.

Reference

Gertner, R. K. (2019). Utjecaj kulturne apropijacije na sliku destinacije, turizam i ugostiteljstvo. *Thunderbird International Business Review*, 61(6), 873-877. DOI: 10.1002/tie.22068

Hsu, F. C., Zhang, S., Zhang, Y., & Lee, T. J. (2022). Decision-making behavior in the sustainable development of intangible cultural heritage tourism. *International Journal of Tourism Research*, 24(6), 800-812. DOI: 10.1002/jtr.2546

Kateliëva, M., Muhar, A., & Penker, M. (2020). Znanje o prirodi kao nematerijalna kulturna baština: Očuvanje i korištenje u turizmu u Austriji. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 18(6), 673-689. DOI: 10.1080/14766825.2019.1693581

Kirshenblatt-Gimblett, B. (2004). Nematerijalna baština kao metakulturalna produkcija. *Museum International*, 56(1-2), 52-65. DOI: 10.1111/j.1350-0775.2004.00458.x

Oshotse, A., Berda, Y. i Goldberg, A. (2024). Cultural Tariffing: Appropriation and the Right to Cross Cultural Boundaries. *American Sociological Review*, 89(2), 346-390. DOI: 10.1177/00031224231225665

Stefano, M. L., & Davis, P. (ur.). (2017.). *The Routledge Companion to Intangible Cultural Heritage*. Taylor & Francis.

UNESCO (2003.). *Konvencija o očuvanju nematerijalne kulturne baštine*.

Zhang, M., Guo, X., Guo, X., & Jolibert, A. (2023). Namjera kupnje potrošača za proizvode nematerijalne kulturne baštine (ICHP): učinci kulturnog identiteta, znanja potrošača i vrste proizvodnje. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 35(3), 726-744. DOI: 10.1108/APJML-11-2021-0831

Funding and Resource Mobilization for Intangible Cultural Heritage

Chapter 11

Hristo Berov

Univerzitet Sofija "Sveti Kliment Ohridski" i Zaklada Pax Rhodopica,
Bugarska

1. Uvod

Nematerijalna kulturna baština (NKB) vitalan je dio identiteta svake zajednice, ali se često suočava s rizikom izumiranja zbog globalizacije, urbanizacije i drugih socioekonomskih čimbenika. Kako bi se osigurala njegova očuvanje i prijenos na buduće generacije, nužno je razviti učinkovite strategije za financiranje i mobilizaciju resursa. Ovo poglavlje istražuje različite pristupe pružanju financijske i druge podrške projektima vezanim uz istraživanje, dokumentaciju, očuvanje i promicanje nematerijalne kulturne baštine, s naglaskom na mogućnosti suradnje s vladinim institucijama i nevladinim organizacijama, uz osvrt na mapiranje situacije u Bugarskoj i najbolje prakse.

2. Resursi za istraživanje

Konvencija UNESCO-a o očuvanju nematerijalne kulturne baštine (usvojena 2003.) primarni je i temeljni međunarodni instrument čiji je cilj zaštititi i promicati živu kulturnu baštinu čovječanstva. Obuhvaća usmene tradicije, izvedbene umjetnosti, društvene prakse, rituale, svečane događaje, znanja i prakse vezane uz prirodu i svemir ili znanja i vještine za izradu tradicionalne umjetničke obrte.¹ Naglašava važnost zajednica koje su nositelji te baštine i potiče njihovo sudjelovanje u njezinom očuvanju. Također poziva države da

izrade nacionalne inventare nematerijalne kulturne baštine i poduzmu mjere za njezino očuvanje.

U svojim naporima da podrži očuvanje žive baštine, Tajništvo Konvencije o očuvanju nematerijalne kulturne baštine razvija niz internetskih alata za obrazovanje i upravljanje znanjem, pružajući vrijedne podatke i resurse svim dionicima. Ti su alati osmišljeni kako bi olakšali pristup informacijama i promicali učinkovito očuvanje nematerijalne kulturne baštine (NKB).

Među glavnim resursima su digitalne vizualizacije koje omogućuju uranjanje u svijet nematerijalne kulturne baštine, istražujući njezine veze s prirodom i čimbenike koji joj prijete. Uz to, 62 tematska nastavna materijala otvorenog pristupa jačaju kapacitete u ključnim područjima kao što su inventarizacija, razvoj politika i traženje pomoći. Set alata za održivi razvoj s više od 30 studija slučaja pokazuje doprinos nematerijalne kulturne baštine održivom razvoju. Za obrazovne svrhe izrađena je videoanimacija o rodnim pitanjima i nematerijalnoj kulturnoj baštini, uz bilješke za prezentere. Interaktivna bibliografija s više od 1000 referenci za znanstvena istraživanja vezana uz Konvenciju iz 2003. godine predstavlja vrijedan resurs za istraživače i praktičare. Izrađen je elektronički registar nematerijalne kulturne baštine (<https://www.unesco.org/en/intangible-cultural-heritage/grid?hub=365> i Registar dobrih praksi za očuvanje NKB-a – Bugarska <https://bulgariaich.com/index.php?act=content&rec=59>). Njegov je cilj identificirati i podržati nositelje tradicionalnog znanja i vještina, čime se osigurava prijenos tog vrijednog znanja budućim generacijama.

3. Identifikacija izvora financiranja

Očuvanje i promicanje nematerijalne kulturne baštine zahtijevaju posvećene napore i održivo financiranje. U tom kontekstu međunarodne organizacije, posebice UNESCO, imaju ključnu ulogu. UNESCO, kroz svoju Konvenciju o očuvanju nematerijalne kulturne baštine iz 2003. godine, postavlja temelje za međunarodnu suradnju i potporu. UNESCO-ov Program sudjelovanja (<https://www.unesco.org/en/member-states-portal/participation-programme>) pruža specifične prilike za financiranje projekata koji su u skladu s prioritetima organizacije, naglašavajući dokumentiranje, prenošenje i

podizanje svijesti o nematerijalnoj kulturnoj baštini. UNESCO-ov Program sudjelovanja važan je alat za financijsku potporu projektima koji su u skladu s ključnim prioritetima organizacije. Posebno je osmišljen kako bi pomogao državama članicama, s posebnim naglaskom na zemlje u razvoju. Ovaj se program odlikuje svojim širokim opsegom, pružajući mogućnosti financiranja u raznim područjima koja su ključna za razvoj društva. To uključuje očuvanje bogate kulturne baštine, razvoj kvalitetnog obrazovanja, podršku znanstvenom istraživanju i promicanje medijske pismenosti. Nacionalne komisije za UNESCO u državama članicama imaju ključnu ulogu u podršci i promicanju nematerijalne kulturne baštine (NKB). Svaka komisija djeluje kao posrednik između nacionalnih institucija i UNESCO-a, pomažući u razvoju i provedbi projekata vezanih uz očuvanje nematerijalne kulturne baštine. Komisija pruža savjete i smjernice o prijavi za UNESCO-ove programe financiranja, kao što je Program sudjelovanja, te pomaže zajednicama u procesu dokumentiranja i očuvanja njihove kulturne baštine. Osim toga, aktivno sudjeluje u podizanju svijesti o važnosti nematerijalne kulturne baštine organiziranjem događaja, konferencija i publikacija.

Europska sredstva nude značajne mogućnosti financiranja. Program Kreativna Europa (<https://culture.ec.europa.eu/creative-europe>) podržava projekte u područjima kulture i kreativnosti, uključujući one povezane s nematerijalnom kulturom. Europski fond za regionalni razvoj (ERDF) može financirati projekte koji doprinose razvoju kulturnog turizma i očuvanju kulturne baštine u regijama. Poziv EIT Culture & Creativity, sufinanciran iz programa Obzor Europa, podupire kratke projekte usmjerene na rezultate koji se bave trenutačnim izazovima u tim sektorima. Posebna se pozornost posvećuje projektima u područjima kao što su moda, arhitektura, kulturna baština, audiovizualni mediji i igre, s ciljem ubrzanja komercijalizacije i prihvaćanja inovacija na tržištu.

U prekograničnim regijama mogu se tražiti mogućnosti iz programa Interreg (<https://interreg.eu/calls-for-projects/>) za razvoj različitih proizvoda i rješenja koja potiču regionalni razvoj, a koja mogu uključivati ona povezana s kulturnom baštinom, a osobito nematerijalnom kulturnom baštinom.

Erasmus+ nudi značajne mogućnosti za financiranje inicijativa i projekata usmjerenih na očuvanje i promicanje nematerijalne kulturne baštine. Ta je veza duboko ukorijenjena u koncept programa Erasmus+, koji naglašava kulturnu raznolikost, uključivost, obrazovanje, sudjelovanje mladih i međunarodnu suradnju. Program podržava projekte u području obrazovanja za prijenos znanja i vještina povezanih s nematerijalnom kulturnom baštinom kroz radionice, osposobljavanja, razmjenu dobrih praksi i razvoj obrazovnih materijala. Fokus je na sudjelovanju mladih i građana, pri čemu Erasmus+ potiče sudjelovanje mladih u očuvanju kulturne baštine kroz razmjene mladih i volonterske projekte. Projekti koji promiču međunarodnu suradnju podržavaju se kroz tri ključne akcije: Ključna akcija 1 (KA1) za mobilnost pojedinaca, Ključna akcija 2 (KA2) za suradnju između organizacija i Ključna akcija 3 (KA3) za podršku reformi politika. Specifični primjeri projekata uključuju dokumentiranje tradicionalnih zanata, razmjene mladih za proučavanje lokalnih običaja, obrazovne projekte za uključivanje kulturne baštine u nastavne planove i programe te osposobljavanje za očuvanje zanata. (https://www.esa-hormones.org/what-we-do/research/european-research-funding/funding-programmes/erasmusplus/?gad_source=1&gclid=CjwKCAiAw5W-BhAhEiwApv4goBE6MGGXwod4fHluq1SznKkrzZ31ZtE8nBJV_xgqFqLVymumtC7RbRoC53oQAvD_BwE)

Istovremeno, Ministarstvo inovacija i rasta Bugarske stvara mogućnosti financiranja za mala i srednja poduzeća (MSP) putem postupka "Mali inovativni grantovi", koji je dio programa "Istraživanje, inovacije i digitalizacija za pametnu transformaciju" (2021. – 2027.). Osim toga, mala i srednja poduzeća (MSP) mogu iskoristiti gotovo 1000 inovacijskih usluga putem Platforme za suradnju između visokih obrazovnih ustanova, istraživačkih organizacija i poduzeća. Ove inicijative pružaju raznolike mogućnosti mladima i malim i srednjim poduzećima za razvoj njihovih kreativnih i inovativnih ideja, doprinoseći kulturnom i gospodarskom razvoju zemlje. ([https://www.epc.bg/en/open-for-submission-procedure-bg16rfpr002-1005-small-innovative-grants-for-small-and-medium-sized-enterprises-\(smes\)-programme-esearch-innovation-and-digitalization-for-smart-transformation-2021-2027-n23](https://www.epc.bg/en/open-for-submission-procedure-bg16rfpr002-1005-small-innovative-grants-for-small-and-medium-sized-enterprises-(smes)-programme-esearch-innovation-and-digitalization-for-smart-transformation-2021-2027-n23))

Stvaranje različitih produkcija temeljenih na nematerijalnoj kulturnoj baštini i njihova prezentacija široj publici, uključujući i inozemnu, također se financira kroz programe Plana oporavka i otpornosti (https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility/recovery-and-resilience-plan-bulgaria/bulgarias-recovery-and-resilience-supported-projects-nation-wide-investment-scheme_en).

Mogućnosti mobilizacije resursa mogu se pronaći i putem financijskih instrumenata Financijskog mehanizma Europskog gospodarskog prostora i Norveškog financijskog mehanizma (<https://www.eeagrants.bg/en/about-us>). Dobar primjer takvog realiziranog projekta vezanog uz nematerijalnu kulturnu baštinu je projekt "Tradicije nas ujedinjuju". Aktivnosti projekta uključuju pripremu predstave/spektakla "Tradicije nas ujedinjuju" (i njezinu izvedbu u 10 manjih naselja u regijama Kardzhali, Smolyan i Plovdiv te u Norveškoj), osnivanje dječje škole za izradu lutaka u tradicionalnim nošnjama i tradicionalnih maski, organizaciju putujuće izložbe lutaka u narodnim nošnjama i održavanje otvorenih nastava izrade lutaka na otvorenom u 10 naselja u Bugarskoj.

Kako bi se osiguralo održivo očuvanje i promicanje nematerijalne kulturne baštine (NKB) u Bugarskoj, ključno je identificirati i koristiti različite izvore financiranja. Prvo, državni programi igraju ključnu ulogu. Kroz programe Bugarskog nacionalnog znanstvenog fonda (BNZF) mogu se podržati prijedlozi projekata tematski usmjereni na istraživanje i dokumentaciju NKB-a. Ministarstvo kulture, putem Nacionalnog kulturnog fonda i programa "Nematerijalna kulturna baština" (stručni ansambli i nositelji nematerijalne kulturne baštine), pruža mogućnosti za financiranje projekata vezanih uz očuvanje i promicanje kulturne baštine. Što se tiče Nacionalnog kulturnog fonda, podrška u smjeru "Kulturna baština" priprema se u skladu s pravnim okvirom i definicijama kulturne baštine iz Zakona o kulturnoj baštini Republike Bugarske i Konvencije UNESCO-a o očuvanju nematerijalne kulturne baštine. Usmjeren je na očuvanje, istraživanje i promicanje nematerijalne kulturne baštine integriranim pristupom, kao i na digitalizaciju kulturne baštine. Cilj mu je razviti načine za poboljšani pristup kulturnoj

baštini putem digitalnih tehnologija i prenošenja kulturnih sadržaja kroz kulturni turizam te uvođenje održivih modela za kulturne industrije na lokalnoj razini. Trenutno postoji u dva modula – "Očuvanje i promicanje kulturne baštine" i "Kulturne industrije i kulturni turizam".

Program "Nematerijalna kulturna baština" ima za cilj podržati profesionalnu prezentaciju narodne umjetnosti, revitalizirati aktivnosti profesionalnih narodnih ansambala te očuvati i održavati narodnu baštinu na visokoj estetskoj razini. Aktivnosti uključuju stvaranje novih umjetničkih proizvoda, izvedbi, tematskih koncertnih programa itd., razvoj i provedbu obrazovnih programa za učenike i studente te razvoj kreativnih škola. Očekivani rezultati aktivnosti usmjereni su na stvaranje sveobuhvatnih kulturnih proizvoda koji prikazuju raznolikost bugarskog folklora i doprinose očuvanju nematerijalne kulturne baštine. Ti će proizvodi poboljšati mogućnosti za istraživanje i proučavanje folklora i tradicija, privlačeći interes učenika. Dodatno, stvorit će se uvjeti za razvoj kreativnog potencijala mladih umjetnika u području folklora, uključujući glazbenike, pjevače i plesače. U konačnici, proširit će se mogućnosti pristupa kulturnom sadržaju, čime će se osigurati šire širenje i dostupnost kulturnih vrijednosti.

(https://mc.government.bg/files/10578_Programa%20-%20Ansambli%20-%202024.pdf)

Nacionalni program za mlade (2021. – 2025.) postavlja kao svoj glavni cilj poboljšanje kvalitete života i ostvarenje mladih u Bugarskoj, s naglaskom na ulaganje u njihov potencijal. Program je namijenjen mladima u dobi od 15 do 29 godina, a uključuje i nacionalne i lokalne strukture, nevladine organizacije i druge dionike. U okviru tematskog područja 3, "Slobodno vrijeme, kreativnost i kultura", program ima za cilj pružiti mladima prilike za sudjelovanje u raznim inicijativama koje obogaćuju njihovo slobodno vrijeme, potiču njihov kreativni izraz i čuvaju tradiciju. Također nastoji unaprijediti njihovu osobnu i društvenu kulturu te potvrditi njihov identitet. (<https://nism.bg/en/nacionalna-programa-za-mladezta-2021-2025>) Osim toga, mnoge općine u Bugarskoj imaju programe za podršku lokalnim kulturnim inicijativama, uključujući one usmjerene na nematerijalnu kulturnu

baštinu, a za taj općinski projektni fond "Kultura" (<https://kultura.sofia.bg/>; <https://culture.plovdiv.bg/> <https://www.varna.bg/en/91>)

4. Strategije za suradnju s državnim agencijama, nevladinim organizacijama i privatnim donatorima

UNESCO je postavio cilj proširiti sudjelovanje različitih organizacija, kao što su nevladine organizacije (NVO), zajednice, stručnjaci, profesionalni centri i istraživačke institucije, u očuvanju nematerijalne baštine, na temelju usvojene konvencije. Uspostavio je međuvladin odbor i fond za nematerijalnu baštinu za provedbu Konvencije, koji zahtijevaju nacionalna izvješća i podižu svijest o očuvanju nematerijalne baštine.

Konvencija iz 2003. naglašava ključnu ulogu nevladinih organizacija u očuvanju i promicanju nematerijalne kulturne baštine (NKB). Na nacionalnoj razini potiče se države stranke da integriraju nevladine organizacije u svoje napore, osobito u identificiranju i definiranju NKB-a, budući da nevladine organizacije često imaju najbliži kontakt s zajednicama koje su nositelji te baštine. Na međunarodnoj razini, akreditirane nevladine organizacije mogu pružati savjetodavne usluge putem Međuvladinog odbora. Od 2010. godine, Generalna skupština je akreditirala više od 170 nevladinih organizacija. Nvladine organizacije čije su aktivnosti povezane s nematerijalnom kulturom potiču se na podnošenje zahtjeva za akreditaciju, osobito ako dolaze iz zemalja u razvoju.

Države stranke potiču se na uspostavljanje koordinacijskih mehanizama koji olakšavaju sudjelovanje zajednica, skupina, pojedinaca, stručnjaka i istraživačkih institucija u ključnim aktivnostima, kao što su identificiranje i definiranje nematerijalne kulturne baštine, sastavljanje inventara, razvijanje i provedba programa i projekata te priprema nominacijskih dokumenata. I na kraju, ali ne i manje važno, države stranke pozivaju se da izrade i ažuriraju imenike dionika koji mogu provoditi znanstvena, tehnička i umjetnička istraživanja za učinkovitu zaštitu nematerijalne kulturne baštine, u skladu s člankom 13. Konvencije iz 2003. godine. Ti imenici služe kao vrijedan resurs za identificiranje ključnih partnera u zaštiti kulturne baštine.

Među dobrim primjerima takvih organizacija u Bugarskoj su Nacionalni odbor ICOMOS-a – Bugarska, Bugarsko povijesno društvo, Zaklada Balkan Heritage i neprofitna udruga "Meshtera – tradicionalno znanje i zanati" (NGO Information Portal in Bulgaria (ngobg.info)). Strategija inovacija za pametnu specijalizaciju (ISSS) za razdoblje 2021. – 2027. okvir je koji je Europska komisija stvorila kako bi pomogla regijama i državama članicama da identificiraju i razviju svoje konkurentne prednosti. To se postiže usmjeravanjem ulaganja u ključna područja koja imaju potencijal rasta. To je ključni dokument koji je svaka država članica Europske unije razvila kako bi usmjerila svoja ulaganja u istraživanje i inovacije. Ova strategija nije jedinstvena za Bugarsku, već je dio sveeuropske inicijative usmjerene na promicanje gospodarskog razvoja i regionalne konkurentnosti.

Bugarska strategija inovacija za pametnu specijalizaciju za razdoblje 2021. – 2027. (ISSS), usvojena Odlukom Vlade br. 1015, ključan je alat za razvoj održive i konkurentne ekonomije. Pruža okvir za financiranje inovacija, uključujući projekte u području nematerijalne kulturne baštine (NKB), putem programa "Koncernost i inovativnost u poduzećima" (CIEP) i "Istraživanje, inovacije i digitalizacija za pametnu transformaciju" (RIDST). ISSS podržava projekte nematerijalne kulturne baštine (NKB) u području "Nove tehnologije u kreativnim i rekreacijskim industrijama", promičući: digitalizaciju kulturne baštine (digitalni arhivi, virtualni muzeji); inovativne proizvode i usluge (turistička iskustva, obrazovni programi); podršku kreativnim industrijama (zanati, folklor).

Razni državni i općinski dokumenti pružaju smjernice za izradu strategije kulturnog razvoja, uključujući segment kulturnog naslijeđa i nematerijalne kulturne baštine (Plan Bugarska 2030., Strategija kulturnog razvoja, Općinski integrirani planovi razvoja, koji moraju sadržavati dio o kulturnom naslijeđu). Ti dokumenti mapiraju postojeće stanje, jasno definiraju dionike i, s utvrđenim izvorima financiranja, za razvoj istraživanja, očuvanja i promicanja nematerijalne kulturne baštine potrebni su samo vizija i inicijativa.

Uspješno očuvanje i promicanje nematerijalne kulturne baštine (NKB) zahtijeva složene strategije suradnje s različitim dionicima. Interakcija s državnim agencijama, koje posjeduju potrebne resurse i stručnost, od

presudne je važnosti. Učinkovita partnerstva grade se kroz aktivno sudjelovanje u savjetodavnim odborima i radnim skupinama, kao i kroz organizaciju zajedničkih događanja. Kako bi se osigurala održivost, nužno je kombinirati različite izvore financiranja i izgraditi kapacitete unutar lokalnih zajednica kako bi preuzele vodeću ulogu u očuvanju svoje baštine.

Uspješnu suradnju s državnim agencijama nadopunjuju partnerstva s nevladinim organizacijama (NVO). NVO često imaju veliko iskustvo u radu s lokalnim zajednicama i mogu pružiti vrijednu podršku za projekte vezane uz istraživanje, dokumentaciju i očuvanje nematerijalne kulturne baštine, kao i olakšati razmjenu iskustava i najboljih praksi. Osim toga, suradnja s privatnim donatorima je ključna. Kako bi se izgradilo povjerenje i podrška, potrebno je razviti personalizirane prijedloge sponzorstava i osigurati transparentnost i odgovornost u korištenju sredstava.

Uključenost zajednica u procese istraživanja, dokumentiranja i očuvanja, kao i organizacija događanja za promicanje lokalne nematerijalne kulturne baštine, ključni su čimbenici za osiguranje održivosti i kontinuiteta kulturne baštine. U okviru regionalne suradnje, Bugarska aktivno sudjeluje u radu Vijeća ministara kulture zemalja jugoistočne Europe i Organizacije za crnomorsku gospodarsku suradnju. Koordinacija naše zemlje u uspostavljanju Fonda za kulturnu suradnju u jugoistočnoj Europi, koji će podržati kulturni razmjenu i uspostaviti vodeću ulogu Bugarske u regiji, je značajna. Osim toga, zemlja je uključena u razne druge inicijative kao što su Međunarodna zaklada "Forum slavenskih kultura", Dunavska suradnja, inicijativa 17+1 i Mreža kulturnih instituta zemalja Europske unije. Ta partnerstva nude neiskorišteni potencijal koji zahtijeva planiranje dodatnih inicijativa kako bi se maksimalno iskoristile mogućnosti.

5. Dobre prakse

U Bugarskoj postoje uspješni primjeri inicijativa usmjerenih na očuvanje i promicanje nematerijalne kulturne baštine (NKB). Regionalni centar za očuvanje nematerijalne kulturne baštine u Jugoistočnoj Europi pod pokroviteljstvom UNESCO-a, sa sjedištem u Sofiji, važan je primjer. On ima ključnu ulogu u koordinaciji napora za očuvanje NKB-a u regiji i u promicanju

suradnje među različitim dionicima. Regionalni centar UNESCO-a u Sofiji promiče regionalnu i međunarodnu suradnju stvaranjem specijaliziranih mreža za koordinaciju aktivnosti i razmjenu informacija o očuvanju nematerijalne kulturne baštine. U svojim naporima da očuva nematerijalnu kulturnu baštinu na jugoistoku Europe, UNESCO je putem Regionalnog ureda za znanost i kulturu u Europi 2007. godine uspostavio Regionalnu mrežu stručnjaka za nematerijalnu kulturnu baštinu. Ova mreža pruža platformu za razmjenu iskustava i znanja među stručnjacima iz regije, a godišnji sastanci koji se održavaju u različitim zemljama doprinose jačanju suradnje. Kako bi se podržalo jačanje kapaciteta za provedbu Konvencije iz 2003. na nacionalnoj razini, Centar je 2018. godine pokrenuo i održava mrežu sveučilišta u regiji radi jačanja komunikacije između sveučilišta, istraživača, institucija i nositelja nematerijalne kulturne baštine, kao i poticanja razmjene informacija i buduće suradnje. Osim toga, Regionalni centar uspostavlja i održava mrežu nevladinih organizacija (NVO) aktivnih u području nematerijalne kulturne baštine u regiji. Cilj je te mreže potaknuti sudjelovanje NVO-a u procesima očuvanja i promicanja nematerijalne kulturne baštine, kao i stvoriti platformu za redovitu komunikaciju i razmjenu informacija. Kroz informativne sesije, Regionalni centar UNESCO-a u Sofiji ima za cilj informirati o mogućnostima akreditacije pri UNESCO-u i promicati uravnoteženiju geografsku zastupljenost nevladinih organizacija akreditiranih uz Konvenciju iz 2003. godine, s naglaskom na regiju jugoistočne Europe. Dodatne informacije o ovoj mreži mogu se pronaći u Facebook grupi: (<https://www.facebook.com/groups/430669334489084/>).

Osim ovih mreža, postoji i Mreža centara kategorije 2 za nematerijalnu kulturnu baštinu. Ti centri, koje su uspostavile i financirale države članice, doprinose ostvarenju strateških ciljeva UNESCO-a. Regionalni centar za očuvanje nematerijalne kulturne baštine na jugoistoku Europe, pod pokroviteljstvom UNESCO-a, jedan je od tih centara koji aktivno promiče suradnju i provodi inicijative za očuvanje i promicanje nematerijalne kulturne baštine u regiji.

Posebno je važno poticati nositelje nematerijalne kulturne baštine da prakticiraju aktivnosti i prenose znanje i vještine budućim generacijama.

Bugarska ima sreću što i danas posjeduje značajno očuvani oblik narodne kulture u svom sinkretizmu – kao neodvojivu kombinaciju zvuka, pokreta, riječi, rituala itd. UNESCO je stvorio pilot-program UNESCO-a "Žive ljudske riznice", čiji je dio "Žive ljudske riznice – Bugarska". Uz to su formulisane Smjernice za uspostavu nacionalnih sustava "Živih ljudskih blaga" (<https://ich.unesco.org/doc/src/00031-EN.pdf>).

6. Smjernice za mobilizaciju resursa za nematerijalnu kulturnu baštinu: strategije i alati

Prepoznajući potrebu za očuvanjem nematerijalne kulturne baštine (NKB) suočene s suvremenim izazovima, osiguravanje učinkovitog financiranja, bespovratnih sredstava i resursa za istraživanje, dokumentiranje, očuvanje i promicanje projekata NKB-a zahtijeva sveobuhvatan pristup. Taj pristup trebao bi biti utemeljen na međunarodnim instrumentima kao što je UNESCO-ova Konvencija iz 2003. godine i podržan raznolikim izvorima financiranja, uključujući europske fondove, vladine programe i inicijative UNESCO-a. Relevantnost, značaj i održivi rezultati financiranih inicijativa ovise o uspostavljanju međusektorskih partnerstava između organizacija iz područja kulture i turističke industrije, lokalnih organizacija i institucija i/ili predstavnika lokalne zajednice, volonterskih civilnih udruga, privatnog sektora i medija itd., kao i o radu s mladom publikom. U središtu ovog pristupa je uspostava jedinstvenog informativnog portala koji služi kao centralizirani internetski resurs. Takav portal omogućit će jednostavan pristup informacijama o svim dostupnim izvorima financiranja nematerijalne kulturne baštine (NKB) u Bugarskoj, uključujući detaljne podatke o nacionalnim i međunarodnim programima, kriterijima za prijavu, rokovima i potrebnim dokumentima. Kako bi se osigurao održivi razvoj projekata nematerijalne kulturne baštine (NKB), potrebno je provesti sveobuhvatan pristup koji uključuje nekoliko ključnih strategija: razvoj programa obuke za pomoć organizacijama i zajednicama u pripremi projektnih prijedloga, izgradnja mreže stručnjaka za pružanje savjetovanja i mentorstva, promicanje javno-privatnih partnerstava za mobilizaciju dodatnih resursa te

širenje najboljih praksi i uspješnih projekata kako bi se nadahnule i motivirale druge organizacije i zajednice.

Resursi

Nezgrapna kulturna baština Bugarske. (b.d.). *Zapis o elementu nematerijalne kulturne baštine*. <https://bulgariaich.com/index.php?act=content&rec=59>

EEA and Norway Grants Bulgaria. (b.d.). *O nama*. <https://www.eeagrants.bg/en/about-us>

Europska komisija. (b.d.). *Projekti podržani oporavkom i otpornošću Bugarske: Nacionalni investicijski program*. https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility/recovery-and-resilience-plan-bulgaria/bulgarias-recovery-and-resilience-supported-projects-nation-wide-investment-scheme_en

Europska komisija. (b.d.). *Program Kreativna Europa*. <https://culture.ec.europa.eu/creative-europe>

Europska komisija. (b.d.). *Interreg pozivi za projekte*. <https://interreg.eu/calls-for-projects/>

Europska komisija. (b.d.). *Program "Istraživanje, inovacije i digitalizacija za pametnu transformaciju 2021.–2027."* [https://www.epc.bg/en/open-for-submission-procedure-bg16rfpr002-1005-small-innovative-grants-for-small-and-medium-sized-enterprises-\(smes\)-programme-esearch-innovation-and-digitalization-for-smart-transformation-2021-2027-n23](https://www.epc.bg/en/open-for-submission-procedure-bg16rfpr002-1005-small-innovative-grants-for-small-and-medium-sized-enterprises-(smes)-programme-esearch-innovation-and-digitalization-for-smart-transformation-2021-2027-n23)

Europsko endokrinološko društvo. (b.d.). *Erasmus+ program financiranja*. <https://www.es-hormones.org/what-we-do/research/european-research-funding/funding-programmes/erasmusplus/>

Međuvladin odbor za očuvanje nematerijalne kulturne baštine. (2002.). *Operativne direktive za provedbu Konvencije o očuvanju nematerijalne kulturne baštine*. <https://ich.unesco.org/doc/src/00031-EN.pdf>

Ministarstvo kulture Republike Bugarske. (2024.). *Program finansijske potpore amaterskih ansambala.*

https://mc.government.bg/files/10578_Programa%20-%20Ansambli%20-%202024.pdf

Općina Plovdiv. (b.d.). *Kulturni program Plovdiva.* <https://culture.plovdiv.bg/>

Općina Sofija. (b.d.). *Kulturni program Sofije.* <https://kultura.sofia.bg/>

Općina Varna. (b.d.). *Kultura i umjetnost.* <https://www.varna.bg/en/91>

Nacionalni centar za informiranje i dokumentaciju. (b.d.). *Nacionalni program za mlade 2021.–2025.* <https://nism.bg/en/nacionalna-programa-za-mladezta-2021-2025>

UNESCO. (b.d.). *Nematerijalna kulturna baština.* <https://www.unesco.org/en/intangible-cultural-heritage/grid?hub=365>

UNESCO. (b.d.). *Program sudjelovanja.* <https://www.unesco.org/en/member-states-portal/participation-programme>

Conclusions

Zaključci

Nematerijalna kulturna baština (NKB) nalazi se na raskrižju sjećanja, identiteta i inovacija. Kroz ovaj priručnik istražili smo njegove mnoge dimenzije – od definicija i pravnih okvira do turizma, održivosti, etike, suvremenih izazova i integracije u EU. Sve zajedno, poglavlja otkrivaju jednu središnju istinu: nematerijalna kulturna baština nije tek zbirka običaja ili tradicija sačuvanih u izolaciji, već živi, evoluirajući spomenik sposobnosti čovječanstva da stvara smisao, jača društvene veze i prilagođava se promjenjivim vremenima.

Očuvanje nematerijalne kulturne baštine (NKB) istovremeno je i kulturna dužnost i društvena prilika. NKB povezuje pojedince s njihovim zajednicama, zajednice s njihovim regijama, a narode s zajedničkom europskom i svjetskom baštinom. Duboko doprinosi društvenom povezivanju jačanjem osjećaja pripadnosti i kontinuiteta. Istovremeno, NKB ima sve važniju ulogu u održivom razvoju, nudeći gospodarske prilike kroz kulturni turizam, kreativne industrije i lokalno poduzetništvo – pod uvjetom da se njima upravlja odgovorno i etički.

Poglavlja ovog priručnika također pokazuju da očuvanje nematerijalne kulturne baštine (NKB) zahtijeva osjetljivu ravnotežu između zaštite i otvorenosti prema promjenama. Tradicije se ne mogu fosilizirati; moraju ostati značajne za zajednice koje ih prakticiraju. Kako globalizacija, digitalizacija, demografske promjene, klimatske promjene i kulturna homogenizacija vrše pritisak na tradicionalne prakse, izazov je osigurati da baština evoluirala bez gubitka autentičnosti ili vlasništva zajednice. To naglašava potrebu za participativnim pristupima u kojima nositelji i izvođači vode odluke o tome kako se njihova baština dokumentira, dijeli i prenosi.

Zakonodavstvo, politike i međunarodni okviri – poput Konvencije UNESCO-a iz 2003. i Konvencije iz Fara – pružaju ključne alate i strukture. Međutim, njihova učinkovitost u konačnici ovisi o angažmanu zajednice, adekvatnom financiranju, međusektorskoj suradnji i dobro osmišljenim obrazovnim programima. Digitalno doba nudi nove mogućnosti: virtualno arhiviranje, digitalno pripovijedanje, učenje na mreži, umjetna inteligencija i imerzivne tehnologije mogu poboljšati dostupnost i svijest. Ipak, ti se alati moraju koristiti oprezno kako bi se poštovala kulturna prava, suverenitet nad podacima i etičko predstavljanje.

Unutar Europske unije, ICH ima dodatno značenje. Podržava viziju Europe "Ujedinjene u različitosti" isticanjem zajedničkih kulturnih elemenata preko granica – od festivala i tradicija rukotvorina do glazbe, kulinarske baštine i ekološkog znanja. Istovremeno slavi bogatstvo regionalnih identiteta i lokalnih specifičnosti. Na taj način, NIM postaje moćan medij za integraciju, dijalog i solidarnost. Jačanjem vidljivosti lokalnih kultura i omogućavanjem prekogranične suradnje, NIM potiče osjećaj zajedničkog europskog pripadanja, a da pritom ne briše nacionalnu ili regionalnu posebnost.

Gledajući u budućnost, očuvanje nematerijalne kulturne baštine zahtijeva dugoročnu predanost, interdisciplinarna partnerstva i njegovanje kulturne pismenosti među mlađim generacijama. Zajednice moraju ostati u središtu svih napora za očuvanje, a donositelji politika moraju nastaviti prepoznavati nematerijalnu kulturnu baštinu kao dinamičan resurs za kulturnu vitalnost, društveno blagostanje i održivi razvoj.

U konačnici, nematerijalna baština je živi most između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Vrednujući je, štiteći je i odgovorno promičući je, osiguravamo da kreativni duh čovječanstva i dalje napreduje i nadahnjuje buduće generacije.

**P
A
R
T
N
E
R
S****Transilvania
University
of Brasov**

Project Coordinator

**UNIVERSITY
OF WARSAW****UNIVERSITY OF
WEST ATTICA**
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ**Sveučilište u
Zagrebu**
University of Zagreb**UAc**
**UNIVERSIDADE
DOS AÇORES****Foundation PAX Rhodopica**
Working collaboratively to achieve EU's goals

Website

www.inthrace.unitbv.ro**Co-funded by
the European Union**

2023-1-RO01-KA220-HED-000156121

INTHRACE

**Civil engagement, integration and better management of the national
intangible heritage to raise awareness of European common values –
EU context, perspectives and active citizenship**